

118381 -

**İŞIKLI CAM RESMİ
(VİTRAY)**

**Hakan ESMER
(Yüksek Lisans Tezi)**

Eskişehir-1996

T.C.
ANADOLU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İŞIKLI CAM RESMİ (VİTRAY)

Hakan ESMER

YÜKSEK LİSANS TEZİ
Danışman Prof. Abdullah DEMİR

ESKİŞEHİR-1996

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ
MERKEZ KÜTÜPHANESİ

ÖNSÖZ

Tez konusu olarak vitrayı seçmemin nedeni Avrupa'da çok eski bir tarihe damgasını vurmaşı, ışıklı cam resminin, Türkiye'ye girişı, uygulanışı ve son zamanlardaki sanatsal anlamda çöküşünden rahatsız olmamdan kaynaklanır. Bu araştırmanın nedenlerinden biri de konunun ders olarak sunulmasıdır. Güzel sanatlarda öğrenim gören öğrencilere okutulmaya çalışılan bu dersin içeriğinin, öğrenciye farklı anlatılıp, ticari zihniyetini artıran bir yapıya doğru gidişı gözlemlediğim içindir.

Alçılı vitray tekniğiyle atölyelerimize giren camın olanakları, teknik imkanları son zamanlarda zorlanmaya başlandı. Elindeki imkanlarla yetinmeyen vitray sanatçısı kendine yeni araştırmalar, uygulama alanları ve olanakları tanımıştır. Bunun üstesinden de gelen vitray sanatçısı gerek araç gereç, gerekse elindeki kısıtlı cam türleriyle değişik teknikler ortaya çıkarmıştır. Bütün bunlara rağmen bu sanatın halkımız tarafından iyi tanınmaması ve tanıtılmamış olması sanatçılarımız için her zaman bir sorun oluşturmuştur. Vitrayın tanıtımı, doğuşu ve uygulandıkları yerleri ve bize gelişini irdeleyip araştırmaya çalıştım. Teknik bir anlatım olduğundan bir çok zorlukla karşılaştım. Bu, gerek kaynak yönünden, gerekse araç gereç yönündendir. Bu konuyla ilgili araştırma ve yazılı kaynakların da az ve dağınık olmasından dolayı, beni zaman zaman sıkıntıya soktu diyebilirim.

İşte vitrayı, bildiğimiz, sıradan camcılarının yaptığı, lale motifli vitraylardan kurtarmak, öğrencilere iyi bir vitrayın öncelikle iyi bir

ÖZET

Vitrayın teknik yönünün incelendiği tezin ilk bölümünde tanımı, tarihçesi ve günümüz öncesi ve sonrası kullanım alanlarındaki çeşitliliği ele alındı.

İkinci bölümde ise vitray için gerekli olan ışığın önemi ve vitrayda gerçekten estetik olarak gözde bir beğeni etkisi yaratması gerektiği belirtildi. Teknik uygulamanın gerçekleşmesinin sadece, el becerisine kaldığı, fakat özgün bir vitrayın ortaya koyulmasının sadece tekniğe değil, ışıkla birleştiği andaki görkemliliğine bağlı olduğu anlatılmaya çalışıldı. Bu doğrultuda yapılan çalışma resim ve şekillerle desteklendi. Işık'tan sonra vitrayda kullanılan cam türleri ele alındı.

Üçüncü bölümde, vitray tekniklerinin başlangıcından bize geçişindeki farklılığı ve daha sonra çıkan bir çok teknik uygulama aşamalarıyla anlatılmaya çalışıldı. Bu bölüm şekillerle daha anlaşılır hale getirildi. Bu bağlamda araştırmayı inceleyen herkesin kolayca okuyup, özgün anlamda işler çıkarabileceği düşünülerek tamamlandı.

Dördüncü ve son bölümde ise bütün bu teknik aşamaların gerçekleşmesi için iyi bir tasarım bilgisine sahip olunması gerektiği düşünülerek, tasarımın tanımıyla, vitray uygulamasındaki tasarım farklılıkları, yapılan tasarımın mekana uyumluluğunun önemli bir faktör olduğu belirtildi. Ayrıca hangi tasarımın, hangi mekana, hangi teknikte uygulanabileceği, yanlış bir tasarımla başlanan uygulamanın, görsel bozukluğa neden olacağı belirtildi. Normal bir camcı gözüyle

yapılan, bir kaç vitray tasarımı da örnekle gösterildi. Son bölümde belirtilen tasarım aşaması vitray sanatında temel taşlardan birini oluşturur. Tasarım aşaması teknik uygulama kısmının titizliği ve düzenliliği kadar, uygulamaya geçişteki ilk adımı oluşturduğu için gerekli görüldü. Okullarda verilen bu konudaki eğitim içerisinde, öğrencinin bu aşamadaki eksikliği gözleendiğinden dolayı ekleme zorunluluğu hissedildi.

ABSTRACT

In the first chapter of this thesis study, stained glass is analyzed technically, in the periphery of the definition, history and diversity of its uses.

In the second chapter, the importance of *ugut* for stained glass and its vitality in creating visual aesthetical satisfaction is mentioned. Also in this chapter there is an effort to explain that although the technical application is only dependent on handcraft ability, creating a unique work of stained glass is not only related to the technique but to the gorgeous moment when the stained glass realts with *ugut* as well. The study carried on this diraction is supported with pictures and diagrams Types of glass used for stained glass is explained afterwards.

In the third chapter the aim is to explain evolotion of stained glass techniques and other technical applications which emerged afterwards. Sinle there is a technical language, diagrams are used to make it simpler for deserarchers and to guide them in their effort to create unique works of stained glass.

In the last chapter, keeping in mind that it is necessary to possess adequate design knowledge. To realize those technical duases, the definition of design, the diversity of design in stained glass aplication, and the compatibility of design and space is discussed. It is also discussed which design can be applied to which space with what technique, and an application originating from an inadequate design may lead to visual distortion. There are examples of ordinary glasswork designs.

The design phase which is mentioned in the last chapter is one of the basic factors of stained glass art. The design phase is as important as the organized structure of technical application process, since it is the first step in application and because there is a lack of knowledge among students about design process, it was necessary to include this topic.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZGEÇMİŞ	iii
ÖNSÖZ	iv
ÖZET	vi
ABSTRACT	viii
İÇİNDEKİLER	x
ŞEKİL LİSTESİ	xiii
RESİM LİSTESİ	xvi
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	
IŞIKLI CAM RESMİ (VİTRAY)	
1.1. VİTRAYIN TANIMI	3
1.2. TARİHİ SÜREÇ İÇERİSİNDE VİTRAY	4
1.3. VİTRAYIN KULLANIM ALANLARI	18
İKİNCİ BÖLÜM	
VİTRAYDA IŞIK VE ANA MALZEMESİ CAM	
2.1. VİTRAYDA IŞIĞIN ÖNEMİ	20
2.2. CAMIN TANIMI VE TARİHÇESİ	22
2.3. VİTRAYDA KULLANILAN CAM TÜRLERİ	24
2.3.1. Antik Camlar	25
2.3.2. Şişe Cam (Kalın Tabaka Camlar)	25
2.3.3. Katedral Camlar	26
2.3.4. Plaka Camlar	26
2.3.5. Opal Camlar (Süt Cam)	26
2.3.6. Emprime Camlar	27
2.3.7. Kalın Camlar	27

3. BÖLÜM

VİTRAY TEKNİKLERİ

3.1. KURŞUNLU VİTRAY TEKNİĞİ	30
3.1.1. Tanımı ve Tarihçesi.....	30
3.1.2. Kullanılan Malzemeler.....	31
3.1.3. Uygulama Aşamaları.....	33
3.1.3.1. Eskizin Hazırlanışı ve Parçalanması.....	34
3.1.3.2. Kağıda Aktarım ve Şablonlama.....	36
3.1.3.3. Cam Kesimi.....	38
3.1.3.4. Kurşun Hazırlama ve Kurşunlama.....	41
3.1.3.5. Lehimleme ve Macunlama.....	46
3.1.3.6. Vitrayın Monte Edilişi.....	49
3.2. ALÇILI VİTRAY TEKNİĞİ	54
3.2.1. Tanımı ve Tarihçesi.....	54
3.2.2. Kullanılan Malzemeler.....	55
3.2.3. Uygulama Aşamaları.....	57
3.3. BETONLU VİTRAY TEKNİĞİ	67
3.3.1. Tanımı ve Tarihçesi.....	67
3.3.2. Kullanılan Malzemeler.....	68
3.3.3. Uygulama Aşamaları.....	68
3.4. YAPIŞTIRMA VİTRAY	75
3.4.1. Tanımı ve Tarihçesi.....	75
3.4.2. Kullanılan Malzemeler.....	75
3.4.3. Uygulama Aşamaları.....	75
3.5. KUMLAMA TEKNİĞİ	79
3.5.1. Tanımı ve Tarihçesi.....	79
3.5.2. Kullanılan Malzemeler.....	79
3.5.3. Uygulama Aşamaları.....	79
3.6. VİTRAY ÜZERİNE DİĞER TEKNİKLER VE UYGULAMA AŞAMALARI	81

4. BÖLÜM

VİTRAY ÜZERİNE YENİ DENEME VE ARAŞTIRMALAR

4.1. VİTRAY UYGULAMALARINDA TASARIMIN ÖNEMİ VE YAPILAN TASARIMLAR.....	86
4.2. UYGULAMA MEKANLARI VE BU MEKANLARIN DOĞRUSEÇİMİ.....	89
4.3. VİTRAY TEKNİKLERİNE GETİRİLEN YENİLİKLER VE ÖNERİLER.....	92
SONUÇ.....	94
KAYNAKÇA	96

ŞEKİLLER LİSTESİ

Sayfa

Şekil 1.	Çizim	31
Şekil 2.	Çizim	31
Şekil 3.	Çizim	32
Şekil 4.	Çizim	32
Şekil 5.	Çizim	32
Şekil 6.	Çizim	33
Şekil 7.	Çizim	33
Şekil 8.	Çizim	36
Şekil 9.	Çizim	37
Şekil 10.	Çizim	37
Şekil 11.	Çizim	37
Şekil 12.	Çizim	38
Şekil 13.	Çizim	38
Şekil 14.	Çizim	39
Şekil 15.	Çizim	39
Şekil 16.	Çizim	39
Şekil 17.	Çizim	40
Şekil 18.	Çizim	40
Şekil 19.	Çizim	41
Şekil 20.	Çizim	41
Şekil 21.	Çizim	42
Şekil 22.	Çizim	42
Şekil 23.	Çizim	42
Şekil 24.	Çizim	43
Şekil 25.	Çizim	43
Şekil 26.	Çizim	44

Şekil 27.	Çizim	44
Şekil 28.	Çizim	44
Şekil 29.	Çizim	45
Şekil 30.	Çizim	45
Şekil 31.	Çizim	45
Şekil 32.	Çizim	46
Şekil 33.	Çizim	46
Şekil 34.	Çizim	47
Şekil 35.	Çizim	47
Şekil 36.	Çizim	47
Şekil 37.	Çizim	48
Şekil 38.	Çizim	48
Şekil 39.	Çizim	55
Şekil 40.	Çizim	56
Şekil 41.	Çizim	56
Şekil 42.	Çizim	56
Şekil 43.	Çizim	57
Şekil 44.	Çizim	57
Şekil 45.	Çizim	58
Şekil 46.	Çizim	58
Şekil 47.	Çizim	58
Şekil 48.	Çizim	59
Şekil 49.	Çizim	59
Şekil 50.	Çizim	59
Şekil 51.	Çizim	60
Şekil 52.	Çizim	60
Şekil 53.	Çizim	61
Şekil 54.	Çizim	61
Şekil 55.	Çizim	61
Şekil 56.	Çizim (Resim 1. Temel Sanat Eğitimi, Resim Teknikleri, Grafik Resim, Prof.Dr. Erol Eti, Prof.Dr. Mustafa Asher, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1986, s:116)	62

Şekil 57.	Çizim	68
Şekil 58.	Çizim	69
Şekil 59.	Çizim	69
Şekil 60.	Çizim	70
Şekil 61.	Çizim	70
Şekil 62.	Çizim	70
Şekil 63.	Çizim	71
Şekil 64.	Çizim	76
Şekil 65.	Çizim	77
Şekil 66.	Çizim	78
Şekil 67.	Çizim	80
Şekil 68.	Çizim	80
Şekil 69.	Çizim	80

RESİMLER LİSTESİ

Sayfa

- Resim1. Kurşunlu Vitray (Uruç panosundan bir parça)
Saint Julien Katedrali- Le Mans 1145, s:12230,
Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi, Gelişim Yayınları 6
- Resim 2. Kurşunlu vitray çalışması
Gelişim Hachette, Alfabetik Genel Kültür Ansiklopedisi
12. cilt. s:4371..... 7
- Resim 3. Kurşunlu vitray çalışması
Paris'te Sainte-Chapelle'den gelmiştir.Cuny müzesindedir.
Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi
Gelişim Yayınları, s:12230 8
- Resim 4. Chartes Katedrali 176 pencereden biri
Kurşunlu vitray çalışması
The Apprecation of Stained Glass, s:73 9
- Resim 5. Hazine Aydınlatması (Kurşunlu Vitray)..
The Apprecation of Stained Glass, s:11 10
- Resim 6. Çarınha Geriliş ve Zeytinlik
Departement Müzesi, Roven, Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi,
Gelişim Yayınları, s:12231 11
- Resim 7. Kanuni Türbesinin alçı vitraylarından bir görünüm
"İstanbul", Binbirdirek Yayınları, s:301 13
- Resim 8. Topkapı Sarayında uygulanmış vitraylardan biri
(Alçılı vitray tekniği ile yapılmış)
Sedad Hakkı ELDEM, "Türk Mimari Eserleri" Works of Turkish,
Architecture, Binbirdirek Yayınları S:301..... 14
- Resim 9. Süleymaniye Camiinde uygulanmış vitraylardan bir detay
Yahya Kemal BEYATLI-Abdülhak ŞİNASI
Binbirdirek Yayınları15

Resim 10.	Sultanselim Camii iç görünüşü Sedad Hakkı ELDEM, "Türk Mimari Eserleri" Works of Turkish, Architecture, Binbirdirek Yayınları S:124.....	16
Resim 11.	Mazhar Resmor'a ait vitraylardan detay (kurşunlu vitray). Resim-1 Temel Sanat Eğitimi, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1986, s:112.	17
Resim 12.	Kurşunlu Vitray Tekniği ile yapılmış vitray Erol ETİ, Resim 1- Temel Sanat Eğitimi, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1986, s:112.....	19
Resim 13.	Kurşunlu Vitray Tekniği ile yapılmış vitray Erol ETİ, Resim 1- Temel Sanat Eğitimi, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1986, s:112.....	19
Resim 14.	Kurşunlu Vitray Tekniği ile yapılmış vitray Erol ETİ, Resim 1- Temel Sanat Eğitimi, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1986, s:112.....	19
Resim 15.	Mandalina izi (vitray camı)	28
Resim 16.	Irmak Beyazı (vitray camı).....	28
Resim 17.	Açık Mavi (vitray camı)	28
Resim 18.	Turkuaz (vitray camı)	28
Resim 19.	Amerikan Dökme cam (vitray camı)	28
Resim 20.	Amerikan Dökme cam (vitray camı).....	28
Resim 21.	Amerikan Dökme cam (vitray camı)	28
Resim 22.	Amerikan Dökme cam (vitray camı)	28
Resim 23.	Kırmızı Dökme cam (vitray camı)	29
Resim 24.	Bulgur sarısı (vitray camı)	29
Resim 25.	Sergoben Serisi Sarı (vitray camı).....	29
Resim 26.	Sergoben Serisi Kahve (vitray camı).....	29
Resim 27.	Emprime Gri (vitray camı).....	29
Resim 28.	Sergoben Serisi A. yeşil (vitray camı).....	29
Resim 29.	Emprime Mandalin Kahve (vitray camı).....	29
Resim 30.	Buzlu mat cam (vitray camı).....	29

Resim 31.	Kurşunlu Vitray camı Trabzon Karadeniz Üniversitesi, Orman Fakültesi İç Mekan Düzenlemesi, 9m ² , 1993.....	55
Resim 32.	Vitray uygulaması için yapılmış tasarım aşamasındaki çizim	36
Resim 33.	Tasarımın sunuş şekli.....	36
Resim 34.	Maria Köniğin Kilisesi yan duvar süslemesi, (kurşunlu vitray) The Appreciation of Stained Glass, S:71.....	49
Resim 35.	Modern tarzda yapılmış bir kurşunlu vitray çalışması Gelişim Hachette Alfabetik Genel Kültür Ansiklopedisi Cilt:12, s:4371.....	50
Resim 36.	Kurşunlu vitray çalışması (detay).....	51
	Karadeniz Teknik Üniversitesi, İnşaat Fakültesi Dekanlığı, İç Mekan Düzenlemesi, Işıklı Pano (detay) 1,5x3 m. 1993 Trabzon	51
Resim 37.	Kurşunlu vitray çalışması (detay) Karadeniz Teknik Üniversitesi, Orman Fakültesi İç Mekan Düzenlemesi (detay), 9 m ² , 1993, Trabzon,.....	51
Resim 38.	Kurşunlu vitray çalışması Karadeniz Teknik Üniversitesi, İnşaat Fakültesi Dekanlığı, İç Mekan Düzenlemesi, 12 m ² , 1993, Trabzon	52
Resim 39.	Modern tarzda yapılmış kurşunlu vitray çalışması International Craft 1991, Thames and Hudson Ltd., London, s:134.....	53
Resim 40.	Kurşunlu vitray çalışması International Craft 1991, Thames and Hudson Ltd., London, s:134.....	54
Resim 41.	Türk renkli cam sanatı, Sultanahmet camisi İstanbul Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi, Gelişim Yayınları, Apa Ofset Baskı, 1986, s:12232	55
Resim 42.	Alçılı vitray içlik penceresi Türkiyemiz Sanat Dergisi, Yıl:16, Sayı:47, Ekim 1985, s:34.....	63
Resim 43.	Alçılı vitray çalışması. Öğrenci çalışması.....	64
Resim 44.	Alçılı vitray çalışması (arka görünüş). Öğrenci çalışması.....	65
Resim 45.	Topkapı sarayında alçı vitray pencerelerden detay Sedad Hakkı ELDEM, Türk Mimari Eserleri, Binbirdirek Yayınları, s:357	66

Resim 46.	Betonlu vitray çalışması. Öğrenci çalışması Resim 1 Temel Sanat Eğitimi, Türk Tarih Kurumu Basımevi Ankara, 1986, s:118.....	67
Resim 47.	Finansbank, Levent Şubesi, İç Mekan ve Plan Resim 1 Temel Sanat Eğitimi, Türk Tarih Kurumu Basımevi Ankara, 1986, s:118.....	67
Resim 48.	Sacre Loeur Kilisesi İç Mekan Düzenlemesi Betonlu Vitray Çalışması Büyük Larousse, Gelişim, Yayınları, Apa Ofset Baskı, 1986, s:12232	72
Resim 49.	Beton vitray çalışması The Apprication of Stained Glass, s:53	73
Resim 50.	Beton vitray çalışması Gelişim Hachette, Alfabetik Genel Kültür Ansiklopedisi, Cilt:12, s:4372..	74
Resim 51.	Yapıştırma vitray çalışması Resim 1 Temel Sanat Eğitimi, Türk Tarih Kurumu Basımevi Ankara, 1986, s:120	78
Resim 52.	Kuylama vitray çalışması Resim 1 Temel Sanat Eğitimi, Türk Tarih Kurumu Basımevi Ankara, 1986, s:121.....	81
Resim 53.	Boyama vitray çalışması Resim 1 Temel Sanat Eğitimi, Türk Tarih Kurumu Basımevi Ankara, 1986, s:121	83
Resim 54.	Tiffany tekniği ile yapılmış vitray çalışması Tessa Paul Tiffany istituto Geografico de Agostini Novara, 1988, s:85	85
Resim 55.	Hazır vitray şablonu Practical Stained Glass Graft Mueller-Jo FROHBIEIER, 1984, s:163	90
Resim 56.	Hazır vitray şablonu Practical Stained Glass Graft Mueller-Jo FROHBIEIER, 1984, s:150.....	90

GİRİŞ

Camın bulunuşundan başlayıp, yaşama birimlerinde iç mekana giren ışığın etkisinin, düşünölmeye başlanması, cam haricinde kullanılan deri, kumaş, maden ve taşı malzeme olarak geri plana itmiştir.

Camın mekana kazandırdığı görüntü, tarih boyunca çeşitli aşamalardan geçirilmiş ve dönem dönem beğeniler doğrultusunda değişik tekniklere tanık olmuştur. İnsanoğlu devamlı yeniliğe açık bir yapıya sahiptir. Monotonluktan uzak, beğeni yetisinin güçlü olduğunu, uygulamış oldukları işlerde göstermiştir. Farklı zamanlarda yeni buluşlarla, malzeme, olanakların değişmesiyle farklı uygulamalar yapmışlardır. Mimarinin iç ve dış mekanında tek tip malzeme kullanıldığı bilinmektedir. Bu tek tip malzeme ile yapılan mekanlar ise katı ve geometrik bir karakter göstermektedir. Hakim olan beton ve ahşap malzemelerin yapıda yarattığı tekdüze görüntü, artık yerini cama bırakıp yüzeyde değişimlere olanak sağlamıştır. Mısırlıların cam üfleme aletini bulması, vitray tekniğinin ilk defa Romalılar tarafından uygulamaya dökölmesi, vitray sanatında merkez kabul edilir. Bütün bu ilkler camın işlenirliğini artırıp, sadece örtücü değil, dekoratif bağlamda

da mekanda ki zenginliği korumuştur. İş öğrenildikten ve görüldükten sonra bilinene ve görünene yeni birşeyler ekleme, farklılık getirme ve özgün bir kimlik kazandırmaya kalmıştır.

Ateşin bulunuşu ve işlenilirliği sayesinde cam bir çok zamana ve mekana konuk olmuştur. Bu bağlamda cam görsel ve estetik anlamda aranan malzemedir. Camın bulunuşundan, resimle bağlantısını kurup, vitrayın tanımından yola çıkararak teknik aşamasını incelemek, bu konudaki eğitici yöne ışık tutacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

IŞIKLI CAM RESMİ (VİTRAY)

1.1. VİTRAYIN TANIMI

Işıklı cam resmi (VİTRAY), Fransızca'da "*vitrail*", İngilizce'de "*stained glass*" ve Almanca'da "*glasmalerei*" diye adlandırılmaktadır.

Günümüzde vitrayın, birbirine yakın olsa da birkaç tanımı yapılmaktadır. Renklendirilen cam tabakaları, daha önceden eskizi yapılan tasarımlar, şekline uygun küçük parçalar halinde kesilir. Bu kesilen parçalarla alçı, demir veya kurşundan çerçevelere tutturularak hazırlanmış kompozisyonlara vitray denir. Bu kompozisyonlar, renkli ya da renksiz camlardan oluşup, genellikle pencere ve kapılara uygulanmaktadır.

"Işıklı cam resmi sanatı, herşeyden önce renkli ya da renksiz cam parçalarından resim yapmak ve onları ışığın önüne yerleştirmekten ibarettir. Bu yerleştirmede mimariye uygunluk, dolayısıyla ışık düzeni iyi çözümlenmelidir." (MARAL, 1970, s:9)

Tanınımın oluşmasında, çizim aşamasındaki tasarım, cam, ara eleman ve ışık büyük faktördür. Onun içindir ki, çok iyi bir vitrayda bu sayılanlardan herhangi birisi eksik ise tanımlamakta bir çok zorlukla karşılaşılabilir.

Sonuç olarak, cam parçalarının, mekana bağlı kalarak yapılacak eskizin, ışık süzgecinden geçirilip, tasarımı estetik beğeni doğrultusunda alçı, kurşun, beton veya diğer ara elemanlarla bağlanarak (mekana uyum ara eleman olması kaydıyla) gerçekleştirilen bir teknik olarak tanımlanabilir.

1.2. TARİHİ SÜREÇ İÇERİSİNDE VİTRAY

Vitrayın doğuşu, ana malzemesi olan camın bulunuşuna değin gider. Şöyle ki;

“İnsanlar; ilk kez yapılarda ışık sağlamak amacıyla pencere ve benzeri delikler, boşluklar, aralıklar bırakmışlardır. Bunlar (pencereler) yapıların cinslerine ve buldukları yerlerin iklim değişikliklerine göre çeşitli biçim ve boyutlardadır. Bu boşlukların (pencerelerin) günlük veya mevsimlik hava değişimleri sebebiyle kısmen veya tamamen kapatılması yoluna gidilmiştir. Bu nedenle taş, alçı, ahşap ve madenden parmaklık ve kafesler yine ahşap, maden, deri, kumaş, ...vb. malzemelerden kapak ve panjur yapılarak kar, yağmur, rüzgar, toz, sıcak ve soğuk gibi doğal değişimlere karşı konulmuştur.”
(MARAL, 1970, s:10)

rüzgar, toz, sıcak ve soğuk gibi doğal değişimlere karşı konulmuştur.”
(MARAL, 1970, s:10)

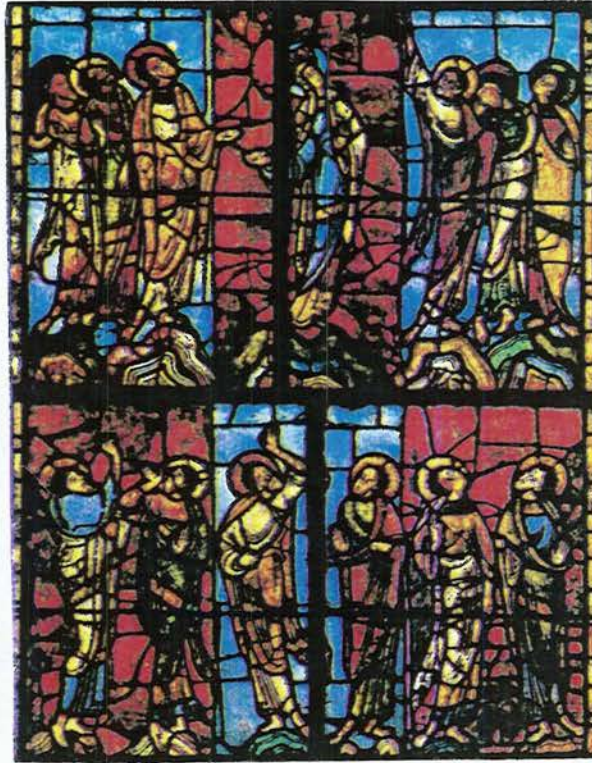
İnsanlık tarihinde keşfedilen ateş, madenciliği, daha sonra da camın bulunuşunu ve işlenmesini sağlar. Böylelikle ilk zamanlarda ışığın mimari ile olan ilişkisindeki taşıyıcı (ara) eleman olarak yer alan pencere veya benzeri boşluklar daha sonra, camın gündeme geldiği süre içerisinde kapanacaktır. Buna bağlı olarak da estetik duyarlılığa sahip olan sanatçılar, ışık sağlamak amacıyla bırakılan boşlukları, delikleri, kafesleri, geometrik pencereleri, dönemine uygun vitray tekniği ile düzenlemişlerdir. Dolayısıyla doğal ışıktan yararlanılarak mimaride, estetik bir düzen ortaya konulmuştur. Bu çabalar sonucu, ışık, cam ve mimari arasındaki, ilk bağlantı kurulmuştur. Bu ilişkiler sayesinde, günümüzde kullanılan deymi ile vitrayın ilk ve öncül örnekleri doğmuş oldu. İlk kez taş devrinde, insanoğlu tarafından kullanıma sokulan camın daha sonraki yapımı Akdeniz ülkelerine nasip olmuştur. Böylelikle cam tekniğinin çağdaş bir düzene oturtulması Mısırlıların üfleme aletini buluşlarından sonra gerçekleşmiştir.

Pompei, Hargularion, Arezya, Stranbura, Manyas, Trev ve Roma’da yapılan kazılar sonucu ele geçen parçalar, vitrayın M.S. I. yüzyıldan beri yapılmakta olduğunu ortaya koyar.

İlk vitray tekniğini Romalılar bulmuştur. Bu tekniği açmış oldukları küçük delikleri, camlarla kapatarak kullanmışlardır. Daha sonraları delikleri taşıyan kaideler, bronz, bakır, kurşun, alçı ve mermer olmak üzere çeşitlenmiştir. VII. yüzyıla gelindiğinde Arapların Bizanslılar’dan aldıkları tekniği, daha çok tezyini motiflerle işlemişlerdir. X. ve XI. yüzyıllarda bir çok kaynak, bu teknikte ağaç çerçevelerin

ana eleman olarak kullanıldığını açıklamaktadır. XI. yüzyıla ait kaynaklar bu eserlerden bugüne ait bir iz kalmadığını göstermektedir. (Resim 1) Vitray ile ilgili ilk yazılı kaynaklardan biri olan "Schedula diversarium artium" adlı kitap 1100 yılları civarında, rahip Theophilus tarafından yazılmıştır. Bu dönemdeki vitray tekniği hakkında papaz Theophilus şunları söylüyor.

"Cam, dere kumundan ve nebati maddelerden elde edilen potasla yapılıp, madeni maddelerle renklendirilir. Bu camlar gayrimuntazam (kalınlık bakımından) olduğu gibi içinde hava kabarcıkları ve soğutma iyi yapılmadığından ufak çatlaklıklar (krakle) bulunurdu. Cam iyice kızdırılmış havaya ile kesilir ve eritilip dökülen rende ile yuvası açılmış kurşunlarla birbirine tutturulurdu." (MARAL, 1970, s:11)

Resim 1. Uruç panosundan bir parça (On iki havari ile Meryem, İsa'nın yer aldığı [bugün yok olmuş] üst bölüme doğru bakmaktadır 1145'e doğr. (Saint-Julien katedrali, Le Mans)

XII. yüzyılda yapılan vitray tekniği tamamiyle ilkel yöntemlerle açılan kurşun yuvalarına, kızdırılmış havyalarla, istenilen büyüklükte kesilen camların yerleştirilmesi, XII. yüzyıldan sonra kendini aratır duruma getirmiştir. Vitray tekniği artık sabrı ve malzemenin olanaklarını bir kenara atıp, XIII. yüzyılda kendini boyanın içinde bulacaktır. XII. ve XIII. yüzyıllarda tekniğin en güzel örnekleri Paris'in Notre-Dame Kilisesi, Chartes Katedrali, görülür. Ayrıca XII. yüzyılda vitray tekniğine damgasını vurmuş yerler arasında Almanya, Avusturya, İsviçre, İngiltere ve Fransa örnek gösterilebilir. (Resim 2-3-4-5)

“Çok eski bir tarihe sahip olan karolinlerin bölgesinde bulunan Lorsch manastırı 1621 yılında İspanyol birlikleri tarafından yağmalanmıştır. Bu bölgede 1935 yılında yapılan arkeolojik kazı çalışmalarında manastıra ait 9. yüzyıl yapımı bir kutsal adamı canlandıran fazla bozulmamış bir vitray bulunmuştur. Bu eser alman vitray tarihinin en eski vitray çalışması olarak kabul edilmektedir.” (BEEB-BERGER, 1980, s:8)

Resim 2. Kurşunlu vitray çalışması

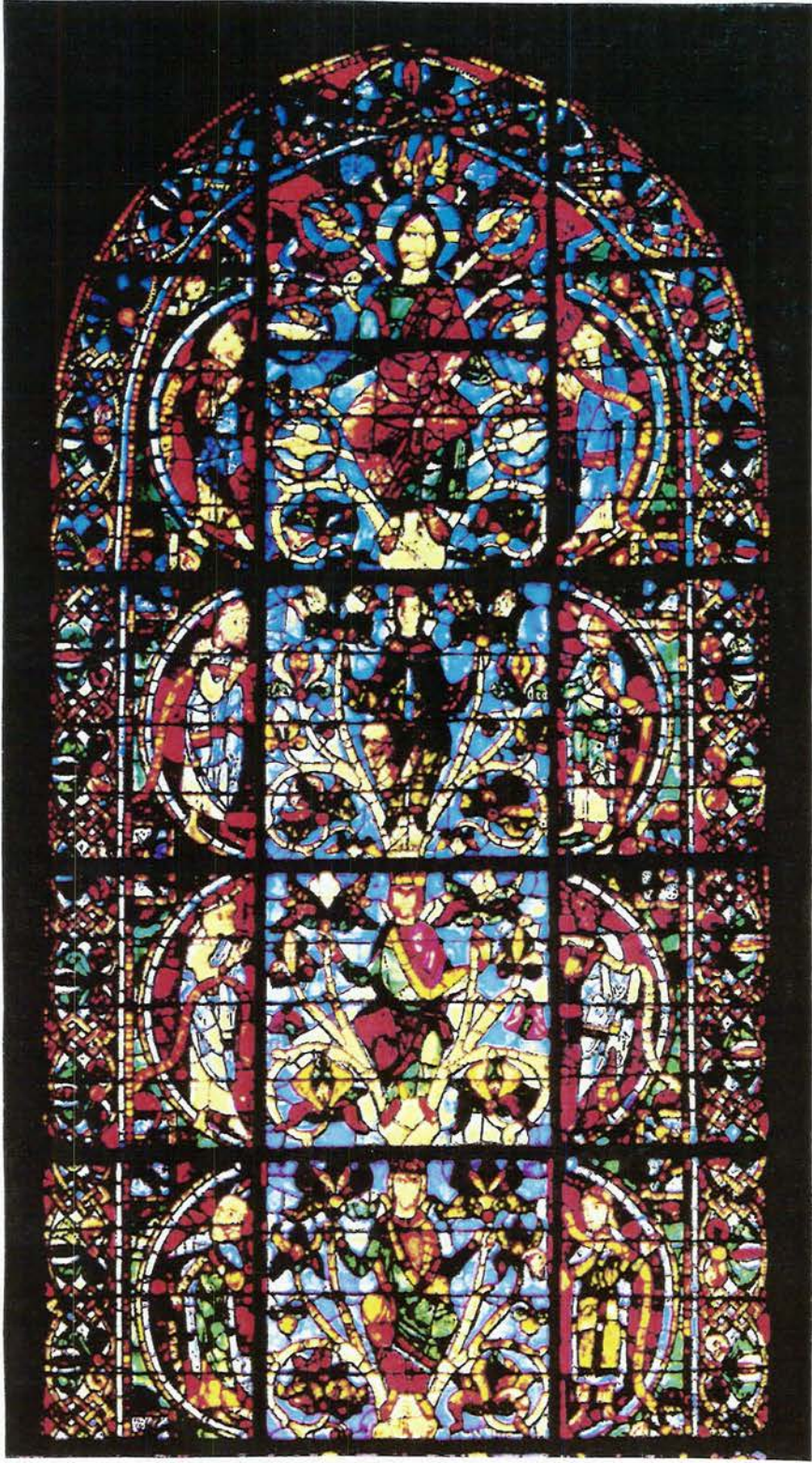
XII. yüzyılda camın kurşun ve benzeri kaidelerden sıyrılıp artık bir yağlı boya tablo kimliğini kazanması vitray sanatını duraklamaya sokmuştur. Camların nakış işler gibi boyanması, cam ile tuvali aynı kefeye koymuştur.

Resim 3. Ölülerin dirilişi ya da Son Yargı meleği. Paris'teki Sainte-Chapelle'den gelen yuvarlak biçimli öykülü vitray. XIII. yy.'ın ilk yarısı (Cluny müzesi)

"Vitray sanatının çöküşüne M. Luter'in yapmış olduğu reform sebep gösterilir. Reformasyon renkli cam sanatının daha başka bir sanat koluna, müzik dalına yerini vermesine sebep oldu." (MARAL, 1970, s:12)

Böylelikle XV. yüzyılda biraz toparlanır gibi olan cam sanatı M. Luter'in gerçekleştirmiş olduğu reform sayesinde iyice kaybolmuştur.

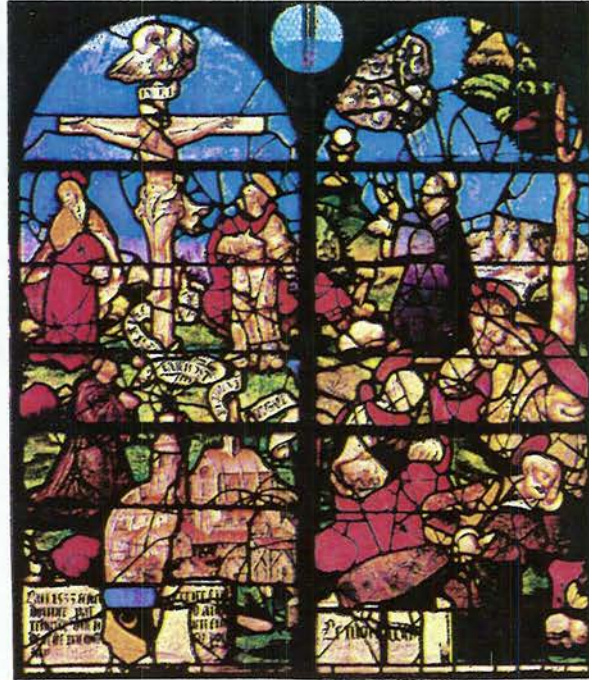

Resim 4- Chartres Katedrali. Tam 176 pencereden sadece birisidir.

Resim 5. St. Peter Hungate, Norwich Hazine aydınlatması. (Kurşunlu vitray)

Bu yüzyıla kadar yapılan ve belli bir süre daha kendini gösteren vitray tekniğinin anlatım biçimleri, günümüz vitray tekniği anlatımından çok uzaktır. O dönemde resmedilen sahnelerin her bir düzenleniş şekli bir anlam içerir. Her bir bölmeye İncil ve Tevrat'tan alınan hikayeler resmedilmiştir. İnsan hayatından, halktan ve üst kademedeki değişik anlatımlara yer verilmiştir. Bu dönemde renkli cam sanatının ilerlemesi, yapılan katedrallerde, bu tür boşluklara fazlaca yer verilmesinden kaynaklanır ve İsa'nın hayatından, halktan ve üst kademedeki insanlara, konu olarak yer verilmiştir. Kompozisyonun yukarı doğru olması ve yapılan resimler cemaati eğitmek amacıyla ve dini konuların anlatıldığını gösterir. Özenle yapılmış, her bir kafese (pencere bölmelerine) yerleştirilmiş renkli camlardan geçen güneş ışığı, iç mekanı adeta ışığa boğar. Ayrıntılara fazlaca dikkat edilmesi, konturların ve ifadelerin çok belirgin oluşu, gotik cam işçiliğinin en önemli özelliklerindedir. Ayrıca bu devirde yapılan cam işçiliğine hiç bir dönemde rastlanmaz. (Resim 6)

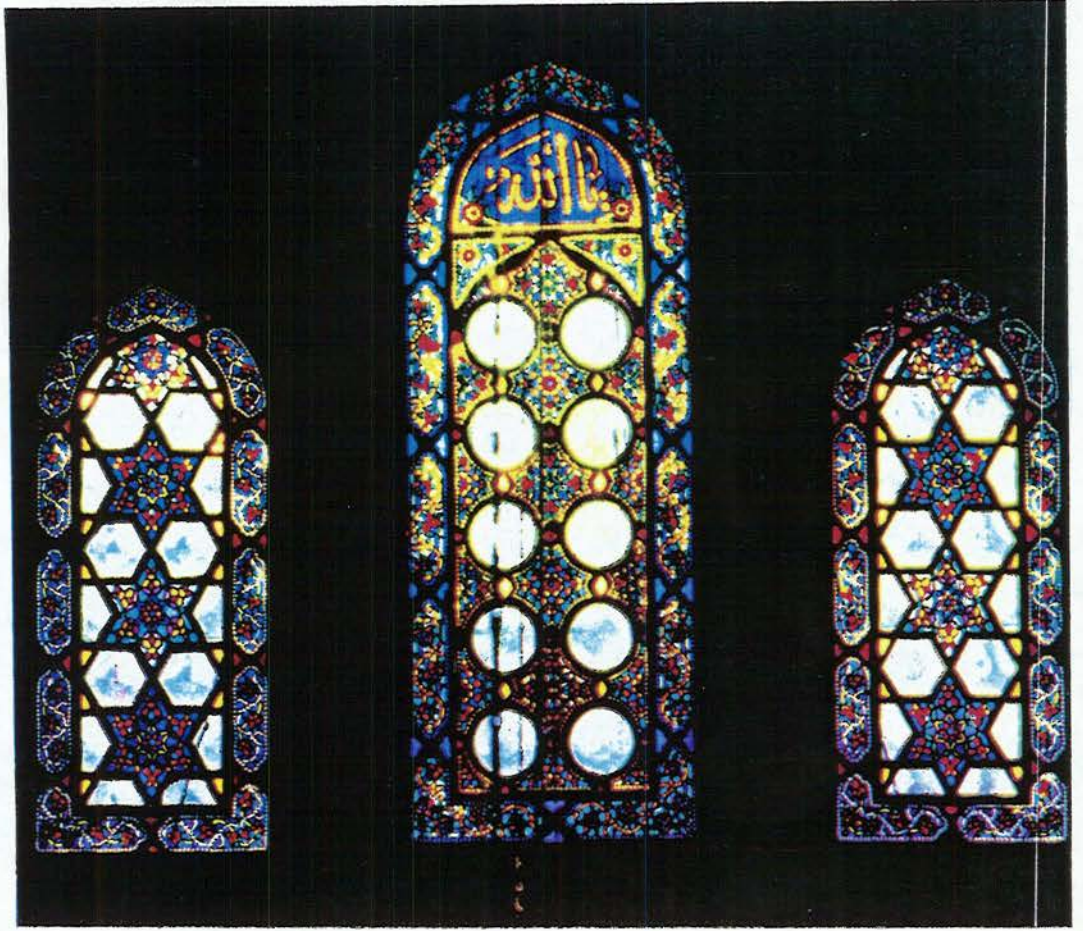
Resim 6. Çarmıha Geriliş ve Zeytinlik. Rouen'daki bir kiliseden gelen vitraylar 1533 Département müzesi, Rouen

Vitray'ın XV. yüzyıldaki çöküşü Türkler için bir başlangıç olmuştur. Pek çok yazılı kaynakta, İslam dünyasının, fazlaca cam merkezlerinin ortaya çıkmasına tanık olduğunu gösterir. Bu tarih 9. yüzyıl ortalarına denktir. 17. ve 18. yüzyılda da camcılık gelişim açısından önem gösterir.

"Bu dönemlerde cam atölyeleri ve güherçile ocakları Bakırköy'de Baruthane-i Amire civarındaydı. Buradaki imalatın büyük bölümünü Osmanlı mimarisinde önemli bir yeri olan renkli pencere camları oluşturuyordu"
(ARMAN, KANBAY, 1993, s:69)

Doğuşundan Osmanlı'ya gelinceye kadar birçok değişim gösteren vitray tekniği, Osmanlı'nın, camları alçı kayıtlar içine yerleştirmesiyle kendini batının vitray tekniği anlayışından ayırmıştır.

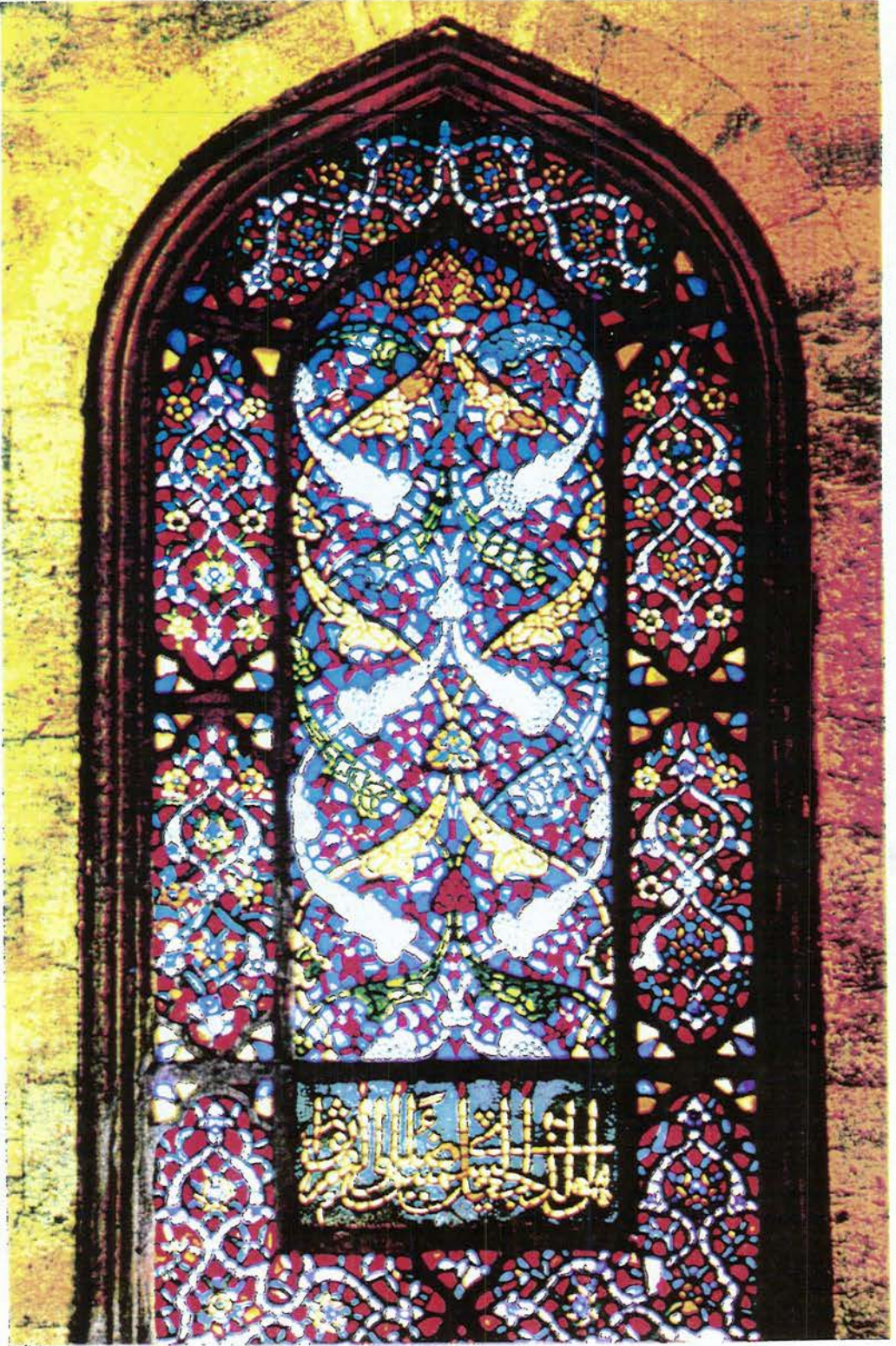
Türkler vitrayda kendilerine özgü bir teknik geliştirmişlerdir. Eskiden, ayna camı, mineli cam, bezemeli cam, buzlu, çiçekli, göbekli, hareli, isli, kaplama renkli, kavratmalı cam çeşitlerini kullanan Türkler, pencerede bulunan camların kayıtlarını ilk önce çamurdan, daha sonra alçıdan yapmışlardır. 1557 yılında inşa ettikleri Süleymaniye Camii'nde, Kanuni Türbesi ve Topkapı Sarayında bu tekniğin en güzel örneklerini sunmuşlardır. (Resim 7-8-9-10)

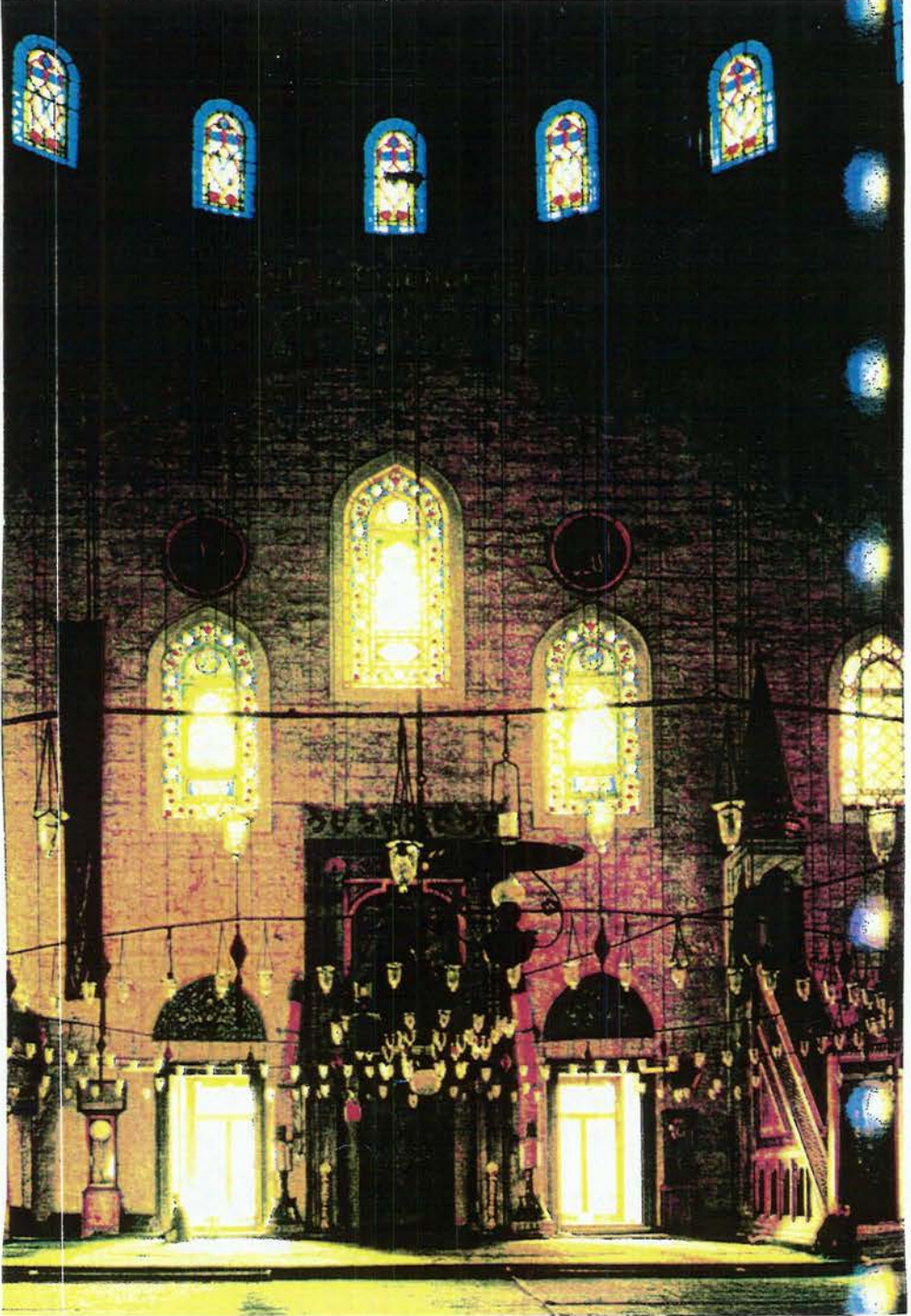
Resim 7. Kanuni Türbesinin allı vitraylarından bir görünüm

Resim 8. Topkapı Sarayında uygulanmış vitraylardan bir detay

Resim 9. Süleymaniye Cami'nde uygulanmış vitraylardan bir detay

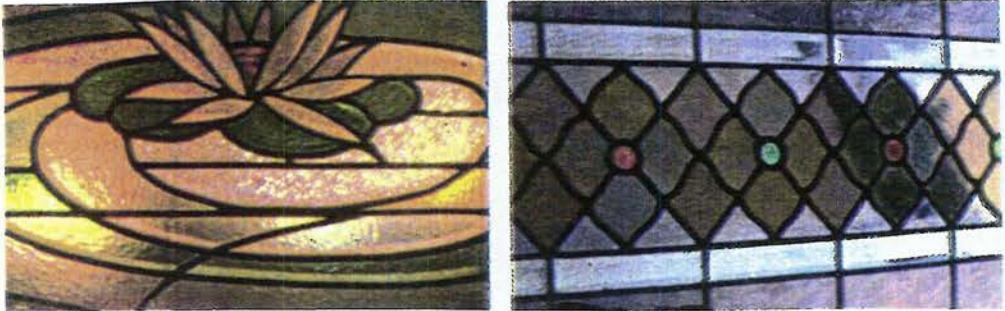

Resim 10. Sultanselim camii iç görünüşü

Hıristiyan aleminde dini yapılardan (katedral, kilise, ...vb.) sivil mimariye bu tekniği uygulamaları, onların teknik ve bilgi zenginliklerini ortaya koymuştur. Vitray tekniği Türk'lerde alçılı ağırlıkta olmak üzere türbe, cami, köşk ve saraylarda uygulama alanı bulmuştur. Türkiye'de kurşunlu vitray tekniği'nin başlaması 1933 yılına denk düşer.

"Mazhar Resmor, Paris Dekoratif Sanatlar okulunda öğrenimini yaparken çalışmalarını okul çerçevesinden taşırarak vitray ve mozaik atölyesi sayılan Momejon For stüdyoları vitray ve mozaik proje şurasında çalışmaya başlamıştır." (MARAL, 1970, s:12-13)

Mazhar Resmor sayesinde uygulanan birçok kaliteli örnek bu sanatın ülkemizde tanıtımını sağlamıştır. 1957'de Almanlar tarafından kurulan Tatbiki Güzel Sanatlar Yüksek Okulu'nda görev yapan, Fransa'da eğitimini tamamlamış Mazhar Resmor'u Oktay Moral, daha sonrada Cevat Demir takip eder. Çalışmalarını mücadeleleriyle sürdürüp tamamlayan Resmor 1933'te Türkiye'ye gelmesi ile vitray kelimesini sanat literatürüne sokmuştur. (Resim 11)

Resim 11. Mazhar Resmor'un yapmış olduğu kurşunlu vitray çalışmalarından bir detay

Vitray resmi ve tekniğinde asıl değişim XIX. ve XX. yüzyıl başlarında gerçekleşir. XIX. yüzyılda vitrayın tekrar canlanmasına Fransa'daki Bourbonlar hanedanının geri dönüşü, kiliselerin tekrar gözden geçirilip onarılması ve ortaçağ zevkinin tekrar hissedilmesi neden olarak gösterilir. Bu dönemde merkez olarak kabul edilen Almanya, Fransa ve İngiltere'de çağdaş anlamda yapıtlar ortaya koyulmuştur. 1920'den sonrada vitray tekniğinin Avrupanın kübizm ve soyut sanata kayması ve birçok tekniğe öncülük etmesi, tekniğe ve kullanım alanlarına çeşitlilik kazandırmıştır.

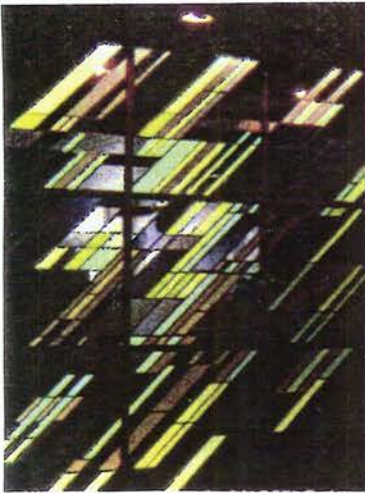
1.3. VİTRAYIN KULLANIM ALANLARI

Vitrayın dini ve sivil mimaride ki kullanım alanlarında önemli bir yer teşkil etmesi, pek eskiye gitmez. Şöyle ki; Camın, mimari kadar eskiye gitmemesinden kaynaklanan boşluk, vitrayı ileriki yıllarda gündeme getirir. Işık, yaşanan mekan içerisinde gerekli olan aydınlığı, önemli kılarken, daha ileride estetik bir düzen içerisinde, vitrayın kullanım alanlarının da gerekliliğini ortaya koyar. Günümüze gelinceye değin, vitray daha çok pencerelerde kullanılırdı. Sanayileşme, insanları çalışma alanlarıyla, evleri arasındaki sıkı bağı, kesin bir şekilde ortadan kaldırmıştır. Bu olay vitrayın geleneksel mekan (kilise, saray, bazı burjuva evleri) kullanımında da büyük değişikliklere yol açmıştır. Sanayileşmeyle birlikte vitray, işçi sınıfının evlerini de süslemeye başlar. İşile evi arasında sürekli gelip geçen zamandan dolayı işçi sınıfı evine daha özen göstermeye başlar. Böylece vitray geleneksel mekan kullanımının dışına çıkar ve kendisine yeni bir mekan bulur. İster alçı olsun, ister kurşun, ister boyama, isterse geniş yüzeyleri örtecek beton vitray olsun, hep yapının dışarıyla bağlantısını kesecek yüzeylerde

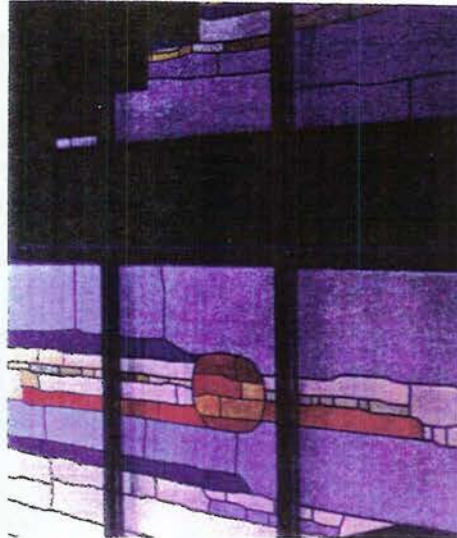
uygulanırdı. Yakın dönem denilebilecek zaman içerisinde vitray tekniklerinin bazılarının, iç mekanda hem göze hoş gelmeyen, rahatsız edici bazı bölümlerde değerlendirildiği görülür. Hem mekan içindeki bazı kullanım alanlarını ayırmada, hem de aynı mekan içinde aydınlatma aracı olarak da kendini gösterir. Mimariye biçim vermekten öte, dış ve iç mekanın etkili ve görkemli kılınmasını sağlar.

Kullanım alanları olarak, camı parçalar haline getirerek, ara eleman olarak da macun ve benzeri karışım sayesinde tavan ve döşemelere yapıştırılarak, alüminyum, kurşun, beton, alçı, bakır, ahşap ve çelik konstrüksiyon kullanılarak, kapı, pencere kaplamada iç mekandaki bölmelerde (paravan ve diğer ayırım teşkil eden bölmelerde) ve dekoratif bağlamda, süs eşyası unsuru olarak iç ve dış duvar, tavan ve zeminlerde, ayrıca iç mekanlarda aydınlatma aracı olarak kullanılır. (Resim12-13-14)

Bu bağlamda vitray; kaplama, bölme, kapatma ve süsleme elemanı olarak mekan içerisinde kullanılabilir.

Resim 12. Kurşunlu Vitray
(Erol Eti)

Resim 13. Kurşunlu Vitray
(Erol Eti)

Resim 14. Kurşunlu Vitray
(Erol Eti)

İKİNCİ BÖLÜM

VİTRAYDA IŞIK VE ANA MALZEMESİ CAM

2.1. VİTRAYDA IŞIĞIN ÖNEMİ

Vitray, bir günün başlangıcı ile bitimi arasındaki zaman dilimi içerisinde, ışık şiddetlerinin, farklılaşması ile doğru orantılı olan ve bu farklılıklarda, izleyicide değişik etki bırakan bir resim sanatıdır. Gün doğumundan gün batımına değin uzanan, zaman içerisinde ışığın şiddeti, yapılmış olan cam resmine farklı boyutlar kazandırır.

Cam resmindeki estetik olgu, beğeni, teknik yöndeki başarı, mekanın işle bağlantısı, kısaca yapılan vitrayın başarısı ışıkla orantılıdır. Işıklı cam resminde kullanılan tekniklerdeki farklılıklar, değişik yönlerden gelen ışıkla da çeşitlilik kazanır. Cam resmindeki değişiklikler, camın kalınlığına, ortamında bulunduğu ısı değişkenliğine, kimyasal yapısına, cam yüzeyinde yapılmış değişikliğe, doku farklılığına, rengine ve en önemlisi, gelen ışık şiddetine bağlıdır. Camın üzerine müdahale ile mekana ve işe göre seçeceğimiz kalın ve ince camlardan, gelen ışığın yönünü, hızını kesip ya da çoğaltmak mümkündür.

XII. ve XIII. yüzyıllardaki kiliselerde bol miktarda ışık alan mekanlardaki pencerelere yapılan vitraylarda, kalın cam kullanılarak rahatsız eden ışık azaltılmış, yer yer de griye boyanarak bu ışık yoğunluğu aza indirilmiştir.

Vitrayda her ne kadar kendi içindeki ışık, irdelenip incelenmişse de, mekanın dışarıyla, dışarıdaki nesnelere bağlantısı göz ardı edilemez. Pencere ve diğer yüzeylerin arkasında bulunan ağaç, bina, ...vb. gibi ışıklı veya gölgeli nesnelere vitrayı daha da etkin kılacağı bilinmektedir. Pencere veya yüzeyin yere yakınlığı bu etkiyi daha da artırır. Yapılan vitrayda, bunları düşünerek, yerinde görerek, eskizlerinin hazırlanması daha uygun bir yoldur. Buradan çıkarılan sonuç, yapılan vitray, hangi teknik olursa olsun, sadece kendi içinde değil, çevre ile bağlantısı ve uyum göstermesi, işi yapan sanatçı tarafından düşünülmesi gereken bir noktadır.

"Bir renkli camın (vitrayın) arkasında ne olursa olsun, cam ne kadar az saydam olsa da, pencerelerin arkasındaki elemanlar daima bir dereceye kadar pencerenin görüşüne etki ederler. Bu etki, Osmanlı alçı pencerelerinde bilinçli olarak minimum dereceye indirilmiştir. Şöyleki; kafa pencerelerindeki renkli camların dışına konan dışlık pencereleri ışığı süzen bir filtre olurken diğer görüntüleri de yoketmektedir. Ne var ki, günlük değişimler yine de görünüşe etki ederler." (MARAL, 1970, s:18)

İnşa edilmiş olan yapılardaki pencere veya büyük alanlara uygulanan vitrayın yüksekte bulunması ve gökyüzünün anlık değişiminden meydana gelen, vitray üstündeki farklılaşmalar, açıklanmış olan bu ifadeleri daha da pekiştirir.

Vitrayda, mavi renk egemen renktir. Diğer bütün renklere rağmen, mavi renk en belirgin ve baskın olan renktir. Uzaklık ne kadar olursa olsun, diğer renkteki camlar, mavi rengin yanında, hem o rengin şiddetini arttırır, hem de yanyana geldiklerinde değişik renkler ortaya çıkarır.

Yapılmış olan vitrayda, teknik yönden kullanılan bütün malzemelerde, bir değişiklik olmuyorsa da, onu diğer resim sanatlarından ayıran ve üstün kılan yanı, aynı kalmayıp, ışık değişkenliğine bağlı olarak, her an değişime açık olmasıdır. Artık, günümüzde teknik olanaklar, gün ışığının yanı sıra, vitray sanatına elektrik ışığını da sokmuştur. Bu olanak sayesinde, artık hiç ışık almayan kapalı mekanlarda bile vitrayın uygulandığı görülür.

Gün ışığının vitraya kazandırdığı etkinin yanısıra yapay ışığın, vitraydaki kullanımı, birçok problemi de beraberinde getirmiştir. Bu nedenle vitrayda, ışığın şiddeti, rengi ve dalga boyu, çözüm getirilmesi gereken sorunları ortaya koymuştur. Yapay ışığın meydana getirdiği sorunlar, doğal ışığın vitraydaki olumlu birlikteliğini sarsıp, aynı etkiyi veremeyeceği kesindir. Çünkü sabit olan elektrik ışığının vitraya estetik yönden sınırlı etkide bulunacağı, onu tek yönden gelen ışığa hapsedeceği kesindir.

2.2. CAMIN TANIMI VE TARİHÇESİ

Cam; alumin, kurşun oksit, kireç ve potastan oluşmuş bir silikattır. Antikçağ'da cam kuvars kumu ve kalsiyum karbonatın doğal sodayla

karışımının yüksek derecede ısıtılmasıyla elde edilirdi. Potasın silisli bir kum ile karıştırıldıktan sonra, özel bir kap içinde, 1000 derecede eritilmesi suretiyle elde edilen şeffaf ve sert bir malzemedir. Ana malzemesi kumdur. Teknolojinin getirmiş olduğu yenilikler sayesinde artık günümüzde camın kırılmaz hale, ince iplik durumuna bile getirilmesi mümkündür. Isıtıldığı zaman çabuk yumuşayıp, çabuk şekil alabileceği gibi, soğuk ortamda da çabuk sertleşmesi mümkün olan camın, elastikiyeti fazla olan bir madde olduğu gözlenmektedir.

İnsanlık tarihinde en önemli buluş olan ateş, beraberinde madenciliği ve diğer büyük bir aşama olarak kabul edilen camı ortaya çıkarır.

“İ.Ö. 7 bin yılına tarihlenen ve benzerliği nedeniyle ‘lapis lazuli’ olarak adlandırılan bir muska parçası, bilinen en eski cam türüdür. Bunu, İ.Ö. 4 bine tarihlenebilen siyah, mavi ve yeşil renkli per çok boncuğun Mısır’da bulunması, Mezopotamya’daki ilk örneklerden de Eridu’da bulunan bir cam topağı ile Tell Asmar’da bulunan ve Akkad dönemine ait buluntular takip eder.” (ARMAN, KANBAY, 1993, s:64)

Camla yapılan ilk teknikler Mısır’da bulunmuştur. Daha sonra Mısır halkı ticaret yolları aracılığı ile camın bir çok yere ulaşmasında etken olmuştur. İ.Ö. 3. yüzyılda bir çok ilke imza atan ustalar, bu dönemde yapılan cam işlerin mükemmelliğini de ortaya koymuşlardır. Bunlardan cam ipliklerden meydana getirilen “diatrete” bir tür mozaik camı olarak üretilen Millefiori adlı cam örnek gösterilebilir.

4. yüzyıla gelindiğinde yeni imparatorluk merkezi olarak kabul edilen Konstantinopolis çevresi, camın gelişmesine etkisi olan bir

endüstri alanı olarak kendini belli eder. Buraya gelmeyen birçok usta Avrupanın dört bir yanına dağılır. Bir çok yerde (Almanya, Avusturya, Hollanda, İngiltere, vs.) özel atelyeler açarlar. Daha sonra bir ticaret merkezi olarak kabul edilen Venedik bu sırayı devam ettirir. Anadolu'ya girişiyle, devamını Osmanlı'da göreceğimiz bir dönemde temel teşkil edecek İstanbul'un, cam üretimi ve uygulaması bakımından önemini artırır.

Buluşlarıyla cam konusundaki yeniliklere öncü olan sanatçı Remzi Köklü şunları söylüyor.

"Efsaneye göre camı Fenikeliler buldu, Mısırlılar üfledi, Romalılar saydam hale getirmeyi öğrendiler. Ama cam Türklerin ve Arapların sayesinde dünyaya yayıldı." (ARMAN-KANBAY, 1993, s:68)

Anadolu, Osmanlı'nın eline geçtiğinde İstanbul, Bizansta olduğu gibi bu dönemde de camcılık merkezi haline gelmiştir. Halen cam gibi özel bir madeni işlemede, üretiminde ve sanatsal yönüyle sergilemesinde, dünyada sözü edilir hale gelmesinde köklü geçmişin ve bu işle uğraşan sanatçıların büyük özveri ve çabalarının payı büyüktür.

2.3. VİTRAYDA KULLANILAN CAM TÜRLERİ

Vitray sanatçısı, önceleri tek cins cam kullanırken, bugün teknik olanakların sağladığı imkanlarla, çok çeşitli cam türleri ile eserlerini verebilme olanağına sahiptir. Tekniğin, farklı cinsten, kalınlık ve karakterde sunduğu camı, sanatçı mimaride mekana, kendi tarzına, ışık

düzenine göre yorumlamakta sınır tanımaz. Tek camla yapılan sade bir vitrayın yanı sıra, çok camla yapılan renkli bir vitrayın seçiminin yerinde olması, şüphesiz gereklidir. Vitrayda teknik, çok büyük olanaklar sağlar. Bu olanakları zorlamak da vitray sanatçısının elindedir. Cam türünün fazlalığı, sanatçının vitrayda değişik yorumlara gitmesi ve farklı vitray tekniklerini ortaya çıkarmasını sağlamıştır. Sanatçı vitrayda kullanılan camların fazla olması ile birlikte, yaptığı işlere farklı malzemeler de sokma gereğini hissetmiştir. Örneğin, ayna, pleksiglass, polyester, ...vb.

Buna bağlı olarak ışıklı cam resminde kullanılan cam çeşitlerini şöyle sıralayabiliriz.

2.3.1. Antik Camlar

Yaklaşık 3 milimetre kalınlığında bulunan bu camlar ilk önce üfleme çubuğu ile silindir hale sokulup, yandan kesildikten sonra, cam dayanıklı fırınlarda düz bir dikdörtgen levha konumuna getirilir. Bu camların özelliği, kalınlıklarının farklı oluşu ve bununla birlikte renklerinin (kalınlıklara bağlı olarak) değişmesidir. Saydamlıkları azdır. Bu nedenle de kırılganlıkları diğer cam çeşitlerine göre daha azdır.

2.3.2. Şişe Cam (Kalın Tabaka Camlar)

Kare bir prizma içerisine yerleştirilen cam, üfleme çubuğu ile dikey tutulup üflendikten sonra, camın kalıbın şeklini alması sağlanır. Cam kalıbın şeklini aldıktan sonra, cam kütle soğutulup kalıptan çıkartılır.

Köşelerden ayırarak dört dilim haline getirilir. Betonlu vitrayda kullanımı fazla olan ve bu teknik için gerekli olan bir cam türüdür.

2.3.3. Katedral Camlar

Bir yüzü pürüzlü, diğer yüzü düz olan bu cam türleri preslenmiş ve parlatılmış olup, büyük tabakalar halindedir. Yüzeydeki çeşitli dokuların, çıkarmış olduğu pürüzlükler, gelen ışığın camda birikmesini ve doku farklılıklarına göre ışığın kırılımını sağlar. Pürüzlü, dokulu yüzey, camın diğer tarafını göstermemesine karşın, parlaklığı ve ışığın yüzeydeki dağılımı yerinde olan bir cam türüdür.

2.3.4. Plaka Camlar

Bu camların özelliği, iki değişik renk tabakasından oluşmasıdır. Fazla renkliliği olmayan bu camlara yapım sırasında ince ve renkli camın geçirilmesinden oluşur. Özellikle kurşunlu vitrayda, durağanlığı sağlamak ve hareketin yoğunluğunu azaltmak için kullanılan bir cam türüdür.

2.3.5. Opal Camlar (Süt Camı)

Beyaz renkte olan bu cam, plaka camlara benzer. Tam saydam değildir. Işığı bütün yüzeye yaydığı gibi, aynı ışığı geçirme özelliği de vardır. Camın hemen arkasında olan nesnelere bulanık gösterir ve görüntüyü ön tarafa tam vermez.

2.3.6. Emprime Camlar

Bu camların bir yüzü dokulu, diğer yüzü düzdür. Dokulu yüzeye fabrikasyon desen ve motifler işlenir. Düz, renksiz cam üzerine işlenen bu doku ve desenlere göre de adlandırılırlar. Renklileri çok azdır. Işığın geçirmesi camın türüne, kalınlığına ve üstündeki dokuya bağlıdır. Fazla renk taşımayan bu cam çeşidi vitrayda diğer renkli camların yanı sıra daha çok toparlayıcı eleman olarak kullanılır.

2.3.7. Kalın Camlar

Kalınlıkları 2-2.5 santimetre arasında farklılaşan ve yüzey olarak, 20 x 30 santimetre boyutlarında plaka halinde camlardır. Bu cam plakalarının üstünde hava kabarcığı ve pürüzler bulunur. Kalınlık farkından dolayı cam üstünde, değişik müdahaleler yapılarak farklı nüanslar yakalanabilir. Betonlu vitrayın ortaya çıkmasını, çeşitlilik kazanmasını, dayanıklılık ve renk zenginliği bakımından etkin kılan ve bu tekniğin doğmasını sağlayan önemli bir cam çeşitidir.

Renkte değişimlere uğrayan bu plaka camlar, vitrayda aynı rengin farklı tonlarını ve farklılıklarını görmemizi sağlarken, camın özelliğini ve tekniğin farklı olmasını da özgün kılar.

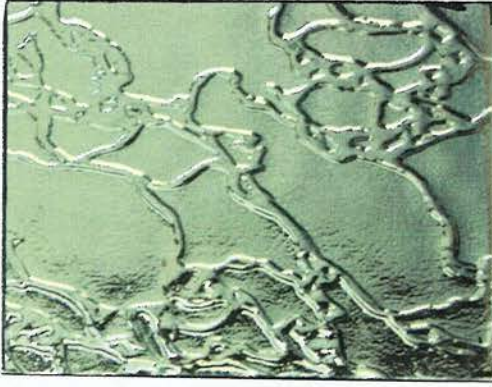
Vitrayda kullanılan cam türleri, üretimin dış ülkelerde özellikle Almanya ve İngiltere’de fazla olması, Türkiye’de çıkarılan vitrayların cam konusunda eksikliğini ortaya koyar.

Resim 15. Mandalina izi

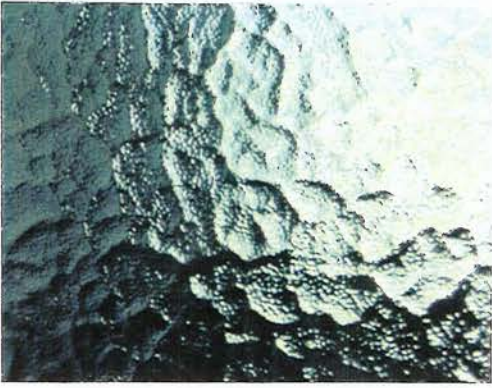
Resim 19. Amerikan Dökme camı

Resim 16. Irmak (Beyaz)

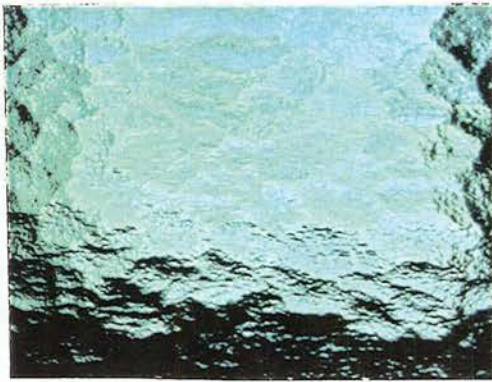
Resim 20. Amerikan Dökme camı

Resim 17. A. Mavi

Resim 21. Amerikan Dökme camı

Resim 18. Turkuaz

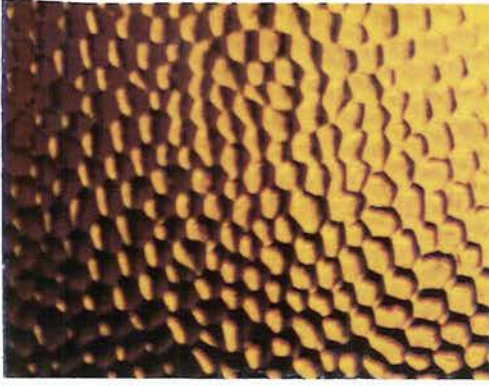
Resim 22. Amerikan Dökme camı

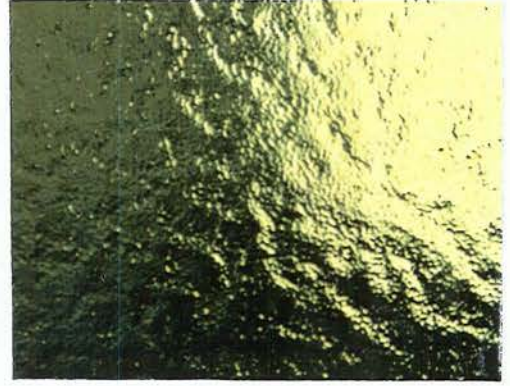
Resim 23. Kırmızı

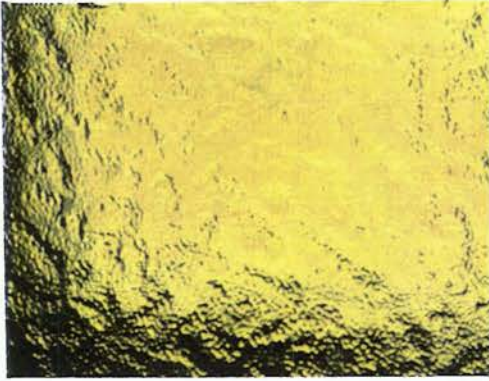
Resim 27. Emprime Gri

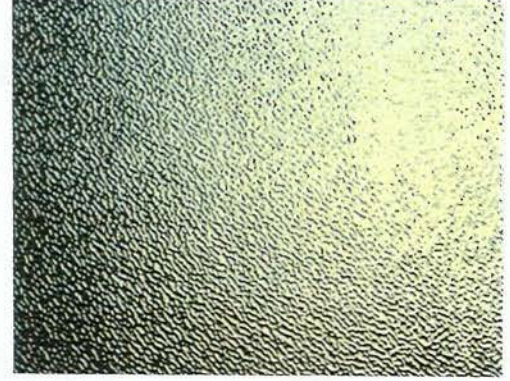
Resim 24. Bulgur Sarısı

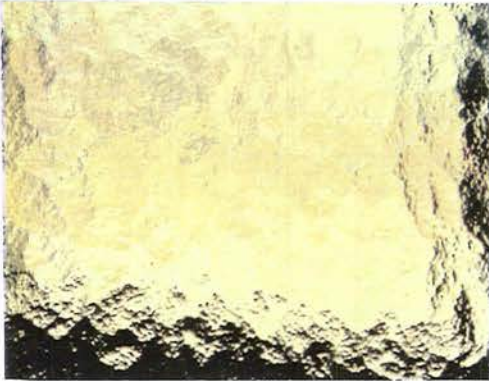
Resim 28. Sergoben Serisi (A.yeşil)

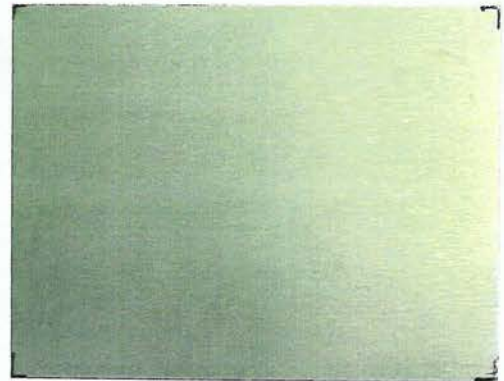
Resim 25. Sergoben Serisi (Sarı)

Resim 29. Emprime Mandalina (Kahve)

Resim 26. Sergoben Serisi (Kahve)

Resim 30. Buzlu cam

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM VİTRAY TEKNİKLERİ

3.1. KURŞUNLU VİTRAY TEKNİĞİ

3.1.1. Tanımı ve Tarihçesi

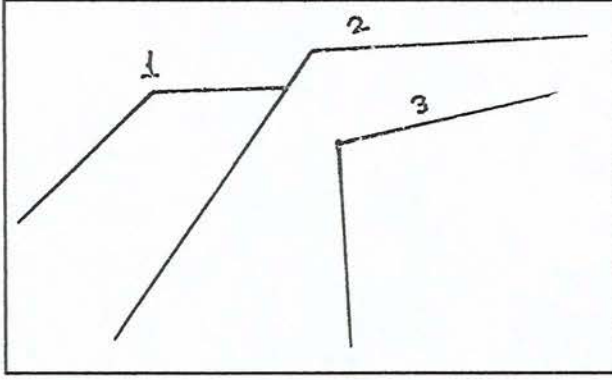
Kurşunlu vitray, cam parçalarının, işleniş bakımından çok elverişli bir maden olan kurşunla, birbirine bağlanarak meydana getirilen tekniğin adıdır. Diğer tekniklere göre kurşunlu vitray tekniğinde ekleme ve çıkarmalar daha kolay olur.

“İlk vitraylar, kurşun çubuklar rende ile oyulup bu oyuklara cam parçaları yerleştirilerek yapılıyordu. Bu teknik gelişti. Vitray sanatının bir numaralı metodu haline geldi. XX. yüzyıla kadar alçılı vitray dışında tek teknik olarak görülmektedir.” (MARAL, 1970, s:36)

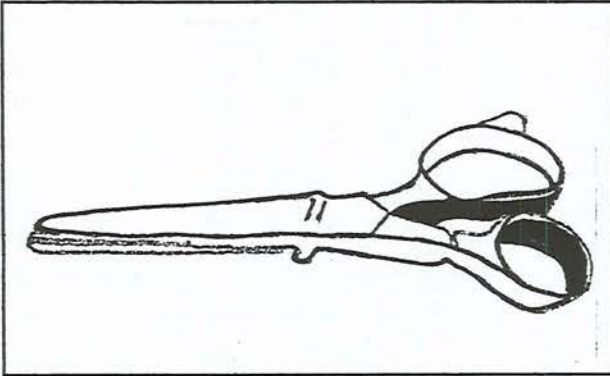
Vitray sanatında şüphesiz yeni bir imza atan kişi Abbe Didier'dir. Cam kenarlarını taş ve alçı ile tutturma işlemini kaldırıp, demir ve kurşunu ara konstrüksiyon malzemesi olarak elen alan Didier, vitray sanatına yeni bir soluk getirmiştir.

Kurşunlu vitray tekniği, günümüzde en modern binalarda bile rahatça görülebilir. Kurşunlu vitrayın diğer tekniklere göre kendine daha rahat uygulama alanı bulduğu söylenebilir.

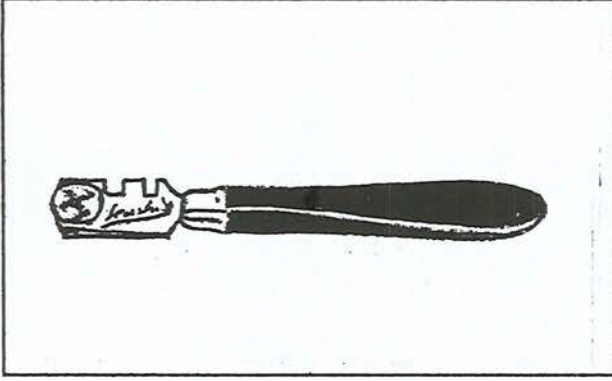
3.1.2. Kullanılan Malzemeler

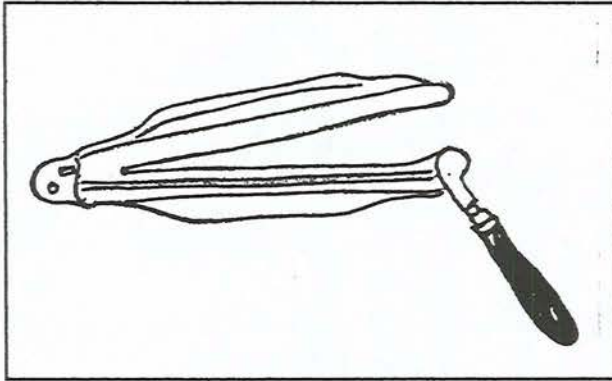
Şekil 1 Eskiz hazırlandıktan sonra, büyötmek için kağıt, karton, (2 adet yağlı kağıt, 1 adet karton)

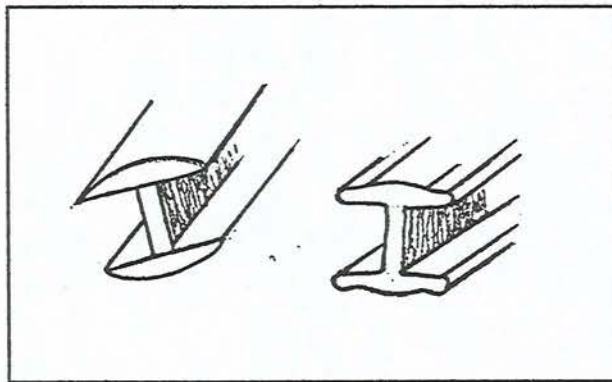
Şekil 2 Kartona büyöültölen tasarımdan, şablonların çıkartılması için gerekli olan vitray makası,

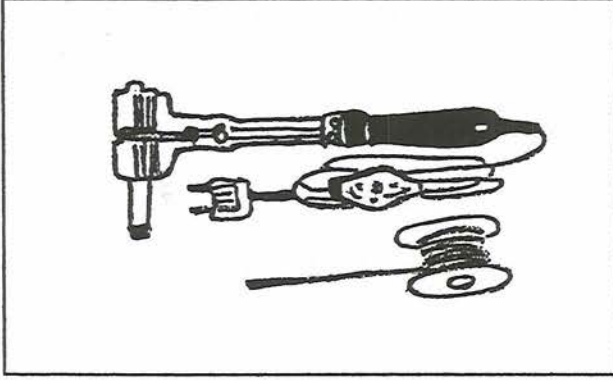
Şekil 3 Şablonların cam üzerine konup, çıkartılacak camların kesimi için cam keskisi (elmas),

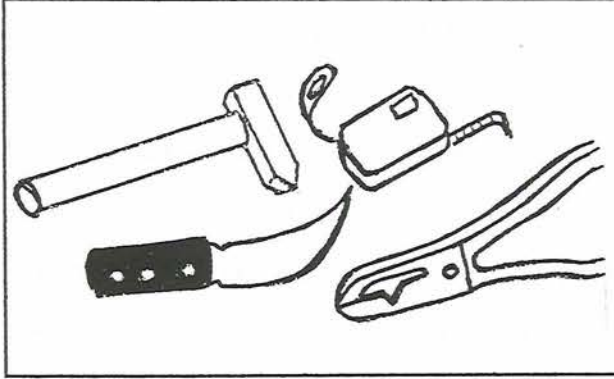
Şekil 4 Kurşunun eritilmesi için gereken pota,

Şekil 5 Camların birbirine bağlanmasında kullanılması gereken çeşitli ölçü ve büyüklükte kurşun çubuklar,

Şekil 6 Birbirine bağlanan camlardaki kurşun birleşim noktalarının bağlanması için kullanılan havya, lehim teli,

Şekil 7 Diğer malzemeler olarak çekiç, pense, kurşun bıçağı, metre ...vb. sayabiliriz.

3.1.3. Uygulama Aşamaları

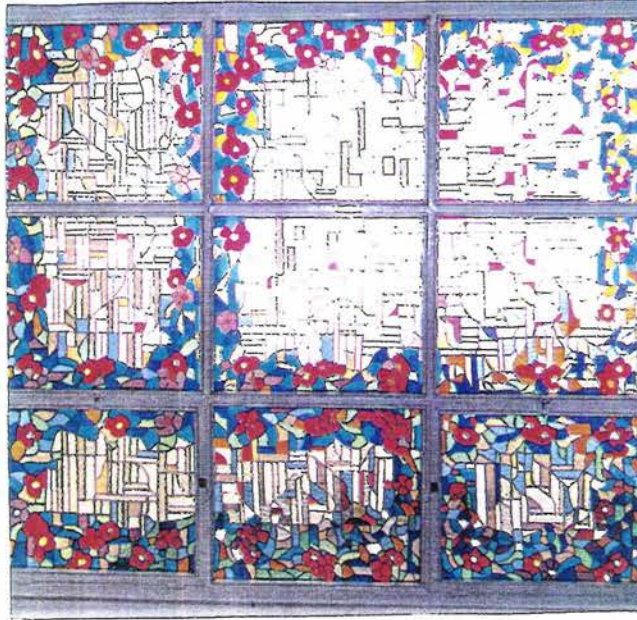
Kurşunlu vitray tekniğinde işe başlamadan önce, bu vitray tekniğinin uygulanacağı alanın tespitinin önemli olduğunu unutmamak gerekir. Tespitten sonra sıra, vitrayı oluşumu için gerekli olan aşamalardan geçirmeye gelir.

Bir kurşunlu vitray şu teknik aşamalardan geçmektedir.

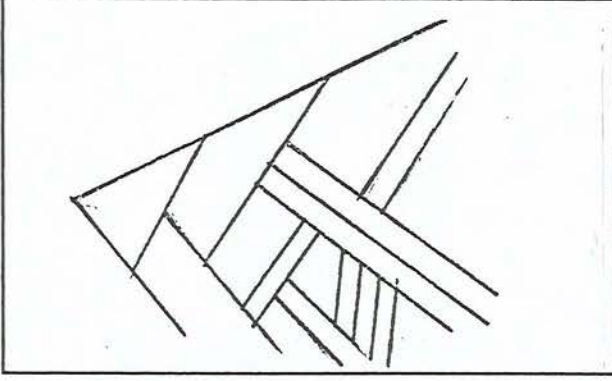
- Konunun mekana göre çizimi,
- Renkte ve şekilde uyumluluk,
- Temiz bir işçilik, diğer önemli faktörlerdir. (Resim 31)

Önemli olan görsellik değil estetik bir kaygı taşımasıdır. Bu da vitrayı yapacak kişinin görevidir.

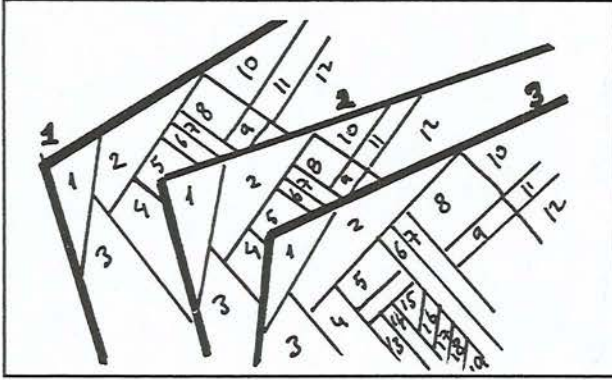
Eskiz yapımı, bir çok sanatçıya göre değişir. Kimi sanatçılar ana hatları ile yaptığı işi büyütme aşamasında irdeler. Kimisi de çizimi yapıp, renklendirdikten sonra vitrayı örme aşamasında, kurşun kalınlıklarına kendi kafasından ekleme ve sıralamalar yapar. Doğru olanı ölçekli çizimdir. İçine çizilecek eskizde, kullanılacak kurşun kalınlıklarını dahi, çizgi farklılıkları ile belirtmek, eskiz de olsa, düzgün bir kağıda geçirip paspartuladıktan sonra, sunuşun yapılması, işin kabul edilirliliğini büyük oranda etkiler. En önemlisi zorlanılacak ve kesilemeyecek kadar büyük ve kompozisyonun görünümünü kötü etkileyecek parçalardan kaçınılması gerekmektedir.

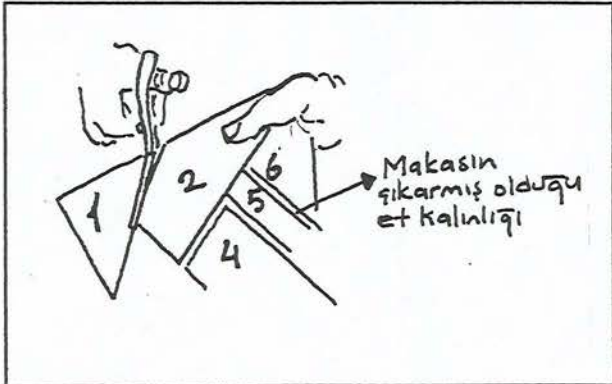
Resim 31. Kurşunlu vitray çalışması

Şekil 9 Karton üzerine yapılacak işin, kurşun kalınlıkları ince çizilir.

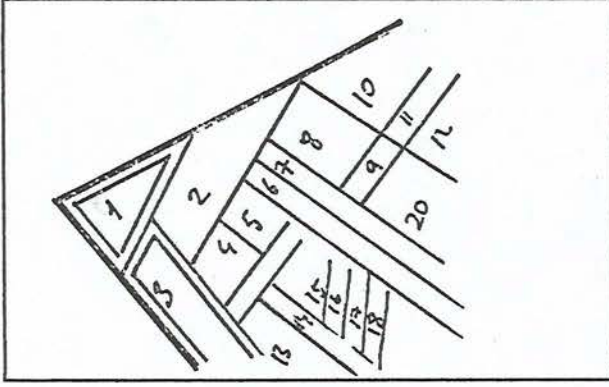

Şekil 10 Her bölüm, üç nüshada da aynı numaralarla numaralandırılır.

Şekil 11 Daha sonra karton, çizgiler üzerinde vitray makasıyla kesilerek kurşunun et kalınlığı çıkartılır. (Vitray makasının özelliği, kurşunun et kalınlığını kartondan çıkarıp, bize gerekli olan cam alanı kadar şablon çıkarmasıdır.)

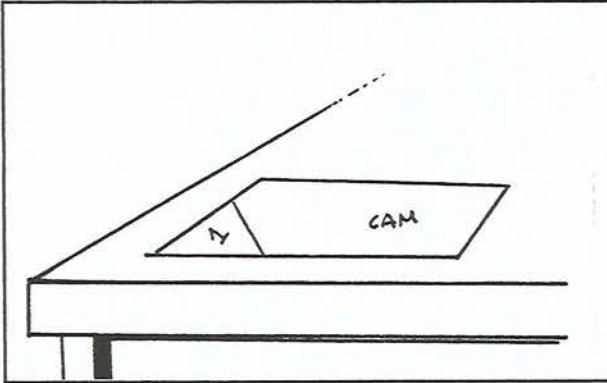
- Geriye kalan parçalar camın ölçüsündedir.

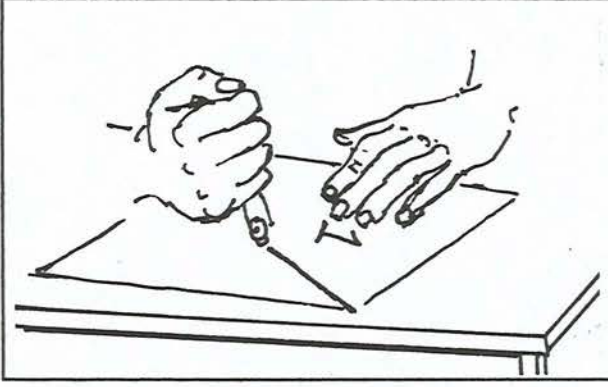
Şekil 12 Çıkan şablonlar yağlı kağıdın birisine hafifçe monte edilir. Kesilen şablonlar, eğer büyütülmüş olan eskizde numaralandırılmış yerlere konulursa, daha sonra yerlerine monte edilmesi hem vitrayı hızlandırır, hem de işte değiştirilmesi gereken bir bölüm çıkarsa, sağlanan düzen içerisinde çabuk görülür.

- Diğer yağlı kağıt vitrayın örüleceği alanın altına konur. (Bu, vitray tasarımının çizgilerinin takibini sağlar.)

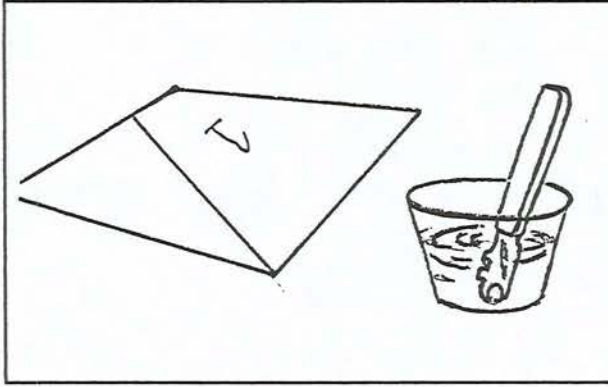
3.1.3.3. Cam Kesimi

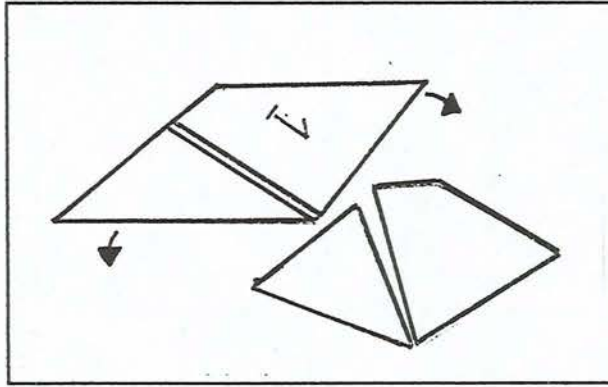
Şekil 13 Kesilen şablonlar camın düz kısmına konur.

Şekil 14 Elmasla çevresi takip edilerek çizilir.

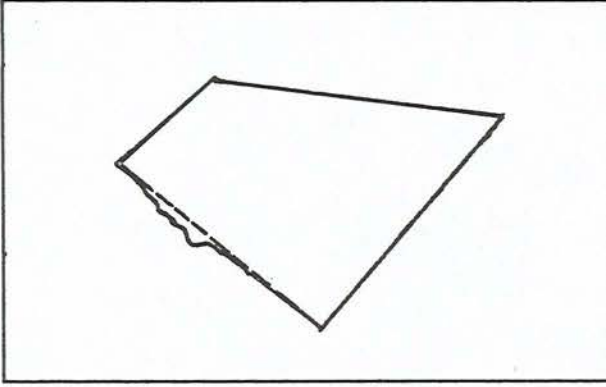

Şekil 15 Cam üzerinde kesilecek yeri, elmasla çizmeden, elmasın mutlaka gaz dolu bir kaba batırılması gerekir. (Bu yöntemle, hem camın kesimi kolaylaşır, hem de elmasın ömrü uzatılmış olur.

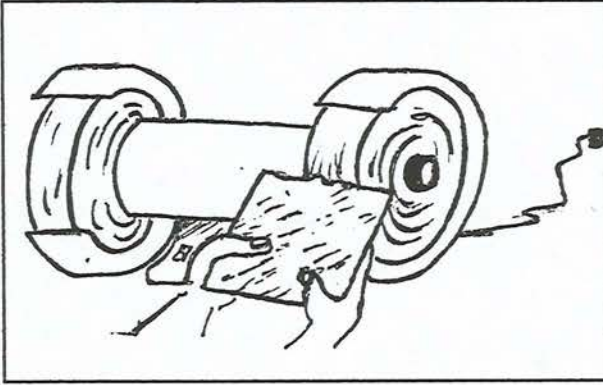

Şekil 16 Camın çiziminden sonra kırımı ters tarafa bastırılarak gerçekleşir.

İyi bir elmasla çizilen yüzey iki baş parmağın kanatlara doğru yapacağı basınçla, rahatlıkla ikiye ayrılabilir. Yalnız, organik bir şeklin çiziminde daha düzgün olması isteniyorsa, çizimden sonra elmasla, arka yüzeyden yukarı doğru hafifçe vurulur. Camın çizgi doğrultusunda hafif ayrılma meydana geldiği an artık cam kesilmiş demektir.

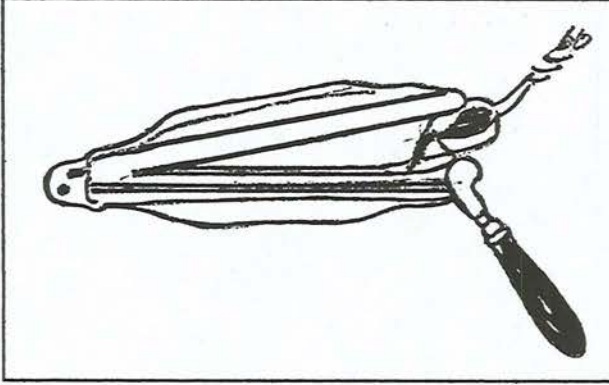
Şekil 17 Çizgi haricindeki çıkıntılar pense yardımıyla ortadan kaldırılır.

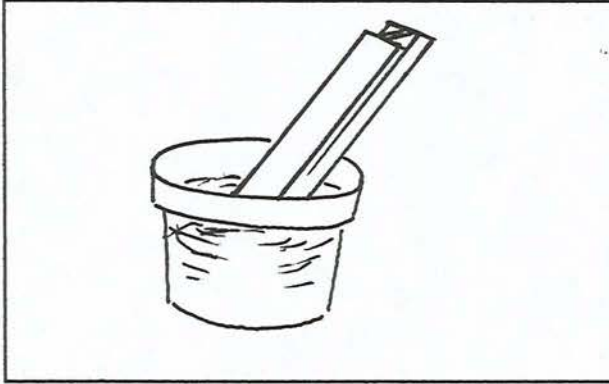
Şekil 18 Düzelmeyen çıkıntılar taşa tutularak düzeltilir.

3.1.3.4. Kurşun Hazırlama ve Kurşunlama

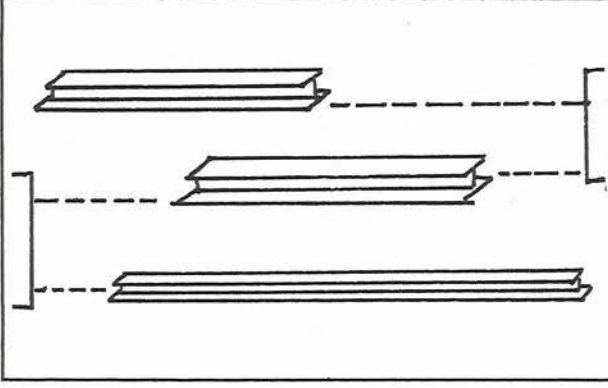
- Kurşun eritme potasına konulan kurşunlar, kurşunu eritebilecek güçte bir ısı kaynağı ile eritilir

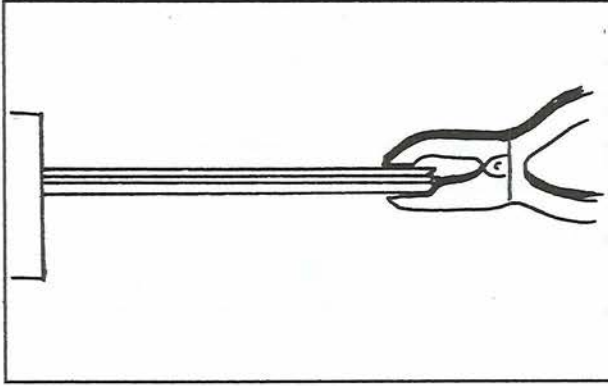
Şekil 19 Erimiş kurşun, bir kepçe ile kalıplara dökülür. Kısa bir aradan sonra kalıpdaki kurşun çıkartılır.

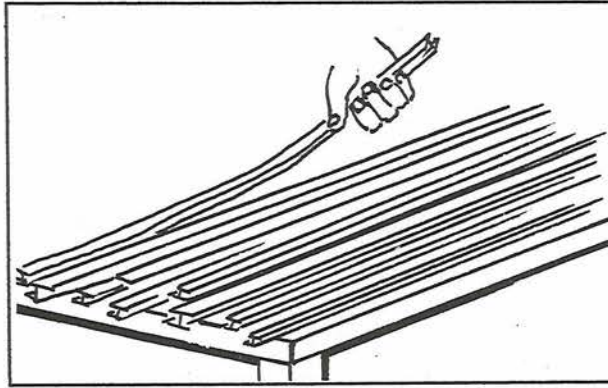
Şekil 20 Kurşun çubuğun, kullanma kıvamına rahat erişmesi için, kalıp çubuklar makinaya sokulmadan yağa batırılıp sonra makinaya verilir.

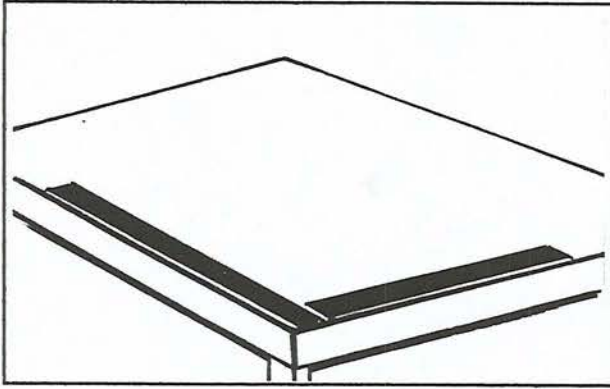
Şekil 21 Kalıp haline giren kurşun çubuklar, isteğe göre (ince veya kalın) kurşun çekme makinasının dişli ve lokmaları takıldıktan sonra önce kalın, sonra ince dişlerden geçirilerek çekilir. (Lokma, kurşun çekme makinasına yerleştirilen, kurşun kalınlıklarını belirleyen bir parçadır.)

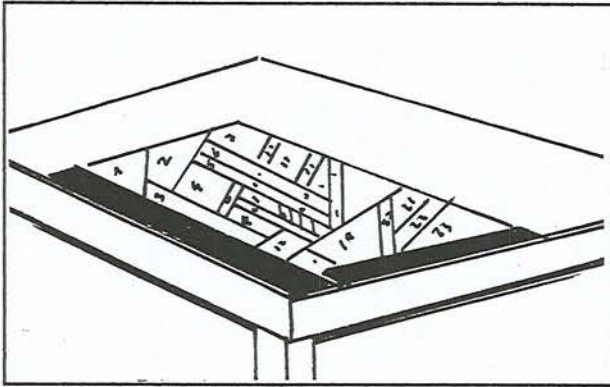
Şekil 22 Düzgün çıkması için makinanın diğer ucundan çıkan kurşunu çekmek için, ikinci bir kişinin pense ile yardımı gerekir.

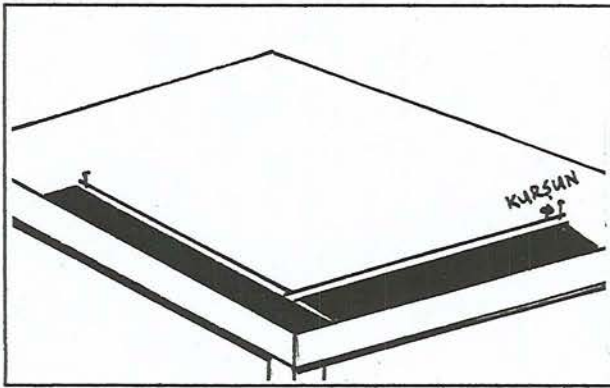
Şekil 23 Çıkan kurşunlar düz bir zemine bırakılır.

Şekil 26 Eğer vitrayın kenarları düz ise, düzeneğin kenarına cetvel veya ona benzer bir çita çakılır. İkinci çakılacak çita vitrayın açısına göre yerleştirilir.

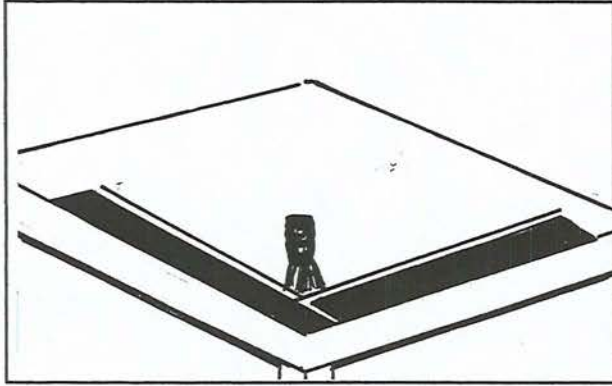
Şekil 27 Vitray yapılacak alanın altına işin kopyası konur.

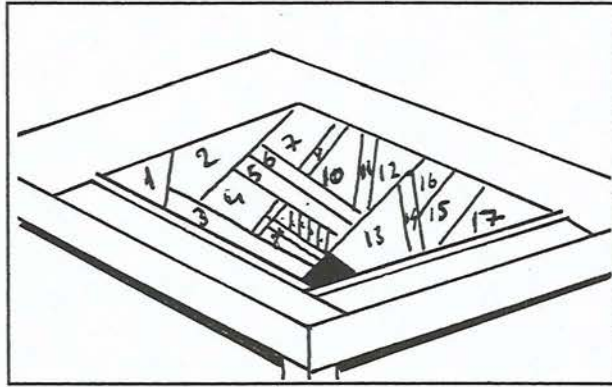
Şekil 28 Daha sonra vitrayın iki kenarına yerleştirilecek olan kurşun, ya iki kişi tarafından çekilerek düzeltilir ya da kurşunun bir ucunu pense ile diğer ucunu da ayak topuğu ile bastırarak düzeltilir. Sonra düzeltilen kurşunun bir tarafı çitaya girecek şekilde yerleştirilip ucuna çivi çakılarak sabitlenir.

- Kurşunun sertlik derecesi, ne çok az ne de fazla olmalıdır.

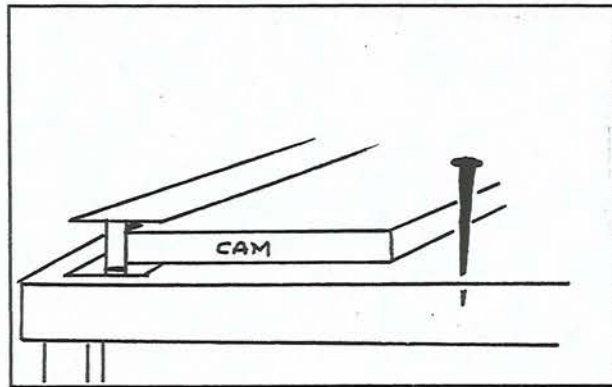
Günümüzde teknik imkanların zorlanması piyasaya preslenmiş kurşunu da sokmayı başarmıştır. Fakat işe yeni başlayan veya bu işle amatörce uğraşanlar için kesimi ve şekillenmesi, sertliğinden dolayı çok zor olacağı için tavsiye edilmemektedir.

Şekil 29 Diğer açı için de aynı işlem uygulanıp bıçak yardımıyla köşesi iç taraftan düzeltilir.

Şekil 30 Camların örülme aşaması, masa üzerinde oluşturulan köşeden başlayarak yapılır.

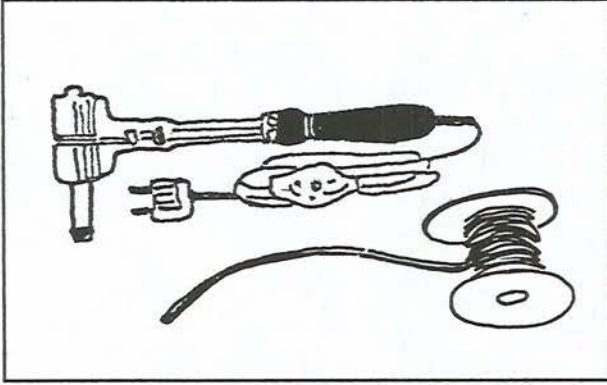

Şekil 31 Örme esnasında camların oynamasını engellemek için geçici olarak çivi çakılır.

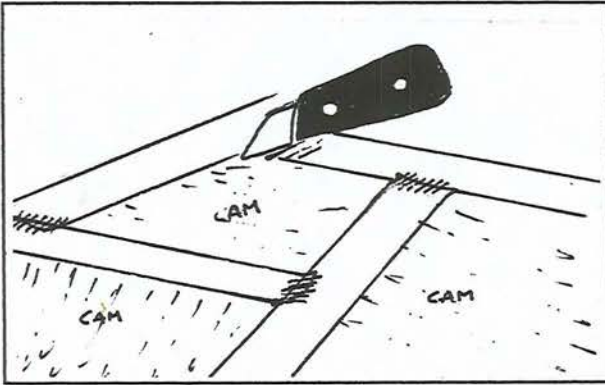
- Vitray alanı içinde organik şekiller varsa bunlar örüm aşamasında eklenebileceği gibi, cama direkt kurşunu sardıktan sonra yerleştirilebilir.
- Lehimleme işlemine uygulama alanı tamamıyla örüldükten sonra dışta kalan iki köşeyi de kurşunla sardıktan sonra başlanır.

3.1.3.5. Lehimleme ve Macunlama

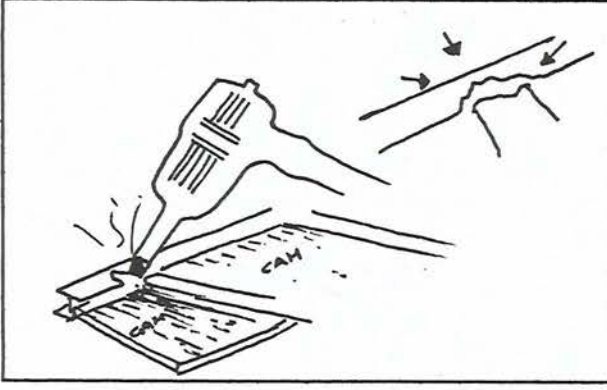
- Kurşunla camların birbirlerine kenetlemesi (örülmesi) sonrasında sıra lehimleme işlemine gelir.

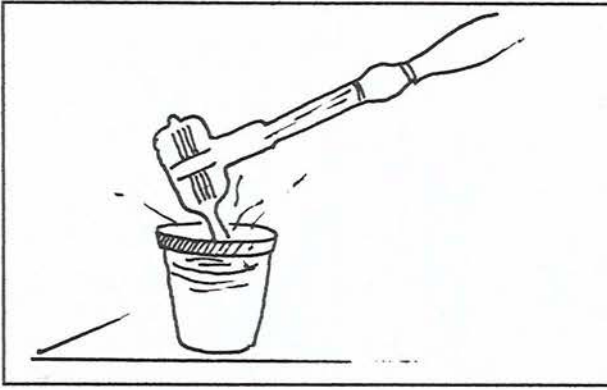
Şekil 32 İçinde nişadını olan tel-lehimle kurşun çubukların değme noktalarından elektrikli bir havya aracılığı ile lehimleme işlemi yapılır.

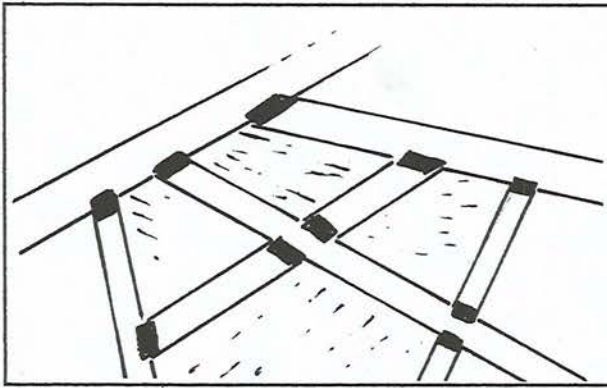
Şekil 33 Kurşun çubukları lehimlemeden önce birleşim noktalarının üstünden sert bir cisimle bastırılır. (Boşlukların kapanması için).

Şekil 34 Havya ile lehimleme yapmadan önce ufak parçalar üzerinde denemeler yapılır. Bu iş için ideal olan havya 100 wattlık olanıdır. 150 wattlık da olabilir ,fakat çabuk ısınacağından kurşunu eritebilir.

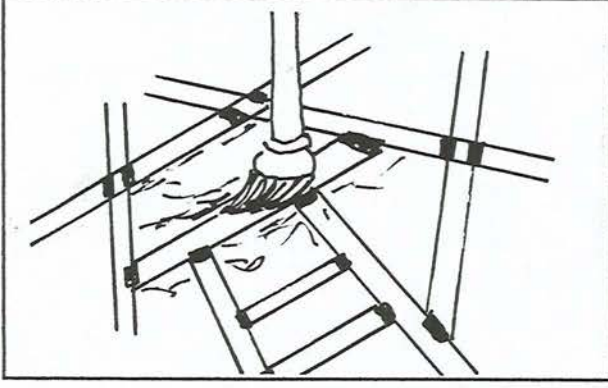

Şekil 35 Eğer kurşunu eritecek kadar kızgınsa su dolu bir kaba batırıp kızgınlığını zayıflatmakta fayda vardır.

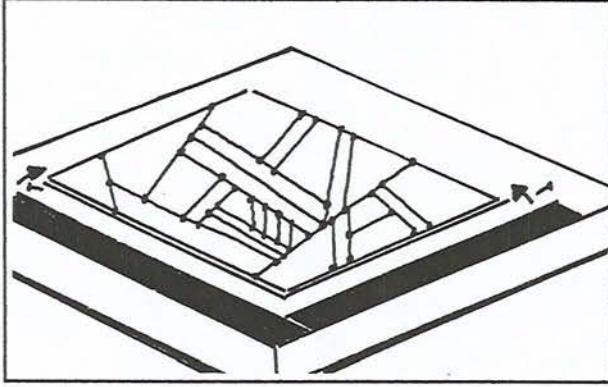

Şekil 36 Lehimlerin nokta halinde ve yassı olması en iyi olanıdır. (Havyayı lehim çubuğuna fazla bastırarak oluşacak büyük ve görünümü pek hoş olmayan lehim yığıntısı vitrayı estetik güzellikten uzaklaştırır.)

- Lehimleme işlemi bittikten sonra arka yüzü için de aynı işlem uygulanır.
- Lehim işi bitiminde İngiliz beziri ile kaba üstübeç karıştırılıp boza kıvamına getirilir.

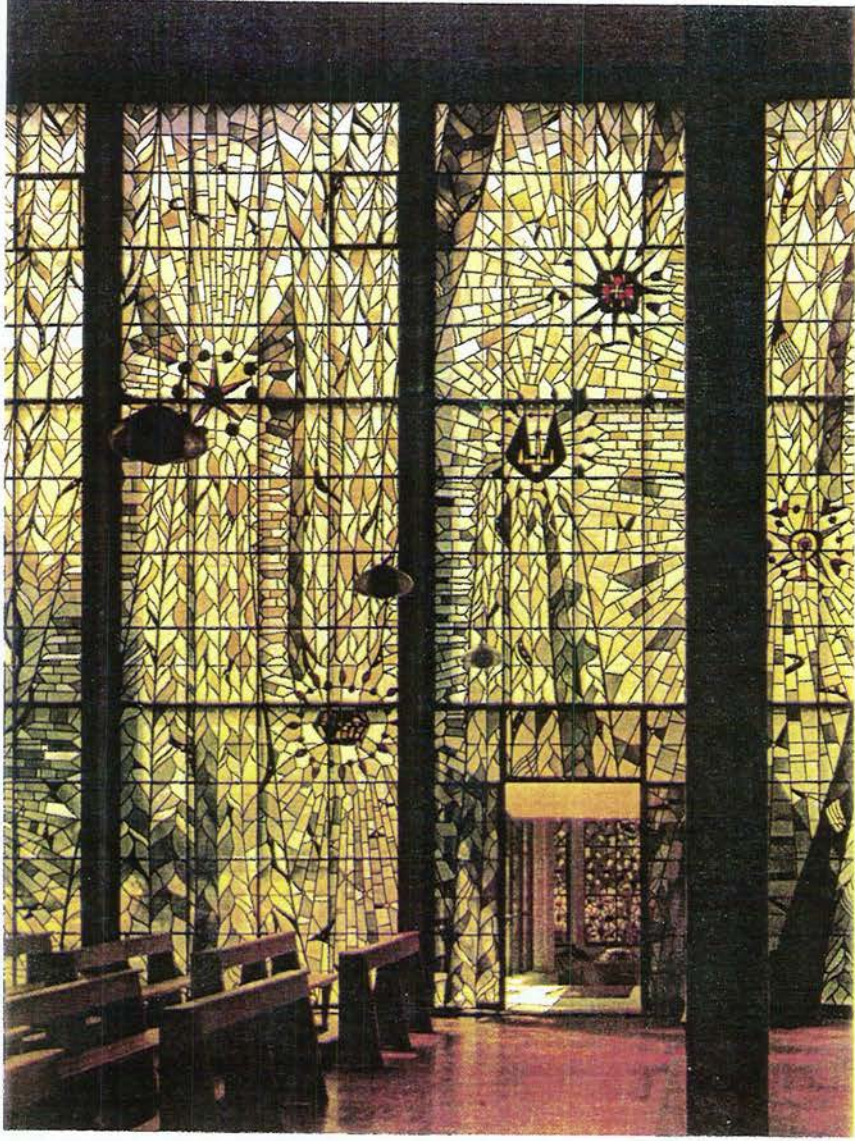
Şekil 37 Karışım vitrayın üzerine sert bir fırça yardımıyla sürülür. (Bunun yapılmasının nedeni camlardaki yükseklik farkından doğan ,cam arasındaki boşlukları doldurup daha kuvvetli hale getirmektir.)

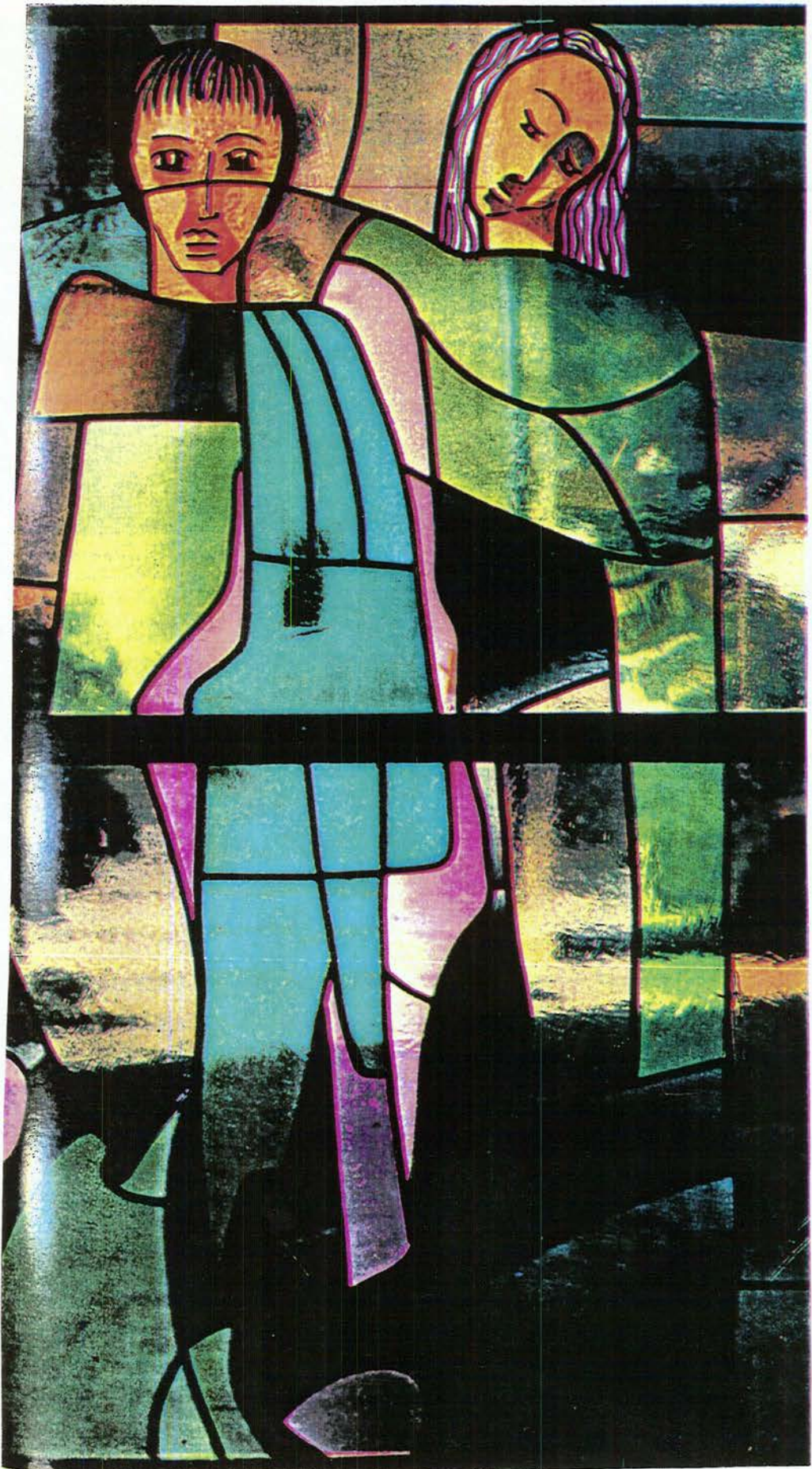
Şekil 38 Son olarak vitray, kurşunlara çakılmış olan çivilerden kurtarılıp kaldırılır ve monte aşamasına geçilir.

3.1.3.6. Vitrayın Monte Edilişi

Hazırlanan vitray, dik taşınarak, ahşap veya madeni çerçevelerden herhangi birine monte edilmelidir. Büyük yüzeylere yapılmış olan vitray için kesinlikle bir desteğe (metal olabilir) ihtiyaç duyulur. Dış cephe için yapılmış kurşunlu vitrayın dışardan gelebilecek herhangi bir etki nedeniyle ön cephesine tel veya destek camı yerleştirilmesinde yarar vardır. (Resim 34-35-36-37-38-39-40)

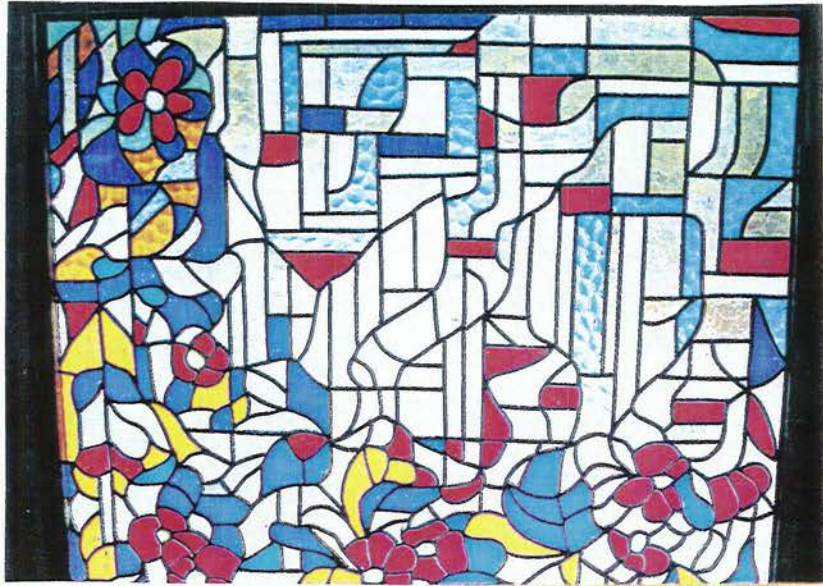
Resim 34. Maria K niğin Kilisesi. Kilise yan koridorlarındaki vitraylardan bir bölüm.

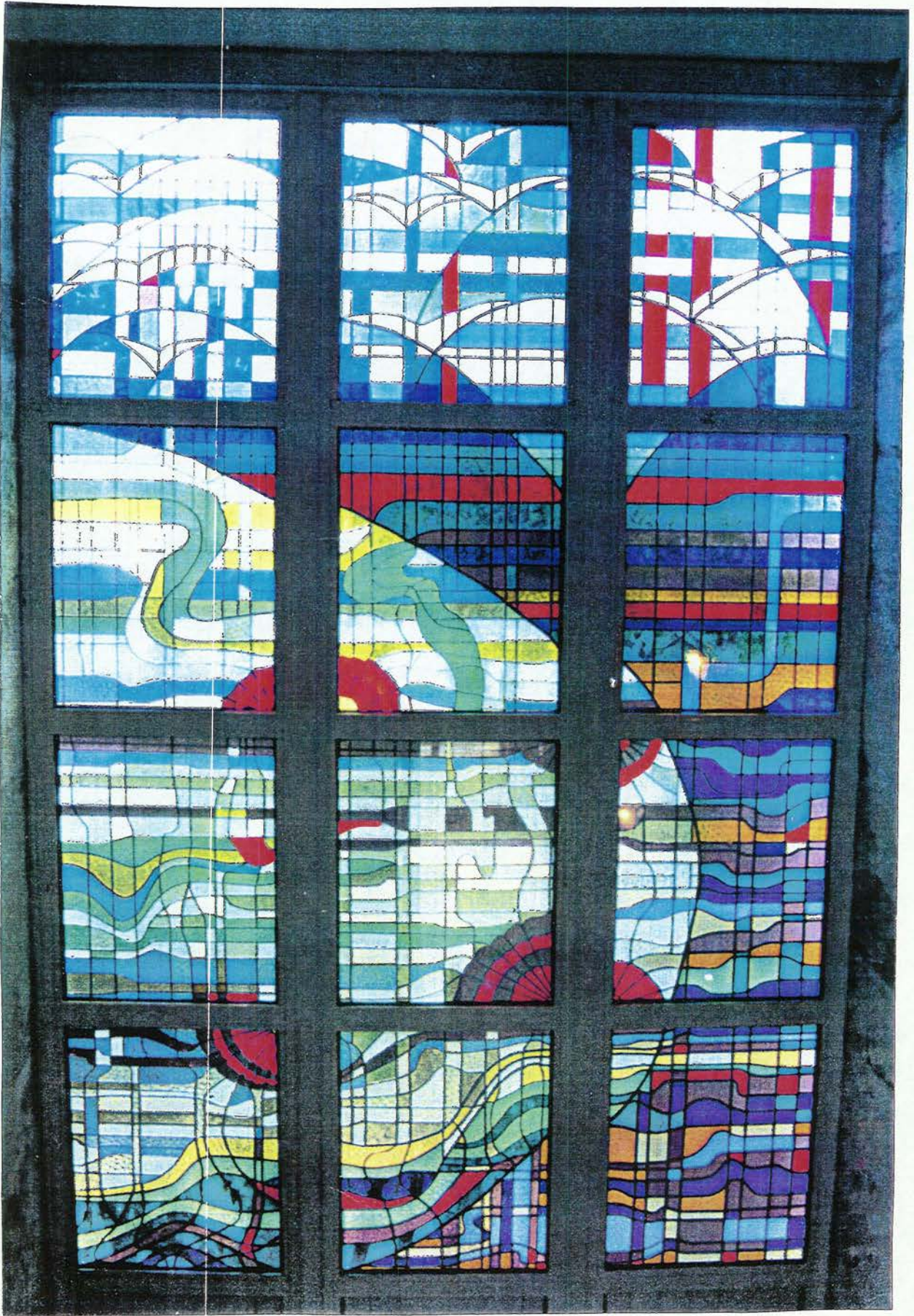
Resim 35. Modern bir kurşunlu vitray çalışması

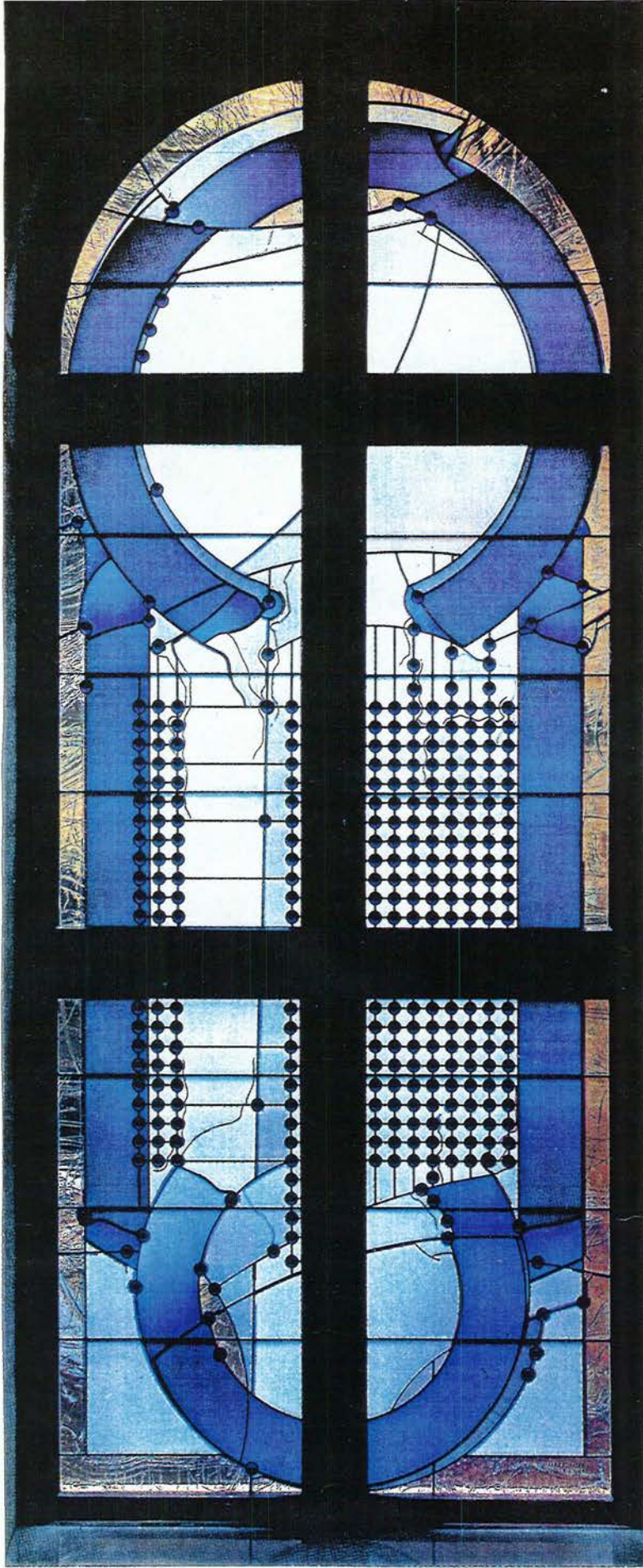
Resim 36. Kurşunlu vitray çalışmasından bir detay

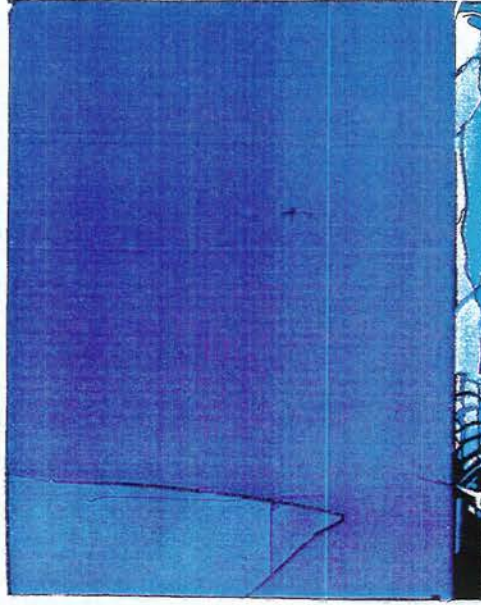
Resim 37 Kurşunlu vitray çalışmasından bir detay

Resim 38. Kurşunlu vitray çalışması

Resim 39. Modern tarzda yapılmış kurşunlu vitray çalışması

Resim 40. Kurşunlu vitray çalışması

3.2. ALÇILI VİTRAY TEKNİĞİ

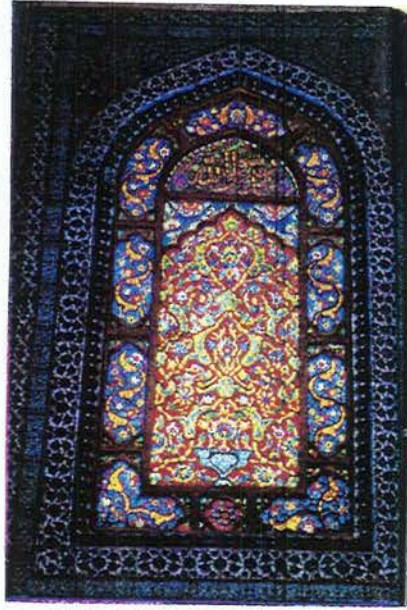
3.2.1. Tanımı ve Tarihçesi

Alçılı vitray tekniği, camların birbiriyle bağlantısının alçı ile sağlandığı, iş bittikten sonra tekrar bir müdehalenin zor olacağı, genelde camii süslemesinde yer alan ve Türklere özgü bir tekniktir,

“Türklerin Anadolu’da cam sanayinin gelişmesine büyük yardımları dokunmuştur. Bilhassa Artuklularda, Selçuklular zamanında vücuda getirilen eserler, bu arada Selçuklulara ait cami, medrese gibi binalarda kullanılan ve şemsiye denilen cam neveleri kayda değer” (BAYRAMOĞLU, 1974, s:9)

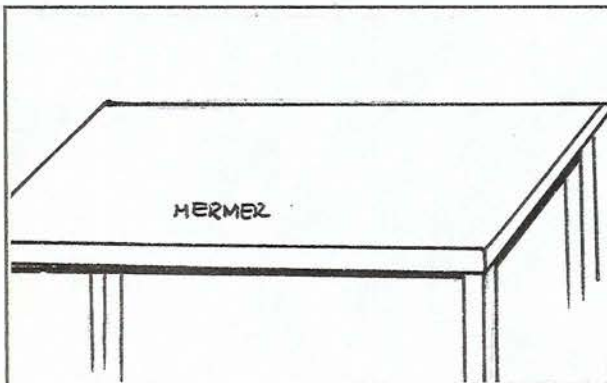
Bu dönemde yapılan tüm eserlerde kullanılan cam, dekoratif unsuru daha ağır basan, çeşitli desenlerde yapılan alçı kayıtlarda (Pencerelerde) kullanılmıştır.

Alçılı vitray tekniği ilk zamanlar, kesinlikle bir destek camı gerektirirdi ve o narin alçılı düzenek yıllar boyu güzelliğini, diriliğini korurdu. Vitray tekniğinin 15. yüzyıl'daki çöküşünü iyi değerlendiren Türkler kendilerine özgü teknik ve motiflerle alçılı vitray tekniğini geliştirmiş ve ağırlıkta Süleymaniye (1557), Yeni Cami Hünkar Kasrı, Topkapı Sarayı gibi dini yapılarda olmak üzere, az da olsa sivil mimariye de yerleştirmişlerdir. (Resim 41)

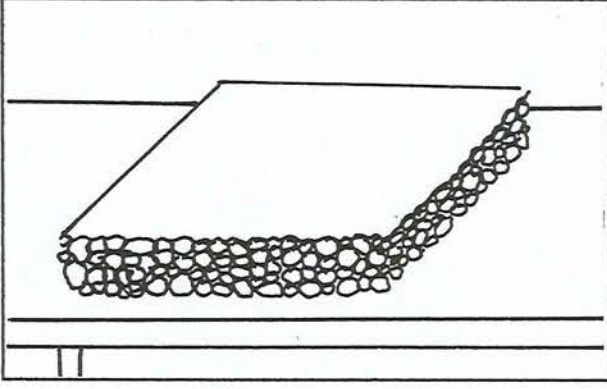

Resim 41. Türk renkli cam sanatı. Sultanahmet Camisi İstanbul

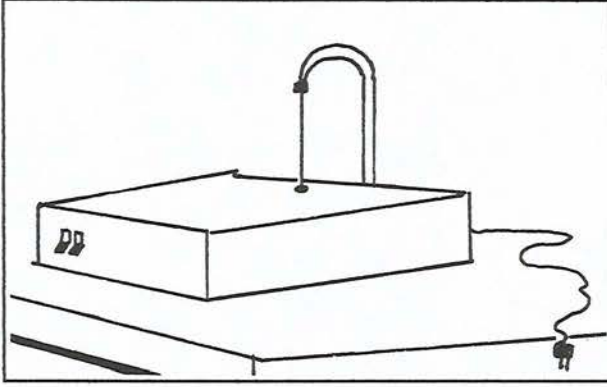
3.2.2. Kullanılan Malzemeler

Şekil 39 Uygulama için ilk önce bir mermer masa gerekir,

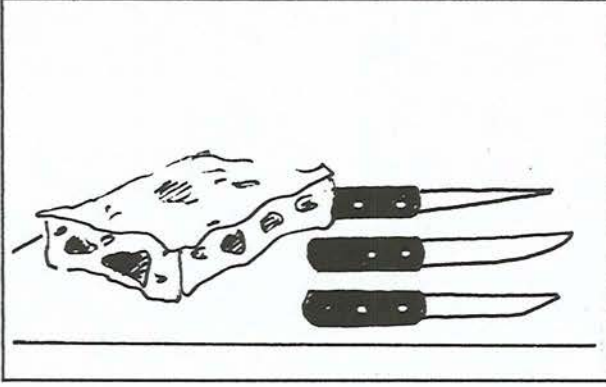
Şekil 40 Cam boşluklarını, kağıda çizilen desenden çıkarmak için çamur kullanılır. Fakat son zamanlarda boşlukların temiz ve daha rahat çıkarılması, piyasada daha ucuz ve temiz bir malzeme olarak bilinen straforla (köpük) sağlanmıştır,

Şekil 41 Straforu camın şeklinde kesebilmek için elektrik akımı geçiren rezistans,

Şekil 42 Camları tutacak olan alçı iskeletin oluşması için gerekli olan alçı, su ve geniş bir kab,

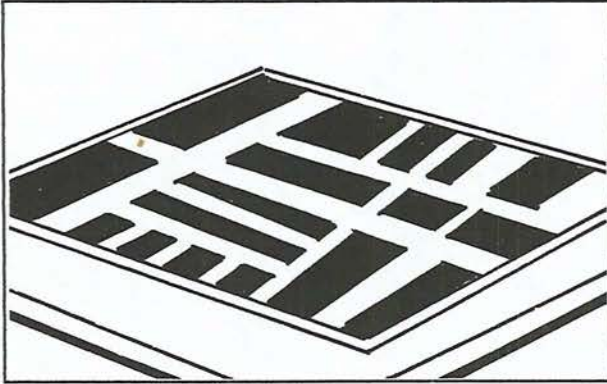

Şekil 43 İşin bitiminden sonra camların üzerini temizlemek için sünger, alçıya açı vermek için bu iş için yapılmış olan bıçaklar yeterlidir.

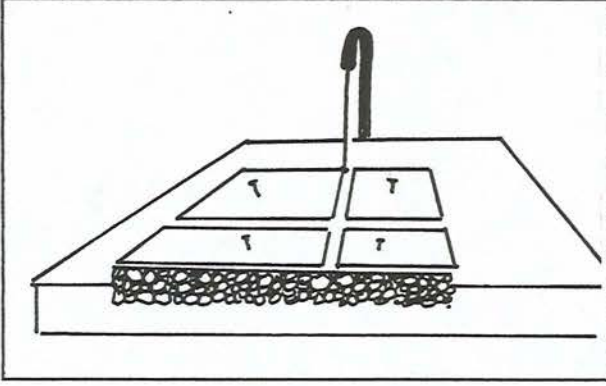
3.2.3. Uygulama Aşamaları

Yapılacak alçılı vitray için;

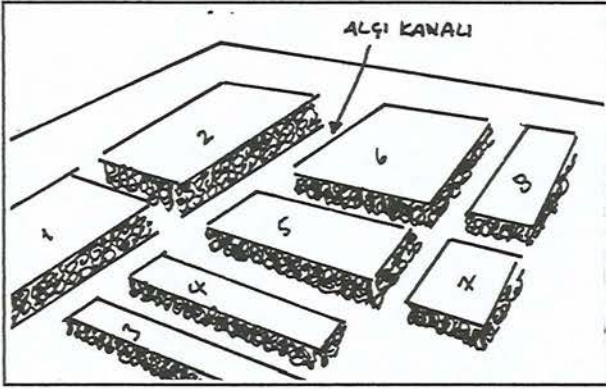
- İlk önce mekana uyum sağlayacak bir tasarım seçilir.
- Sonra 1/1 ölçekteki tasarım üç ayrı kağıda büyütülüp, uygulamanın yapılacağı alan olarak mermer bir altlık kullanılır.

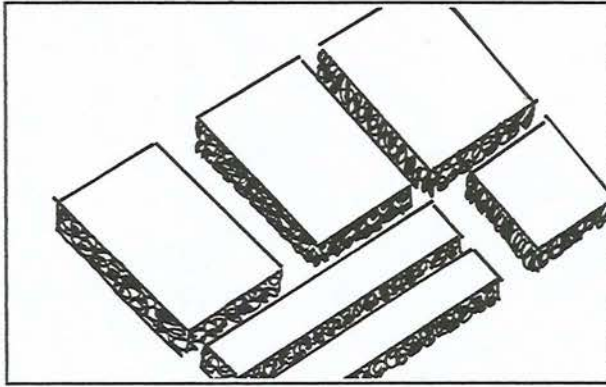
Şekil 44 Büyütülen karton üzerinde cam yerleri tespit edilip çıkartılır. Şablonlar büyütülen diğer kağıdın üzerine monte edilir. Şablonun biri cam büyüklüğünde, diğeri cam boşluğu büyüklüğünde olmalı. (Cam büyüklüğünde olacak olan şablon, cam boşluğu şablonundan büyük olmalı.)

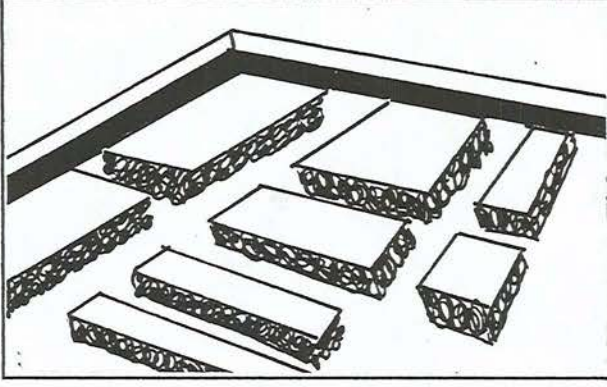
Şekil 45 Kartondan çıkartılan cam boşluklarını meydana getiren karton parçaları, 5 cm.'lik strafor üzerine konur ve elektrik akımı geçiren rezistans yardımıyla parçalara ayrılır.

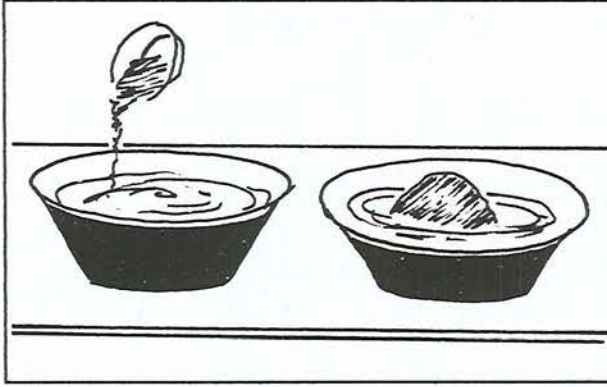
Şekil 46 Diğer taraftan büyültülmüş olan 1/1 ölçekli çizimin üzerine kesilen strafor parçaları tutturulur.

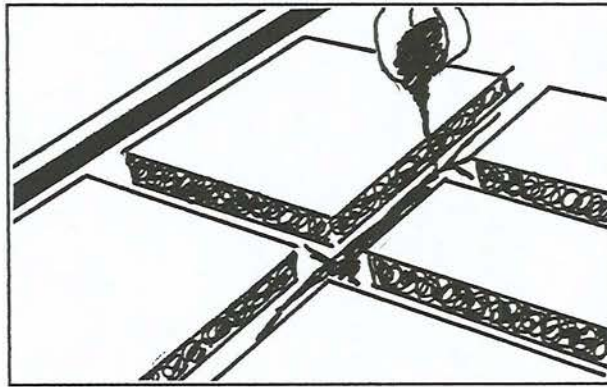
Şekil 47 Kağıt üzerinde alçı iskeleti oluşturacak çizgiler, yüzeyde oluşturularak aralıklar ayarlanır.

Şekil 48 Kesilen straforların dizim işlemi bittikten sonra, kanallar hazırlanan alçı ile doldurulur. İşin etrafı ahşap çerçeve ile kapanır. Alçının dışarı taşmaması için yüzeyle birleşen yerlerini çamurla kapatmak en iyi uygulama yoludur.

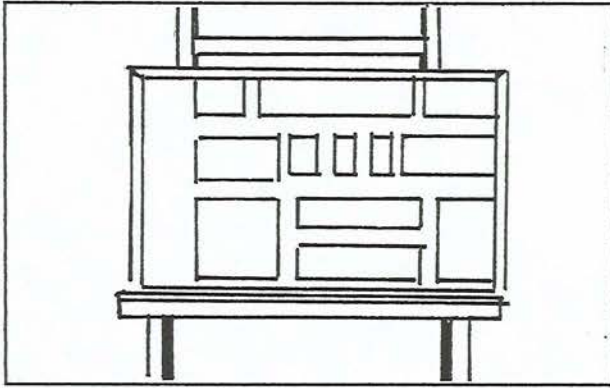

Şekil 49 Alçının hazırlanışı: Uygulanacak alana ne kadar alçı gider hesabı iyi yapıp geniş bir kaba su doldurulur. Daha sonra üzerine yavaş yavaş alçı serpilir. Su üzerinde tepecik oluştuğu zaman alçı dökme işlemi bitmiştir. Dökme işleminden sonra alçı karışımı iyice karıştırılır. Karıştırırken elle, oluşan topaklar ezilip karışımın boza kıvamına gelmesi sağlanır.

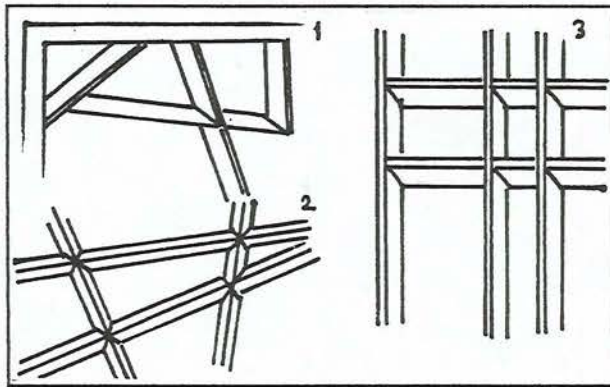
Şekil 50 Maşrapa yardımıyla alçıyı hızlı bir şekilde dökmek gerekir.

- Dökme işlemi alçının çabuk donacağı göz önünde bulundurularak hızlı olmalıdır.
- Alçının alana göre yeterince hazırlanması gerekir. Aksi takdirde ikinci hazırlanacak olan karışım alt tabakaya uyum sağlayamaz.
- Alçının donmasını yavaşlatmak için, içine sirke ve tutkal konulabilir.

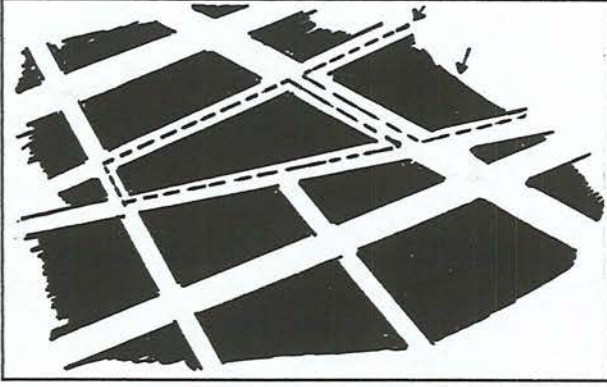
Şekil 51 Alçı donduktan sonra ağırlığı kaldırabilecek bir tezgah üzerine (masa, metal sehpa, ...) dik olarak konur.

- Kasnaktaki cam boşlukları eğer çamurla yapılacak olursa alçının şekillendirilmesi için temizlenmesi gerekir. Bu temizleme işi, strafor kullanıldığında hem daha temiz, hem de çabuk ve kolay olacaktır. Straforları alçı iskeletten ayırmak için sert bir cisim kullanılır. (Tokmak, bıçak sapı ... gibi)

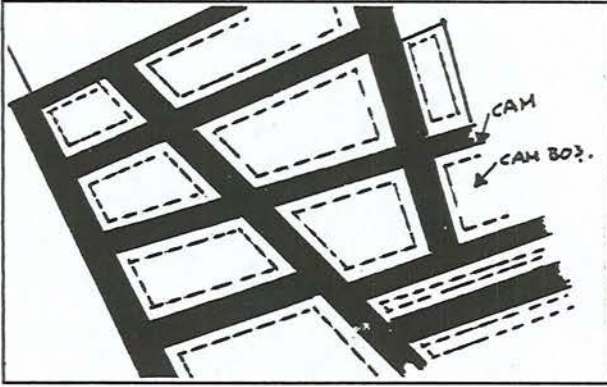

Şekil 52 Alçıya verilecek eğimler görüş mesafesine göre değişir. Göz seviyesine göre alçıya, ucu sivriltilmiş bir bıçak yardımıyla eğim verilir.

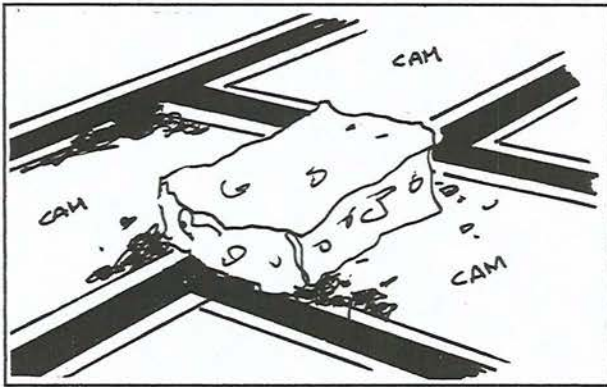
1. Göz seviyesinin üstü
2. Cephe görüşü
3. Göz seviyesinin altı

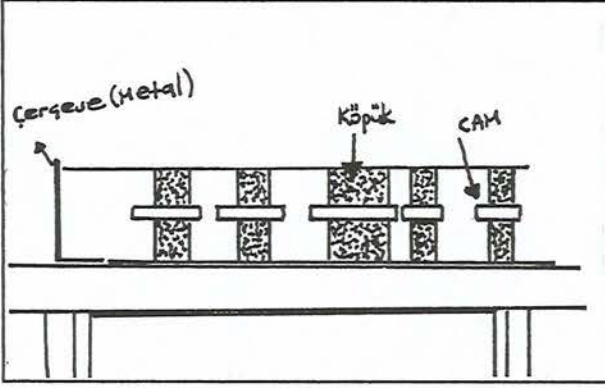
Şekil 53 Eğim işinden sonra boşluklardan biraz daha büyük kesilen camların montesine gelir sıra.

Şekil 54 Camlar yerleştirildikten sonra arka taraftan üzerine hazırlanan alçı karışım dökülür. Bu aşamadaki alçı karışım şerbet kıvamında olursa iyi olur.

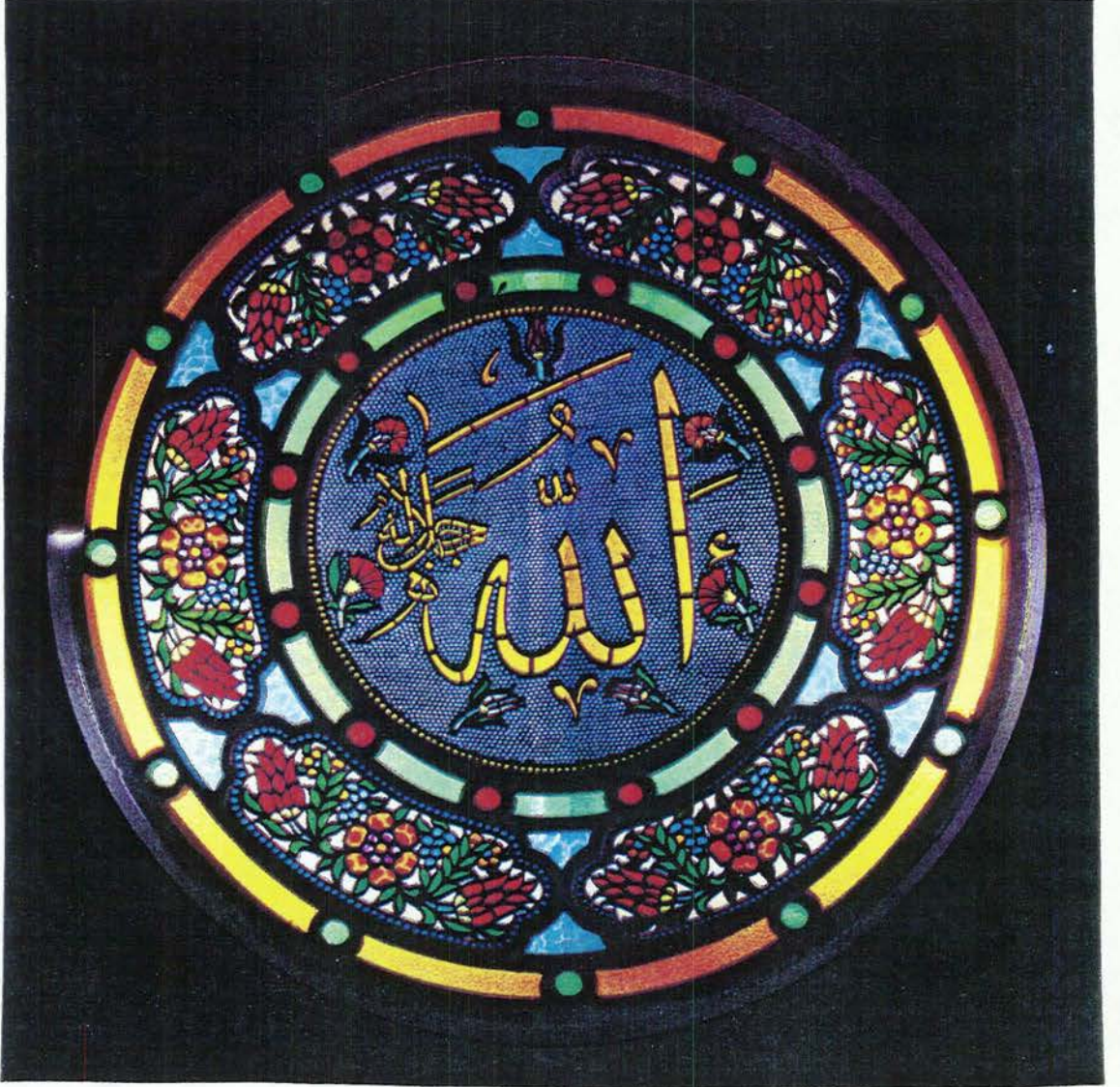
Şekil 55 Kanallar iyice donduktan sonra cam üzerinde oluşan alçılı yüzey, bir sünger yardımıyla temizlenir.

Şekil 56 Eğer tek taraflı değilse iki düzen arasında yer alacaksa, ilk kat straforndan sonra, biraz büyük kesilmiş olan camları üzerine kıştırıp bir diğer tabaka için yine üstüne strafor döşenir. Daha sonra kanalları yine alçılıyıp aynı işlemler uygulanır.

- Alçılı pencerelerin diğer sistemlere nazaran, daha korunaklı olması gerekir. (Çevresine yerleştirilecek olan ahşap kasnağın, vitrayı kaldırmaya yarayacağı gibi, ilerde herhangi bir şişme anında alçı pencere ve vitraya vereceği hasar göz önünde bulundurulmalıdır.)

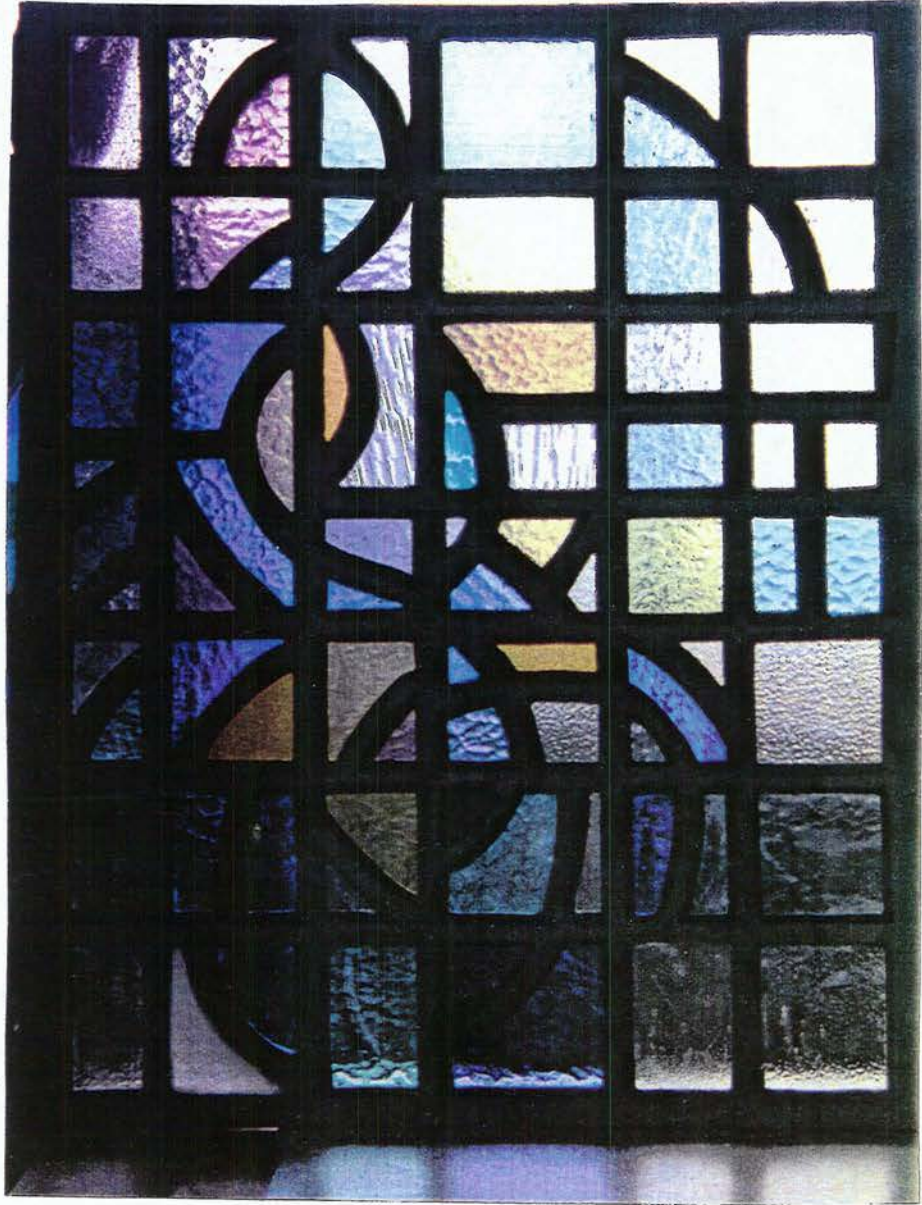
Dış etkilerden çok rahat zarar görebilecek nitelikte olan alçı vitrayı, dış cepheden korumak için koruyucu pencere kullanmak gerekir. Nitekim Osmanlılardaki cam sistemi de böyledir. (Resim 42-43-44-45)

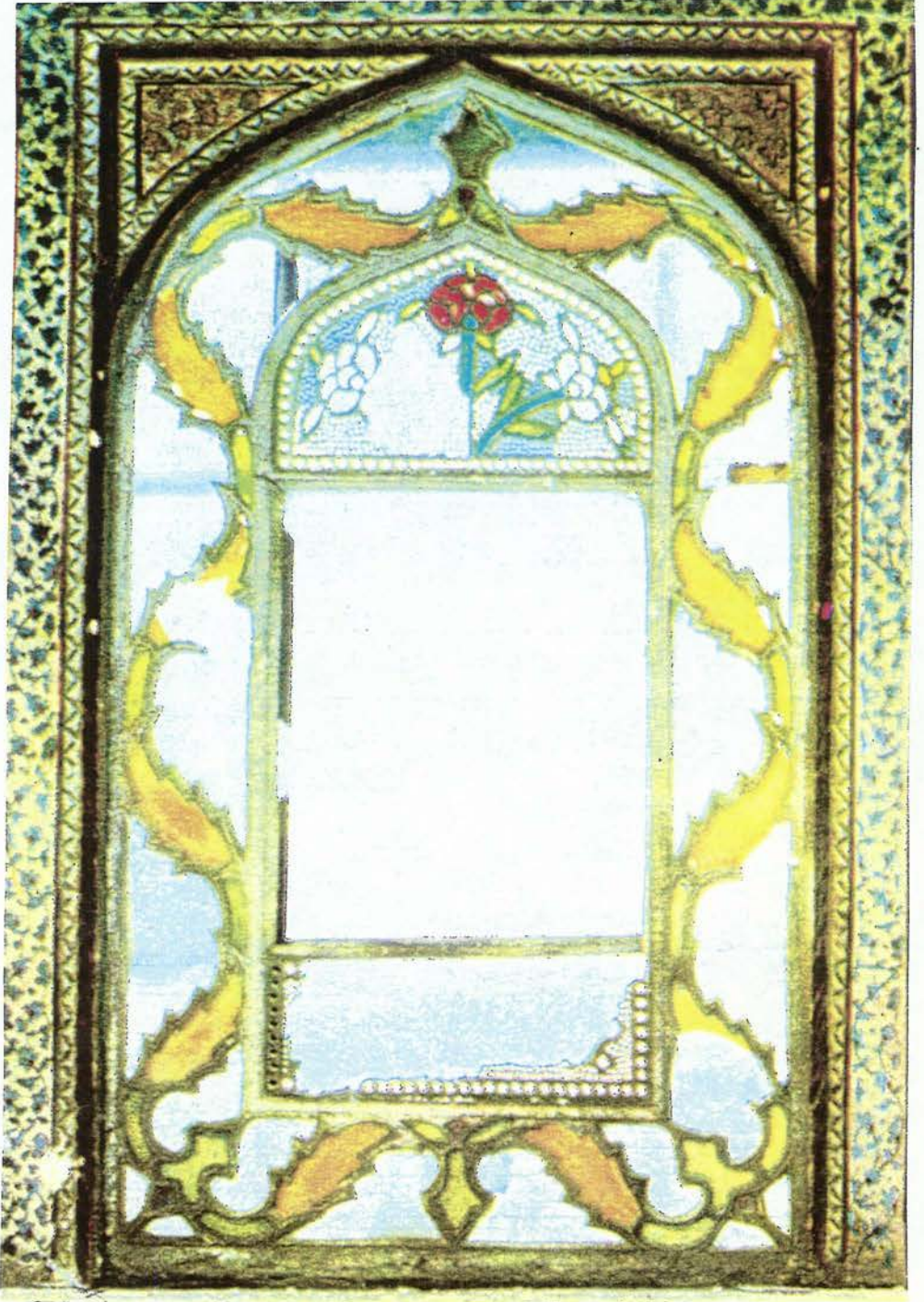
Resim 42. Alçılı vitray içlik penceresi

Resim 43. Alçılı vitray çalışması

Resim 44. Alçılı vitray çalışması (Arka görüntü)

Resim 45. Topkapı sarayında alçılı vitray tekniği ile yapılmış pencere detayı

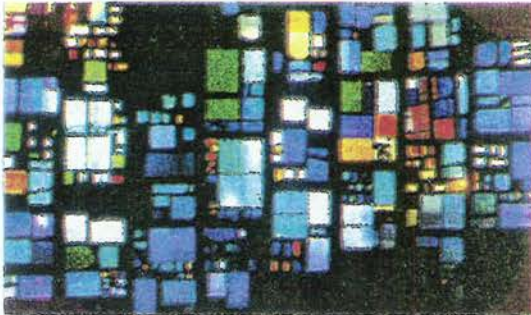
3.3. BETONLU VİTRAY TEKNİĞİ

3.3.1. Tanımı ve Tarihçesi

XX. yüzyıl'a kadar uygulanan alçılı ve kurşunlu vitray tekniklerinin birçok örneklerinin yanı sıra, renkli ve kalın camı, yapımında çimentonun bulunduğu yeni bir teknik ile karşılaşılır. Beton Vitray Tekniği diye adlandırdığımız bu tekniğin kendine mimari yapıda çok çabuk yer bulduğu gözlenir.

"Bir Giles Gilbert Scott bu teknik hakkında düşüncelerini açıklamış; tekniğin gerek eski binalar gerekse yeni, modern binalar için bile uygun olduğunu belirtmiştir. Çünkü çamur, kerpiç veya kireçli harç ile karıştırılmış ince cam parçalarından yapılan ilkel pencere biçimlerine yönelmiştir. Bu yeni teknik, soyut biçim ve desenlerle bezenmiş modern mimari yapıtlara daha uygundur. Fotoğrafik realizmi akıldan geçirmeyi perspektifin yanlış uygulanmasını ve üç boyutlu ışık gölge oyunundaki aksamaları önler."
(MARAL, 1970, s:71)

İki boyutlu ve dekoratif özelliği fazla olan betonlu vitray, ışık almayan mekanlar için ideal bir tekniktir. (Resim 46-47)

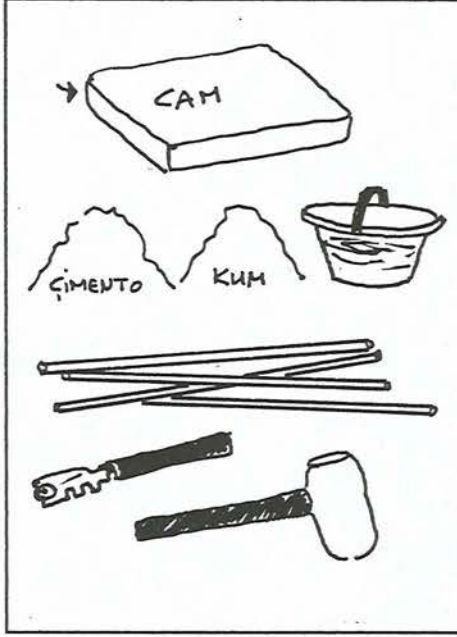

Resim 46. Öğrenci çalışması

Resim 47. Öğrenci çalışması

3.3.2. Kullanılan Malzemeler

Şekil 57 - Ana malzeme olan cam,

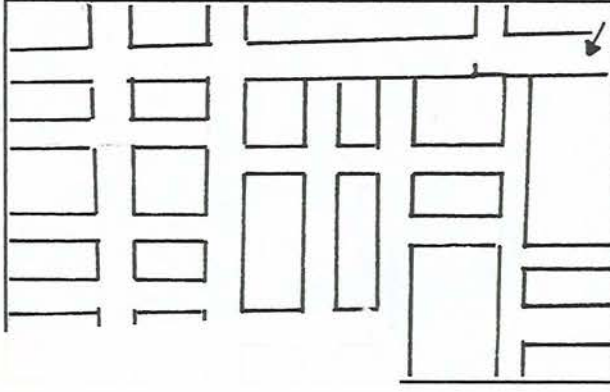
- Beton yapımında gerekli olan çimento, kum ve su,

- Vitrayın sağlamlığı açısından beton içine yerleştirilecek olan demir,

- Betonlu vitray tekniğinde kullanılan camın diğerlerinden farkı kalın oluşudur. Cam kesimi için elmas ve tokmak kullanılır.

3.3.3. Uygulama Aşamaları

Beton vitray tekniğinin uygulama aşaması çok önemlidir. Taşıyıcı birime göre parçalamalar yapmak gerekir. Küçük alanlarda parçaların hacmini küçültmek ve bu gibi yerlerde bu tekniği uygulamak pek tekniği göstermez ve yersizdir. Uygulamadan önce yapılan taslakta organik hareketlerin aksine düşey, yatay, dik çizgilere, bölünmelere yer vermek tekniğin uygulanırılığını daha rahatlatır. Buradan amaç parçaları daha rahat monte edebilmektir.

Şekil 58 Cam arasında kalan beton kısmı (vitrayın güzel gözükmesini sağlayan ara konstrüksiyon) inceltmemekte fayda vardır.

Anadolu Üniversitesi Kütüphanesi
Ödünç Alma Fişi - İstasyon 1

Okuyucu: MELİS BOYACI [Doktora Öğrencisi]

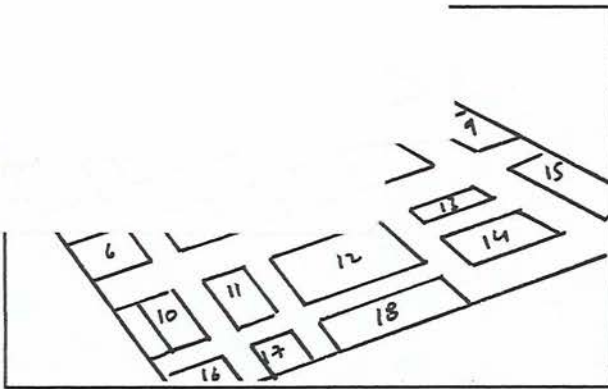
Okuyucu No: *****650

Başlık: Vitray
Demirbaş No: 20681700
Alınma tarihi: 05.12.2012

Toplam Kitap sayısı: 1
05.11.2012 17:34
Ödünç verilen: 1
İade tarihi: 0
Rezervasyon istemleri: 0
Ayırılmış : 0

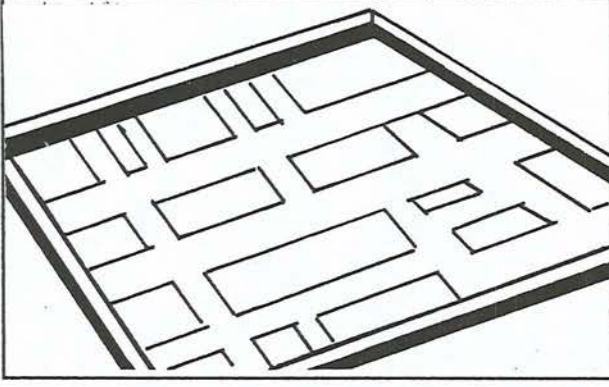
Anadolu Üniversitesi Kütüphanesini
kullandığınız için teşekkür ederiz.

İtlendirici demir tel ve çubuklar kullanırlar. Fakat ekim İngiliz çimento imalciler derneği bu usulün berdir. Bakır pirinç veya galvanizli tel veya çubuk imento ile sağlanmaları demir kadar olmamakla ötürür. Yüzeğe çok yakın olan metal oksitlenir. ne diğerlerine nazaran daha hızlı olur.) Tel a, camlar arasına dökülen çimentonun, bilhassa, tonun düz akışını karıştırabilmesidir. Eğer yine u desene ve telin alacağı yola göre çizilen ana ÇAL, 1970, s:72)

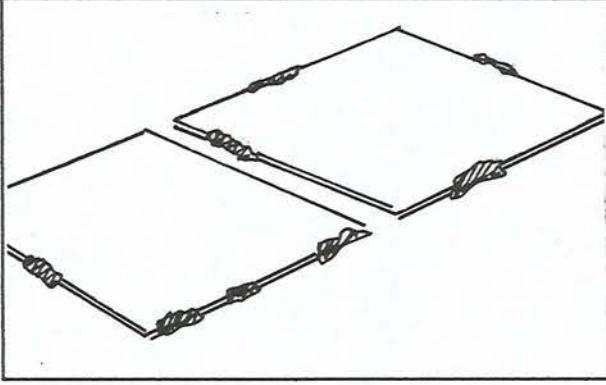
Şekil 59 Büyültülen eskiz ince bir kağıda geçirilip numaralandırılır ve renklendirilir.

- Beton üzerinde fazla pürüz olmaması için altına plastik film serilebilir.

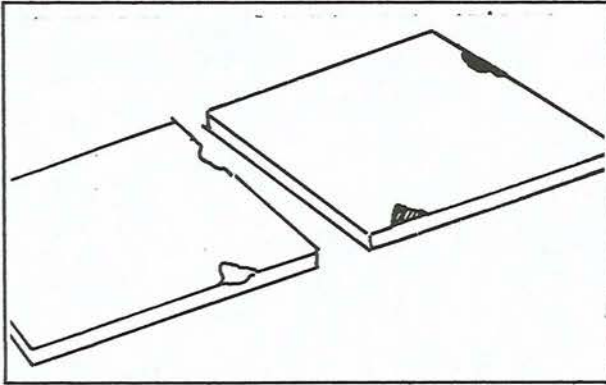

Şekil 60 İşin etrafı ahşap veya demir bir kasayla sarılır.

- Cam ya elmas ya da çelik bir kesiciyle kesilir.
- Küçük parçalar elmas, büyük parçalar çelik keskiyle kesilir.

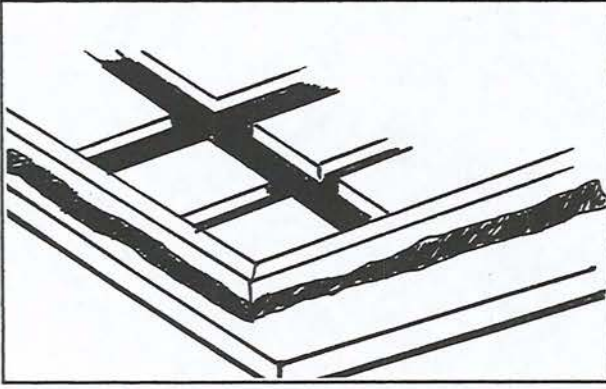

Şekil 61 Kesilen camları yerlerine tuturmada kil veya macundan faydalanılır.

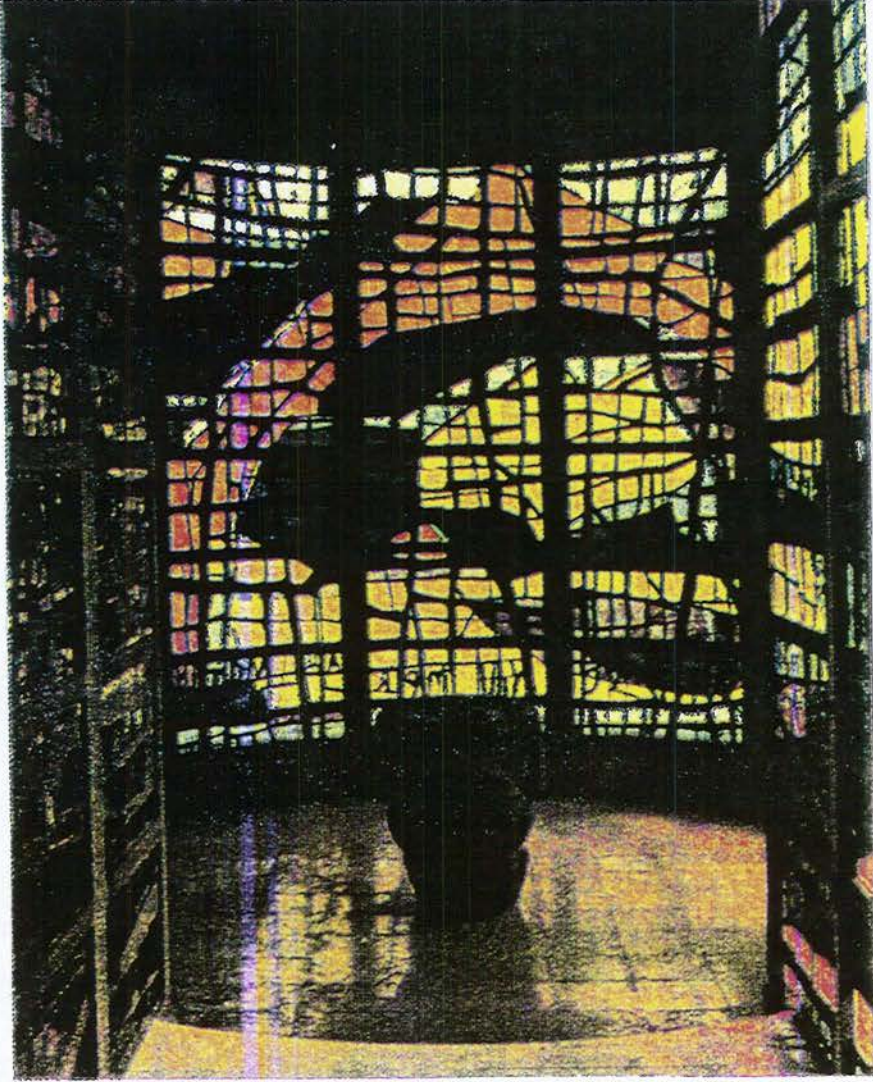
Şekil 62 Cam üzerinde, çapaklanma varsa ve bunun üzerinde çimentonun yer alması istenmiyorsa, orası kille kapatılmalıdır.

Karışımın akıcı özelliğinin iyi olabilmesi için, ne çok katı ne de çok sıvı biçimde hazırlanması gerekir. Karışım esnasında, kimi sanatçılar normal çimentoya boya katıp, değişik renk elde etmeye çalışır. Fakat normalde vitrayın taşıyıcı elemanı, konstrüksiyonu zaten gölgede kalacağından bu kısmı siyaha yakın görünecektir. Bu yüzden renkli çimento kullanmak yersiz olacaktır. Bu olayın sadece iç ve dış ışığın eşit olduğu durumda uygulanabileceği görülür.

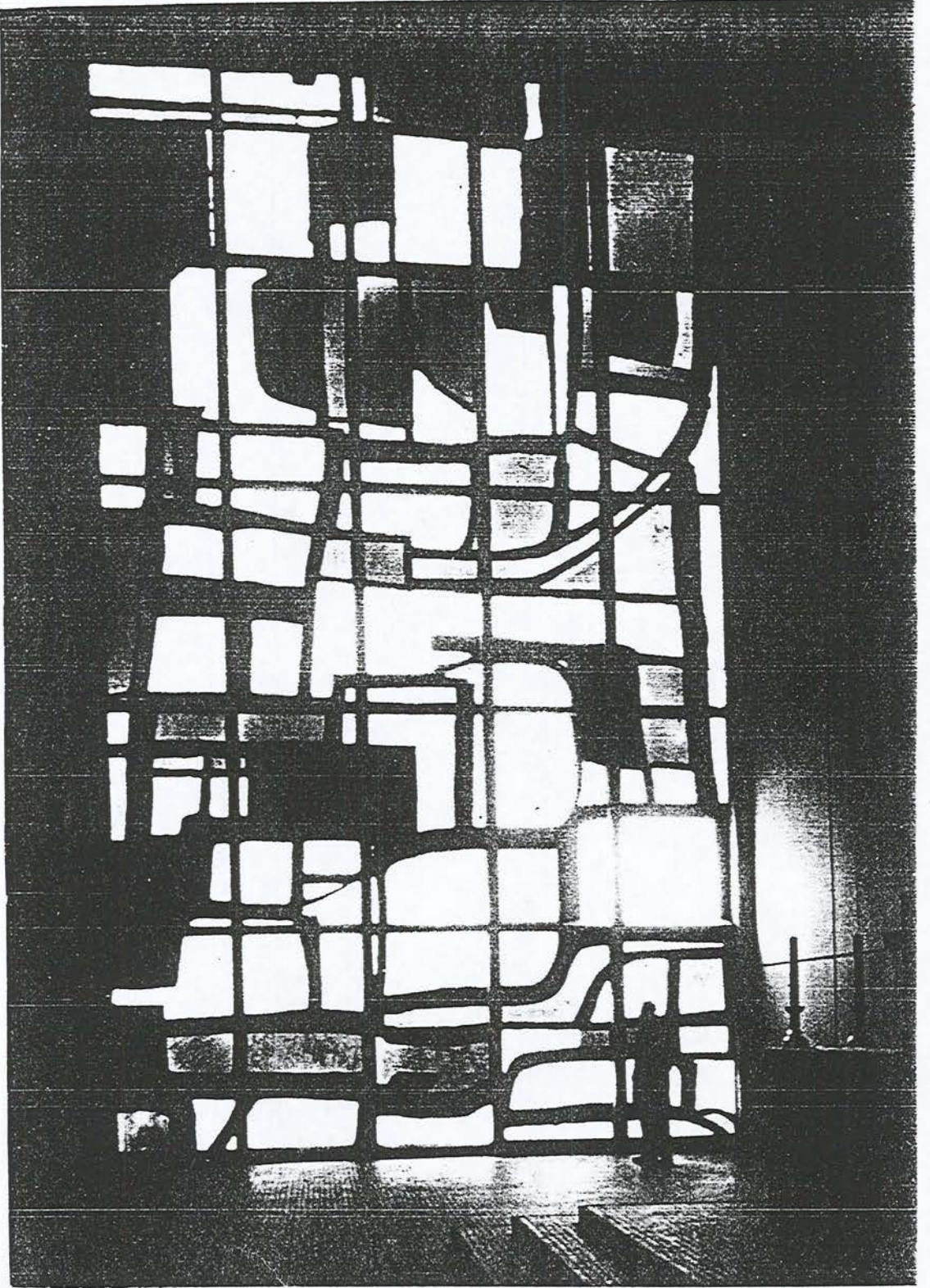

Şekil 63 Dökülen karışımın, sızmasının önlenilmesi için, kil veya macunla bağlantı sağlamlaştırılır.

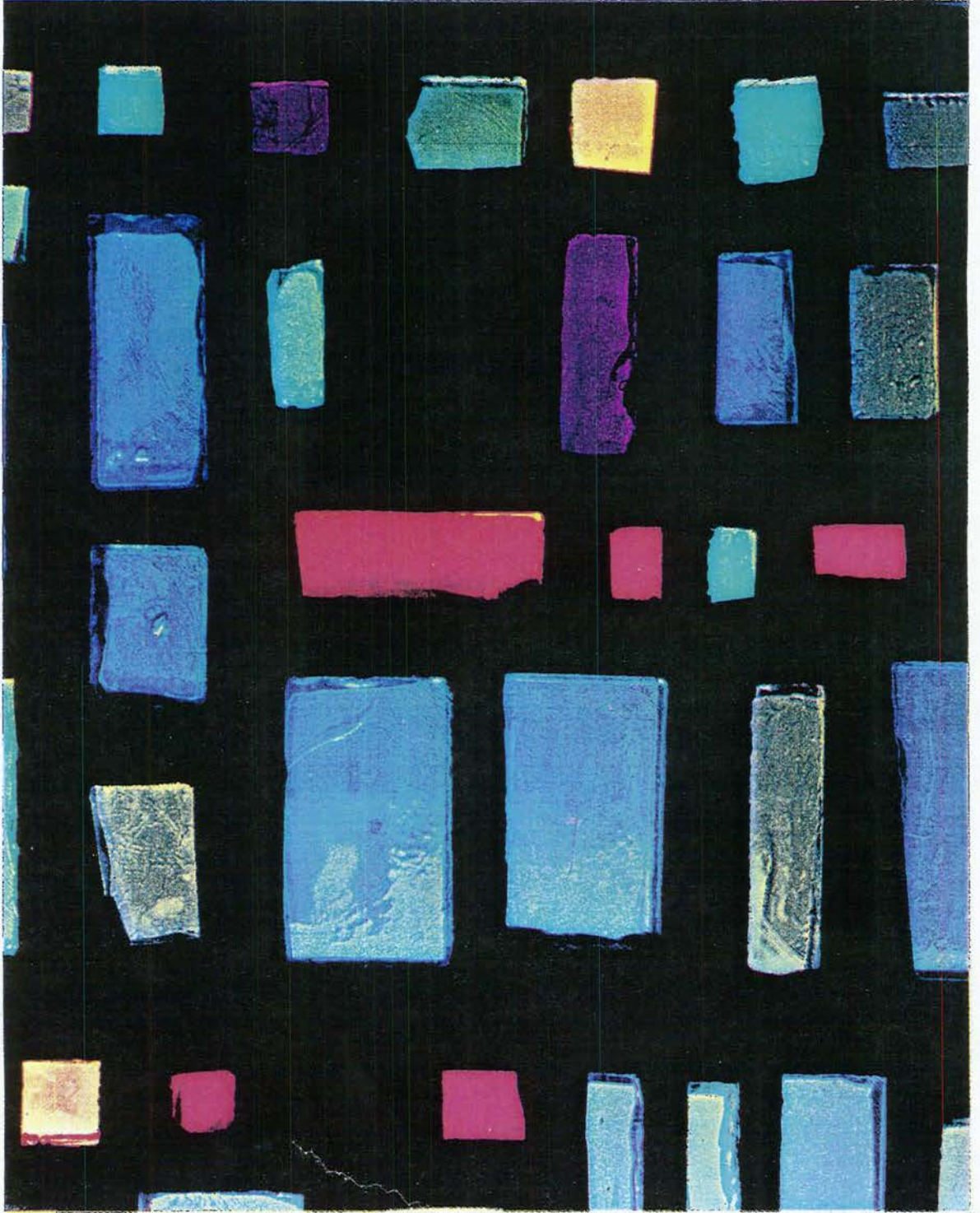
- Dökme işleminden sonra, 2-3 gün beklenilir.
- İş kurduktan sonra sıra camın temizlenmesine geçilir.
- Temizleme işlemi yapılırken iş dik tutulur.
- Vitrayın kuruması 2-3 haftayı bulacaktır. (Resim 48-49-50)

Resim 48. Sacré-coeur kilisesinin vaftizhanesi için 1954'te J. Bazaine'in patronlarına göre gerçekleştirilen vitray cam levhalar ve çimento

Resim 49. Beton vitray alışması

Resim 50. Beton vitray çalışması

3.4. YAPIŞTIRMA VİTRAY

3.4.1. Tanımı ve Tarihçesi

Cam teknolojisinin sınır tanımamış olması, tekniklere bir yenisini daha ekler. YAPIŞTIRMA VİTRAY. Bu teknik diğer tekniklerdeki gibi camların kurşun, alçı, beton yerine düz bir (renksiz) cam plaka üzerine, camların yan yana getirilerek, renksiz bir cam yapıőtırıcı ile tutturulmasından ibarettir.

Kontrolü kolay, rahat darbe alacak mekanlarda uygulanımı, diğer uygulamalara göre, seçiciliği daha fazla olan bir tekniktir. Bu teknik diğer tekniklerin yanısıra son dönem vitray sanatında ek bir çözümlü olmuştur.

3.4.2. Kullanılan Malzemeler

- Camların yapıőması için düz bir plaka cam,
- Vitrayın oluşumunu sağlayan düzenli veya geliőgüzel kesilmiş cam parçaları,
- Camların yapıőması için renksiz vernik.

3.4.3. Uygulama Aşamaları

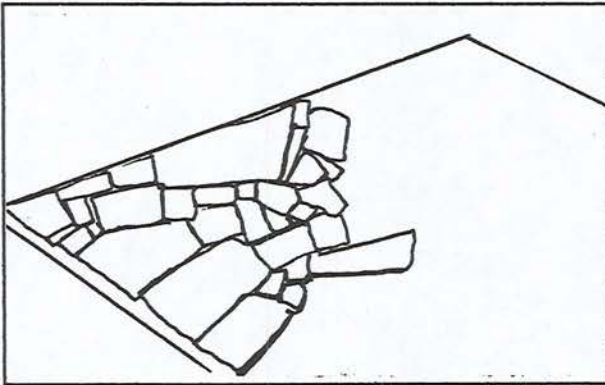
Tabiatıyla uygulanıő ve malzemedede, en azla yetinen bu tekniğin, diğer tekniklere göre uygulanışı daha kolaydır. Camları yanyana dizip,

resmin kompozisyon kısmını, taşıyıcı elemanların endişesi duyulmadan çok rahat halledilir.

- Bu teknikte ölçü sınırı yoktur.
- Ölçü, üzerine monte edilen cam ve destek kullanılan renksiz camın büyüklüğüyle sınırlıdır.

Diğer tekniklere göre koruyucu camın geçerli yol olmasına rağmen, yapıştırmada kullanılan malzemenin, güneş alan yerlerde, zamanla ışık üzerinde, sararmaya yol açtığı ve ışığın görünümünü bozduğu görülmüştür.

- Yapılan eskiz bir karton üzerine büyütülür,
- Şablon isteğe bağlıdır. Sadece küçük parçaların yerleştirileceği alanların çizimi yeterlidir.
- $1/2 \text{ m}^2$ 'yi geçen alan için 4 mm., $1-2 \text{ m}^2$ 'den büyük alanlar için 5 mm ve daha büyük alanlar için 7-8 mm'lik destek camına gerek duyulabilir.

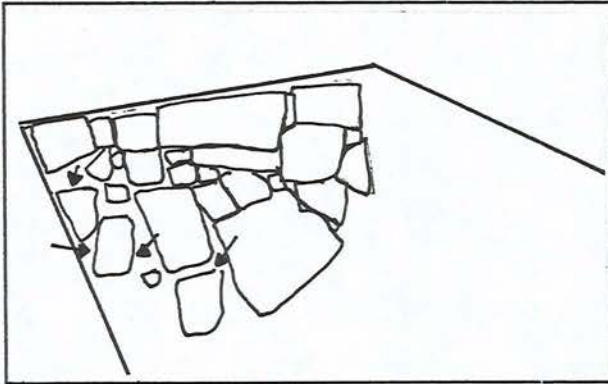
Şekil 64 Cam kesiminden sonra aralık bırakmadan, eskize göre dizilerek renksiz vernik ile yapıştırılır.

- Alanın büyüklüğüne göre destek camını tespit etmek gerekir. Yoksa ileride vitrayda kullanılan camların yerlerinden düşmesi veya destek camının kırılmasına kadar varan zorluklarla karşı karşıya kalınabilir.

Yapıştırılmış olan küçük camların arasında bırakılan boşluklara, macun veya hazırlanan harcın doldurulması, bilinen bir yöntemdir. Bir çok dolgu maddesinin yanında Oktay Maral'ın bulduğu dolgu maddesi bu işte iyi sonuç verir.

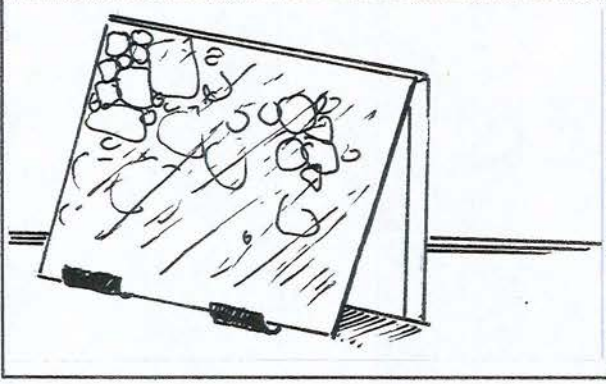
"En son yaptığım dolgu maddesi iyi sonuç verdi. Şöyleki; 1 ölçek portland çimentosu, 3 ölçek temizlenmiş ince dere kumu veya çok iyi yıkanmış deniz kumu, siyah renk elde etmek için 2/4 ölçek siyah toz boya (suda eriyebilen) yı birbirine karıştırıp su yerine inceltilmiş plastik tutkal kullanarak yaptığım karışımla bu araları doldurdum. Tutkalın suyu sızıp verniği bozmuyor. Zamanla sertleşip çok dayanıklı bir hale geliyor." (MARAL, 1970, s:87)

- Camların yapıştırılacağı alan düz olmalıdır.

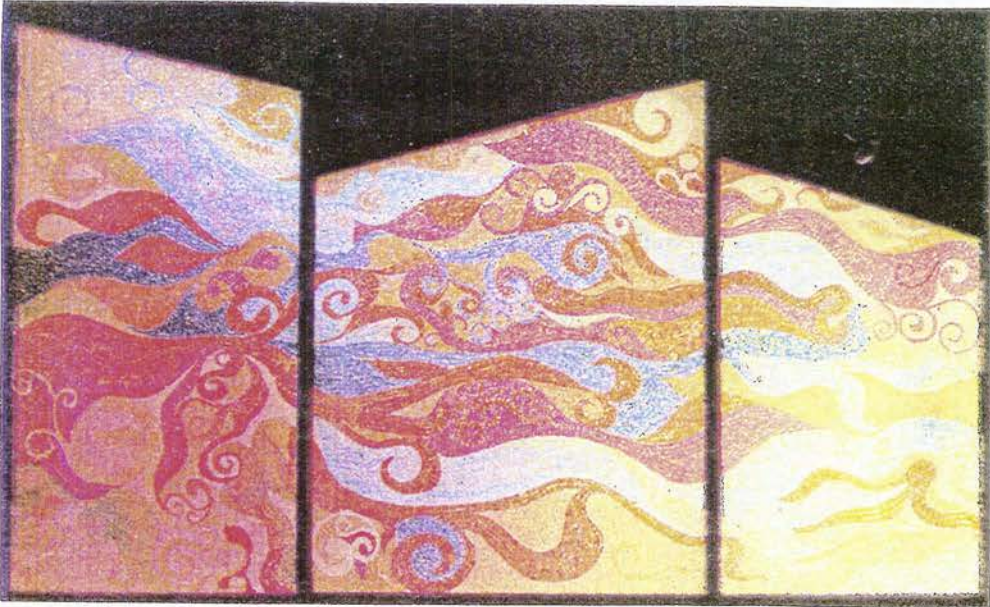
Şekil 65 Aksi halde yapıştırılan alan az olacağından kayma veya düşme olabilir.

- Düz cama yapıştırılan camların üzerine, alan büyüklüğüne göre destek camı konulmalıdır.

Şekil 66 İş bitiminde konulacağı kasa ve çerçevenin altına keçe, lastik veya macun koymak gerekir.

İşin basınç nedeniyle sağlayacağı kuvvetle, köşelerin zarar görmemesini sağlamak için gerekli olan bir sistemdir. Monte esnasında yapıştırma vitrayın düz plaka kısmı cephenin dışına bakacak şekilde, yapıştırılan alanın içe ve üzerine tekrar bir plaka camın gerektiği bilinmelidir. (Resim 51)

Resim 51. Yapıştırma vitray çalışması

3.5. KUMLAMA TEKNİĞİ

3.5.1. Tanım ve Tarihçesi

Renksiz veya renkli camlara, komprösöre bağlı bir tabanca ile kum püskürtmek suretiyle, yüzeyin pürüzlü bir hal alması ile olur. Bir nevi camın matlaşması ve bunun yanısıra cam üzerinde istenmeyen yer varsa üzeri kağıt bantla kaplanarak darbe almaması sağlanabilir.

Teknik tarafının yanısıra cam üstü çalışması olarak bilinen bir uygulamadır. Bu ve bundan sonra çıkan çalışmalar, kişilerin, bu işle uğraşan sanatçıların, gerek camların pahalı ve bulunmasında bazı zorluklar çekmeleri, malzemeleri sağlayamamaları, onları dar imkanlarla değişik ve uygulama farklılıkları olan bu aşamaları gerçekleştirmeye itmiştir.

3.5.2. Kullanılan Malzemeler

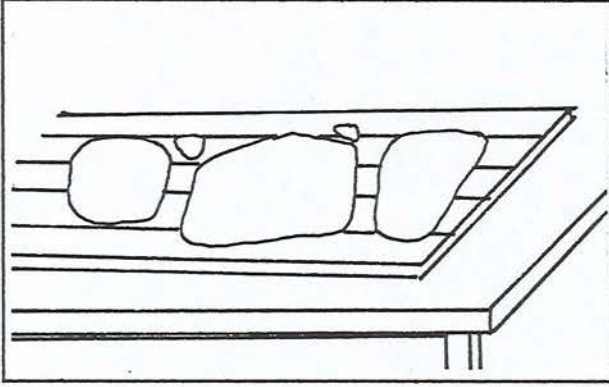
- Eskizin hazırlanması için kağıt, renkli kalem,
- Camı matlaştırmak için hava basıncı ile çalışan (komprosör), kumu püskürtmek için tabanca gereklidir.

3.5.3. Uygulama Aşamaları

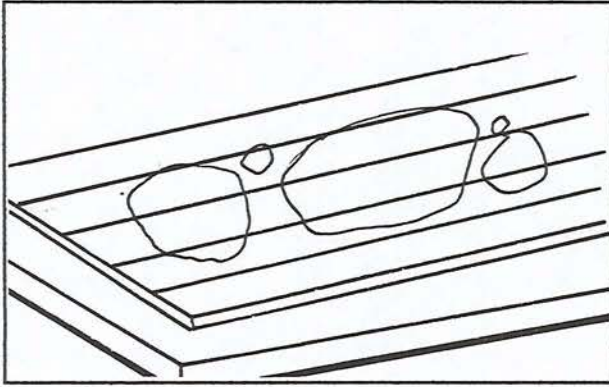
Uygulama için fazla renkli bir eskiz hazırlamak gereksizdir. Çünkü tekniği anlatmada matlık, sadelik söz konusudur. Genellikle iç mekanda kapı ve pencerelerde son dönemde istenilen, aranılan teknik

olmuştur. Teknik sadelikten yanadır. Tekniği anlatmakta fazla renge ihtiyaç yoktur.

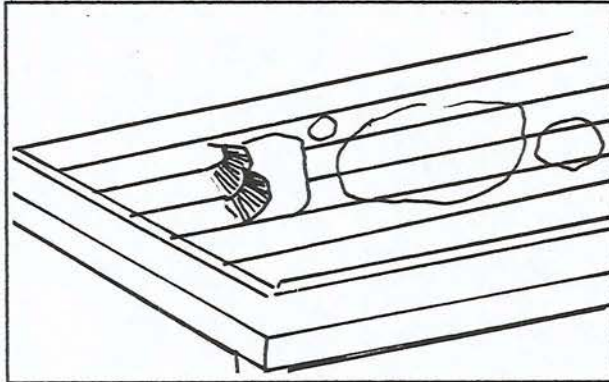
- Hazırlanan eskiz ölçekli bir Şekilde kağıda aktarılır.

Şekil 67 Kumlama yapılması istenilmeyen yerler kağıt bantla kaplanır.

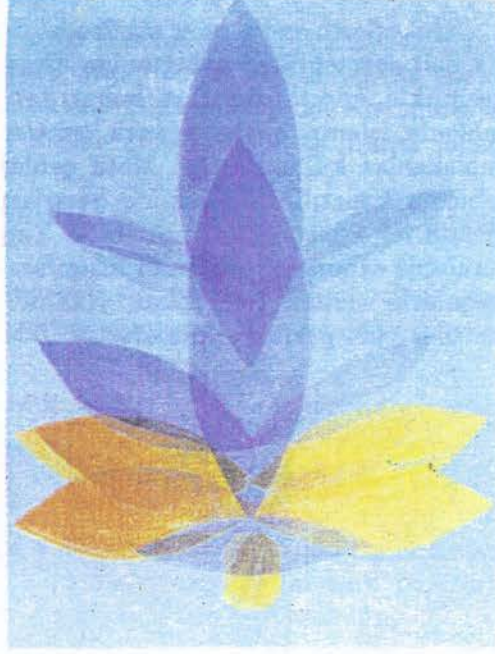

Şekil 68 Farklı olarak da bütün yüzey bantla kapatılıp istenilen Şekil ıkartılabilir. (Uygulanacak Őekle göre değişir.)

Şekil 69 Bant üzerinden Şekil maket bıçağı ile çizilip çıkartılır.

- Kumlama işlemi yapılır. (Komprosöre bağlı tabanca ile yüzeyin matlık derecesine göre, değişik kalınlıkta kum püskürtülerek yüzeydeki matlık derecesi azaltılıp çoğaltılabilir.) (Resim 52)

Resim 52. Kumlama vitray örneği

3.6. VİTRAY ÜZERİNE DİĞER TEKNİKLER VE UYGULAMA AŞAMALARI

Alçılı, kurşunlu, 13. ve 14. yüzyıl'daki boyama vitrayın ve beton vitray tekniğinin yanısıra son dönemdeki teknik olanakların hem malzemeye, hem cam farklılığına, müdehale için gerekli olan araç gereç çeşitliliğine yansımaları, günümüzde diğer, oturmuş olan vitray tekniklerinin yanında, uygulanırlılığı olan çeşitli cam üstü uygulamalar ortaya çıkardı. Bunlara;

Asitle Yedirme

Boyama

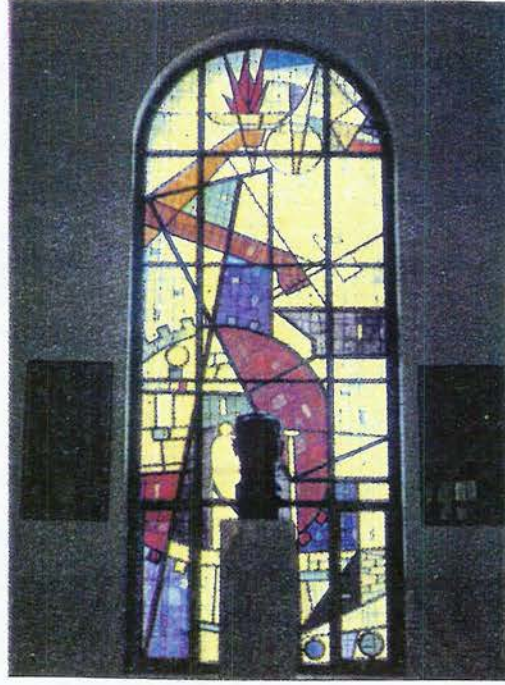
Kazıma

Koparma

Tiffany ...vb. teknikleri örnek verebiliriz.

- Camın bütün yüzeyine örtülecek olan parafin ve ince sürülecek olan balmumu tabakası üzerinde istenilen şekil çıkartılıp kazınarak hidrojen flüorür buharından geçirildikten sonra hidro filüorik asit 20-25 dakika beklenir. Bu 20-25 dakika içerisinde istenilen şekiller asit tarafından eritilip yüzeyde istenilen çukurluklar meydana gelir. Daha sonra parafinin cam yüzeyinden sıyrılıp çıkması için ateşe gösterilir. Cam üstünde isteğe göre oluşan oyuklardan sonra cam el sürülmeden maşa yardımıyla asit içerisinden çıkartılıp suya tutulur. Yarı mat olarak gözüken asitle yedirilmiş camın etkililiği farklıdır. Böylelikle cam üzerinde asitle yedirme dediğimiz teknik anlatılmış olunur.

- Boyama 14. yüzyıl'da gümüş renkleriyle sarıya boyanan camlara kadar uzanır. Bu tuzların cam montesi için ısı verilirdi. Daha sonra çıkan birçok cam boyası uygulandıktan sonra pek fazla dayanıklılığı olmadığı anlaşılmıştır. Bir çok karışımla (10 ölçü sentetik, vernik, bezit, petrol karışımına, toz boya ve talk karışımı) ve piyasada bulunan hazır cam boya ile boyanmış camları gün ışığında dayanıklılığının az olduğu içinde bulunan vernik ve petrolün camın rengini değişime uğrattığı görülür. Fakat tiner ve alkollü boyayla boyanmış, renklendirilmiş camların yapay ışık altında etkisinin kaybolmadığı da görülmüştür. Cam üstünde yapılan boyama aşamasında püskürtme, fırça ve ipek baskı tekniği uygulanabilir. (Resim 53)

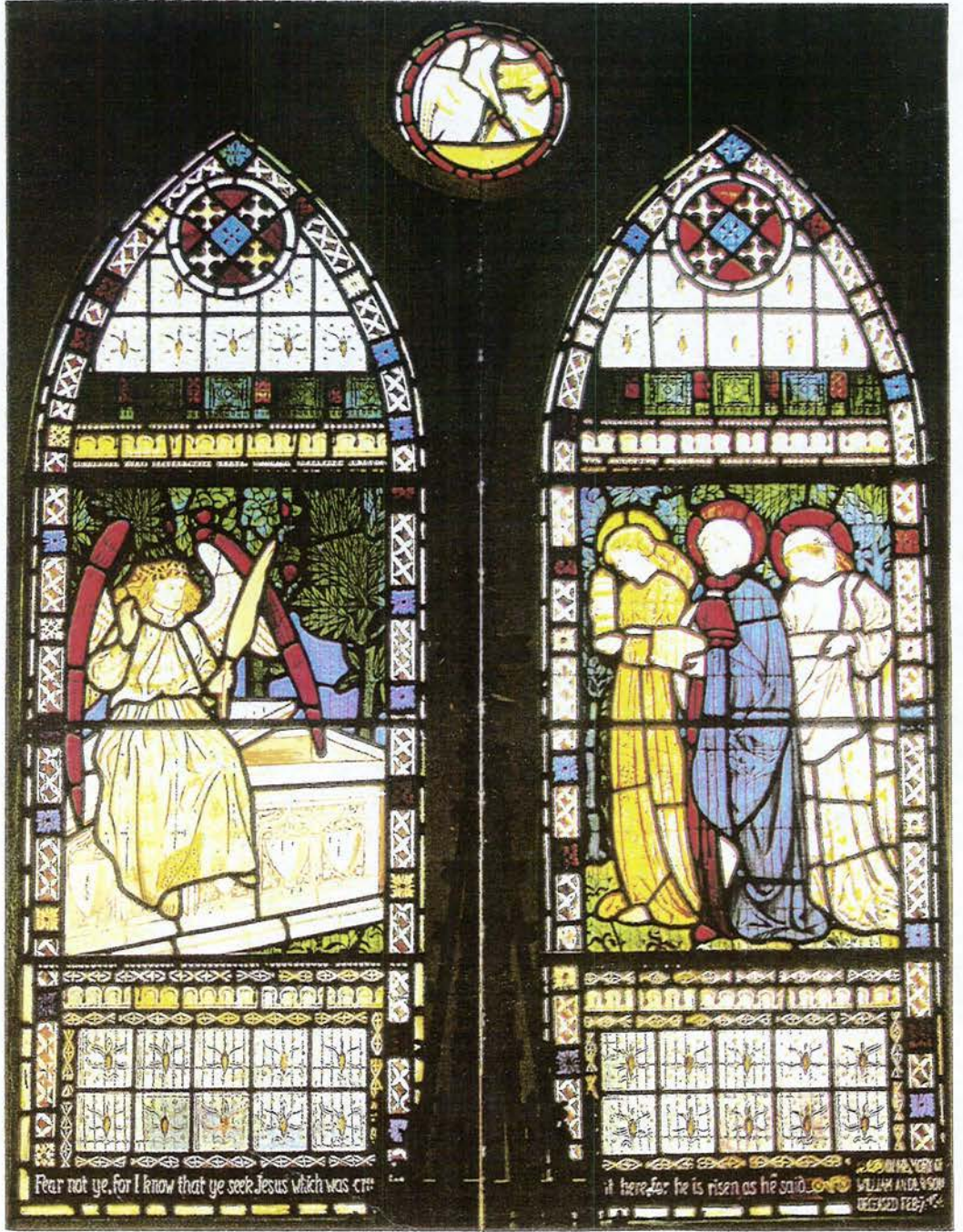
Resim 53. Boyama vitray alışması

- Kazıma işlemi yine diğer tekniklerde olduğu gibi cam üzerine deviri yüksek taşlarla işlenerek istenilen dokular verilir. Camın zeri bu taşlarla oyulup, kazılarak istenilen şekil ifade edilir. Devamlı akan su altında, yapılan bu işlem, hem camda oluşacak olan ısıyı düşürür, hem de işlenecek yerlerin daha kolay görülmesi için gerekli olan bir sistemdir.

- İsteğe göre kumlanan camın uygulama yapılacak yere sıcak boncuk tutkalı sürülür ve kurutulmaya bırakılır. Kurutulmaya bırakıldığında yapışan ve kuruyan tutkal cam üstünden gelişigüzel parçalar koparır. Bu hem bizim isteğimiz doğrultusunda hem de tutkal kurumadan üstüne yapacağımız mdehalelerle farklı bir boyut kazanabilir.

- Tiffany Tekniği yapılacak iş için seçilmiş eskizi büyütmesiyle diğer vitray tekniklerindeki aşamalar uygulanır. Cam kesimi bittikten sonra diğer tekniklerden farkı camları yan yana getirerek ara eleman olarakta çok ince bakır bant kullanılır. Herbir parça bantla iki yüzüne gelecek şekilde kaplanır. Bu parçalar daha sonra eskizdeki durumuna göre yan yana getirilerek üzerinde çok ince ve düzgün olması şartıyla lehim gezdirilir. Burada dikkat edilmesi gereken husus camlar arasında lehim ile yapılacak kısımdır. Bu kısmın çok dikkatlilik ve titizlik içerisinde olması gerekir. Tiffany tekniğiyle fazla geniş ve büyük alanlara uygulama yapıldığı gibi, aydınlatma aracı olarak ve kk mekanlarda uygulanırılığı fazladır. (Resim 54)

Ludwig Schaffrath 1950'li yıllarda yaptığı özgün vitray çalışmalarıyla bir çok vitray sanatçısı için ekol teşkil etmektedir. Özellikle A.B.D.'ni Philedelphia eyaletinde hoby olarak vitray çalışmaları yapan New Glass adındaki bir grup, vitraya tasarım aşamasında yeni ufuklar açar. Tasarımlarda klasik ve geleneksel tasarımları ortadan kaldırarak bunun yerine, tasarımlarda psikolojik unsurlar, insanların i dünya yansımalarını, insanın doğa ile ilişkisini konu alan tasarımlar getirirler.

Resim 54. Tiffany tekniği ile yapılmış vitray çalışması (İTALYA)

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

VİTRAY ÜZERİNE YENİ DENEME VE ARAŞTIRMALAR

4.1. VİTRAY UYGULAMALARINDA TASARIMIN ÖNEMİ VE YAPILAN TASARIMLAR

“(İng. Design) Bir tasarlama eylemi sonucunda beliren ve asıl yapının gerçekleştirilmesi sırasında yönlendirici olan proje, çizim, maket vs. gibi ürünlerin tümü” (SÖZEN-TANYELİ, 1984, s:231)

Sunulan problemin tasarlama süzgecinden geçirilerek aktarımı, gerek çizimle kağıda veya doğrudan projeye, makete aktarılması, tasarım aşamasını oluşturur.

“Yaratıcı kuvvetin temeli düzendir; Tasarım da bu düzen içinde formun yaratılışıdır.” (GÜRER, 1976, s:34)

Gerek mimari projede, gerekse tüm tasarım aşamasında bir düzen olduğu, düzen içindeki bir hayatın rahatlığı kadar, düzenle gerçekleştirilen bir tasarımın olumlu yönleri, mutlaka kendini gösterecektir.

“Tasarım ise daha önce edinilen deneyimler ve yaratıcı gücün yardımıyla zihinde canlandırılan düzendeki formu bir işleve hizmet edecek ve yaratıcılık özelliğini kapsayacak tarzda resmediş veya ifadelendirilişidir.” (GÜRER, 1992, s:19)

Tasarım, kişiye sunulan problem (iş, ödev, ...vb) karşısında, düşünce yoluyla o konu hakkındaki bilgilerin taranması, kurgulanması, tasarlanması sonucu, bütün bunların kağıda, kartona veya herhangi bir yüzeye aktarımıdır.

Değişik vitray tekniklerinin, uygulamalarında, tasarımın tek ve özgün olması tabiatıyla önem teşkil eder. Nasıl teknikler arasında gözle görülecek kadar ayrılık varsa, bu birbirine benzemeyen tekniklerde de, uygulamaya geçilecek olan tasarımın, o tekniğe göre uyum sağlaması önemlidir. Eğer ta baştan tasarımda, bir takım kopukluk, ifade bozukluğu, çiziminde, renginde uygulanacağı alana, tekniğe uyumsuzluğu söz konusuysa, problem çıkacağı kesinlik kazanır.

Vitray uygulamalarında tasarımın önemi şu safhalarda kendini gösterir:

- Uygulanacak mekanın ölçekli çizimi,
- Tekniğe göre uygulanacak tasarım,
- Vitray tekniğinde uygulanacak malzemelerin tasarımdaki kullanımı,
- Son olarakta yapılmış olan tasarımın (çizimin) sunuşundaki özen, işin hem daha gösterişli, hem titiz, düzenli ve alıcıya kabul edilirliliğini daha da artırır.

Burada ister kurşunlu, ister alçılı, betonlu, kumlama koparma, tiffany, kazıma ve asitle yedirme tekniği olsun, bütün uygulanacak tekniklerin ölçekli çizimi yapılır. Daha sonra bu çizimin hangi tekniğe göre yapılacağı tayin edilir. Teknikte kullanılacak sınırlı cam çeşidine göre, renklendirme yapıldıktan sonra biten tasarım paspartü edilir ve uygulamaya geçilir.

- Uygulanacak olan iş hakkında da bilgi vermekte fayda vardır.

Tasarım, vitrayla uğraşacak kişinin gerek işteki titizliği, gerekse işi kabul ettirmesi açısından önemlidir. Çoğu sanatçı, yapacağı işi düzgün bir tasarım ve düzenli bir sunu ile vitrayı uygulamaya geçirebileceğini bilir. Bu bağlamda okullarda gösterilen vitray teknikleri veya Duvar Resim Teknikleri adı altında geçen vitray uygulamaları, önem teşkil eder. Halâ bu derslerde öğrenciye teknik hakkında verilmesi gereken bir takım bilgilerin ve uygulama öncesi aktarımın, (tasarım, çizim ve sunuş) iyi tasarım aşamalarının sunulmaması, dersin gerekliliğini yeterince ortaya koymamaktadır. Bu tür öğretiler, öğrenciye hem eğitimde hemde mezun olduktan sonraki hayatında ek gelir getireceği bir işi olması açısından, işin tasarım ve montaj aşamasına kadar olan safhalarının iyi aktarımı, bu dersi verecek olan kişinin görevidir. Bunların derslerde önemsenmemesi, öğrenciyi öğrenim sonrası vitray çalışmalarında birtakım çelişkilerle yüz yüze bırakacaktır.

Sonuç olarak tasarımın tanımından yola çıkılarak, uygulamaya dönük bütün işlerdeki öneminin yanısıra, vitray tekniklerinde de ilk başta tekniğe göre yapılacak olan tasarımın titizlikle ve düzenli bir portforya içerisinde sunulması, işin uygulama tarafının kolaylaşacağını

gösterir. Böylelikle uygulaması yapılacak olan tasarımın öncesinde, hem tasarımın önemi belli olacak, hemde o işi yapacak kişinin düzenli bir sistem içerisinde özgün bir tasarımla, sonuca varacağı görülecektir.

Günümüzde vitray tekniklerini sanatsal anlamda uygulayan parmakla gösterilecek kadar azdır. Bu işin ucunu da, sanatın ortak pazarı haline gelen İstanbul piyasası tutmaktadır. Yurt dışında bu işi bilmeyen, ama evinde rahatlıkla satın alma yoluyla yapabilecekleri vitray tekniklerini, bazı firmalar dergilere aktarmışlardır. (Küçük yaştaki çocukların boyama kitaplarını andıran sadece konturla belirlenmiş basit motiflerden oluşan dergiler.) (Resim 55-56) Yurdumuza da gelen bu dergiler artık bu işi ticari amaç doğrultusunda estetik olgudan tamamiyle uzak, sıradan hale getirmiştir. Bu doğrultuda, yapılan işlerin, tabiatıyla, çıkan bazı özgün işlere gölge düşürdüğü de görülmüştür. Onun içindir ki bu tür tekniklerde kişinin tamamiyle, özgün düşüncesine endeksli işler çıkarması, hem işi estetik yönden tek kılar, hemde yapan kişinin diğerlerinden farkını ortaya çıkarır.

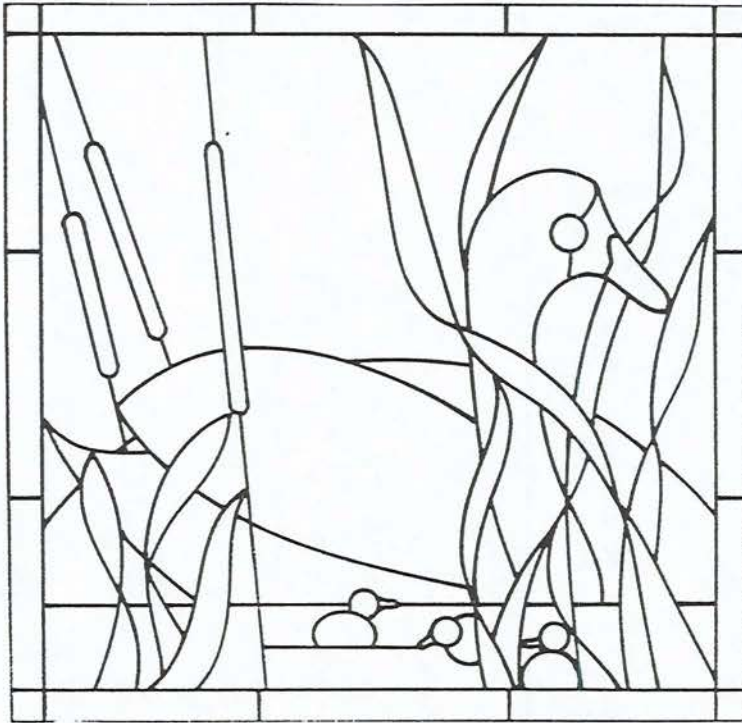
4.2. UYGULAMA MEKANLARI VE BU MEKANLARIN DOĞRU SEÇİMİ

Buraya kadar yapılan açıklamalarda vitrayın tanımı, kullanıldığı alanlar, gerekliliği, vitraya ışığın ne kattığı, camın kullanımındaki zenginliği ve teknikleri hakkında bilgi verildi.

İşte bu bölümde de vitray tasarımının kurulum aşamasından çıkarak monte edilmesine kadar geçen süreden sonra, bitmiş işin (vitrayın) seçilecek mekana uyumluluğu ve doğru seçiminde neler yapılabileceği düşünülmelidir.

Resim 55. Hazır vitray şablonu

Resim 56. Hazır vitray şablonu

Uygulama mekanı olarak, vitray genelde ışığı iyi alan yerlere fakat ışık almayan bölümlerde (Kapı, pencere, tavan...vb.) uygulanabilir. Işığa göre vitrayın nereye ve hangi teknikle uygulanacağı bilinmelidir. Tabii, bu gibi yerlere vitray uygulanmadan önce, uygulanacak alanın dışarıyla bağlantısı hatta iç dekorasyonla bağlantısı dahi gözden geçirilerek, işe başlamak daha mantıklı olur. Gerek rengi, çizgisi, hareketiyle dört dörtlük çıkarılan bir vitrayın, mekana uyum sağlayamadıktan sonra, bir anlam ifade etmeyeceğini bilmek gerekir. Devamlı bu sanatta yenilik peşinde koşan, Ressam-Dekaratör Merter Tartuer şöyle diyor: *"Biz ressam-dekaratörler, mimar ve iç mimarlarla beraber çalışırız. Onlar mekanı hazırlar, biz de orada istenen sanat çalışmasını gerçekleştiririz. Bunun için, önce işverenin sevdiği renkleri, formları kendisinden öğreniriz. Sonra eskizleri yapıp beğenileri tespit eder, birebir uygularız. Genelde ışısız yerlere salon camlara, Kapılara ve tavana vitray çalışıyoruz. Bazen artistik bir şey isteyen oluyor. (İşverenin arzusu elbette önemli ama, benim için birinci planda gelen, dekarasyonun tarzıyla olan uyumdur."* Ve sonunuda şöyle bağlıyor. *"Çünkü benim için birinci derecede önemli olan sanat; ticaret ikinci derecede geliyor."*

Örneğin, seçilmiş olan bir alan için verilen işten, önce, ilk olarak yapılacak vitrayın, o alana hangi teknikle uyum sağlayacağı, sanatçı tarafından düşünülmelidir. Veya uyum sağlama sonucunada yanıt arayabilmelidir. İş yapılıp bittikten sonra hem göz zevkini bozacak, hem de iş sahibinde de negatif etki bırakacak bir teknikle sunulacak iş, mekandaki rahatsızlığı da ön plana itebilir. Bunun için problem sunulduktan sonra, işi verenle, vitray sanatçısı arasında, konu başta tartışılmalıdır. Büyük bir işhanı için verilen bir vitray işini, eğer, isteyen alçılı vitray tekniğinde istiyor ve ısrar ediyorsa, yapacak kişi tarafından

alçılı vitray tekniğinde istiyor ve ısrar ediyorsa, yapacak kişi tarafından da oraya alçılı vitray tekniğinin olmayacağı teknik imkanların orayı zorlayacağını, yapıldığı takdirde ne zorluklarla karşılaşacağını, fakat başka bir teknikle, o alanın kurtulacağı, hatta güzel bir görünüm kazanacağını söyleyemeside, yapacak kişinin elindedir. Eğer ısrar ediliyorsa bu işi sadece ticari amaç doğrultusunda yapmakda yanlış olur.

Verilen derslerde öğrenci arkadaşlarımıza, teknikten ziyade işin, ön eskiz aşamasından, bu tasarımın mekana uyum sağlaması hakkında, hangi mekana hangi vitray tekniğinin, hangi mekana hangi eskizin uygulayabileceğini aktarmak, anlatmak yerinde olur.

Cam üzerinde ahenkli bir şekilde oynayan ışığın, her an değişen görünümünü, izleyiciye adeta bir tablo gibi sunan ve kalıcılığını sağlayan mekandaki doğru seçimi ve uygulamadaki titizliğini gösteren sanatçılarımız, piyasada sadece ticari amaç doğrultusunda, işin sanatsal yanını dahi bilmeyen kişilerle savaşını vermektedir.

4.3. VİTRAY TEKNİKLERİNE GETİRİLEN YENİLİKLER VE ÖNERİLER

Vitray tekniklerine yeniliğin girmesi için;

- Tekniğin iyi uygulanması
- Uygulanacak malzemenin seçimi
- Farklı malzemenin getireceği yenilik ve
- Bu farklı malzemenin teknikteki uyumluluğu gereklidir.

Vitray, tarihi boyunca kendine farklı uygulama alanı bulmuştur. Bu uygulama teknikleri, zamanla, sanayinin gelişimi, teknik imkanların sınır tanımamış olması, malzemedeki çeşitlilikle beraber kişiyi, yeni deneme ve araştırmalara yöneltmiştir. Buda uygulanacak tekniklerde farklı tarzların doğmasına neden olmuştur.

Gerek cam üzerindeki farklı denemeler, müdehale sonucunda oluşan değişik yüzeylerle, camları birbirine bağlamasında kullanılan ara elemanların değişimi, vitraydaki yeniliklerin doğmasını sağlamıştır. Sanayinin ilerlemesi camın ışın yoluyla kesilmesi, pres kurşunların çıkmasını sağlamıştır.

Vitrayın temelini oluşturan kurşunlu vitray, alçılı ve beton vitray tekniklerin farklı aşamalar katetmesini, bu farklı uygulamalar sağlar. Bu tekniklerde kullanılan camın yanına aynanın sokulması, ışık geçirmeyen kemik görünümü veren camların, normal pencere camına veya diğer renkli camların düz yüzeyine kum püskürtülerek oluşturulan kumlu (matlaştırılmış) camın, pleksi glasin, fiber glasin yerleşimi, örnek olarak gösterilen vitray tekniklerini farklı boyut kazandıracağı, hem görünüm bakımından, hemde malzemedeki zenginliği ortaya koyacağı, kolayca görünür. Kurşundaki düz ve keskin hatların yanısıra cam aralarını tamamen lehimle doldurarak farklılık yaratılabilir. Ara konstrüksiyon olarak alçı ve betonun yanısıra ahşapı da sokmak mümkündür.

Bu farklı malzemeler vitraydaki uygulama alanına çeşitlilik kazandırır. Bu değişik malzemelerin uyum sağlayabileceği teknik içerisine yerleştirilip kör alan diye tabir edilen mekana uygulayarak değişik etkiler çıkartılabilir.

SONUÇ

Vitray, sanat tarihi boyunca resim sanatının içerisinde farklı bir aktarım biçimiyle kendini kabul ettirmiştir. Vitrayın malzeme ve uygulama alanı olarak çok farklı olmasına rağmen, resimsel bağlamda işlendiği inkar edilemez. Tuval üstündeki yağlı boya, akrilik, kağıt üstündeki sulu boya, pastel, füzen gibi vitray da, cam üstündeki ışıkla anlatılan farklı bir aktarım biçimidir.

Duvardaki tablo, aydınlatma elemanları, iç mekandaki heykel, seramik, görsel zevki artıran faktörlerdir. Fakat mekana taşınan ışık, hatta zamana ayarlı ışık değişimleri, camla bütünleştiğinde boyut değiştirir.

Bu kadar önemli ve kişideki beğeni yetisini harekete geçiren etkin sanat ifadelerinin içinde, ışıklı cam resmi olarak kabul edilip kısaca vitray diye adlandırılan bu anlatım biçiminin araştırılması, bir çok nedeni ortaya koymuştur.

Etkinliğini fazlaca hissettiren vitray sanatının halkımız tarafından aktarımdan ve kaynak eksikliğinden dolayı tanınmaması endişe yaratmıştır. Vitray, Mashar Resmor'la ülkemizde daha zengin ve

uygulama alanı rahatlığı bulmuştur. Bu dönemde de iyi örnekler ortaya konulduğu görülmüştür. Fakat gelin görünki günümüze değin yanlış aktarım biçimleri, uygulama hataları, vitrayı olumsuz yönde etkilemiştir. Sanatsal özgünlüğünü kaybedip ticari zihniyete esir olmuştur.

Bu zihniyetin, cam ustalarında başlayıp, okuldan sonra bu yolda ilerleyecek olan öğrencilerin dahi, aynı yola girmesi sorun olmuştur. Bu işin güzel sanatlar eğitimi almış kişiler tarafından yapılması (özellikle tasarım aşamasının) gerekmektedir. Piyasada çalışan bir çok ustanın ellerinde bulunan şablonları serigrafi yapar gibi, bir çok teknikte uygulamaya geçirmesi, vitrayı basitleştirir. Öğrencilerin de, bu yola kanalize olmaması, ticari zihniyetle mezun olması endişesi yarattığı görülmüştür. Onun içindir ki bu araştırma, o yönelişi değiştirmede ilk adım sorumluluğunu içermektedir. Bu araştırmada ana problem olarak belirtilen ve üstüne basılarak ifade edilen tasarım aşaması, konu bütünlüğü, mekana bağlılık vitrayın oluşmasında vazgeçilmez bir olgudur. Bu hemen hemen tüm teknik aşamalar ve her bölümde tekrar edilmiştir. Tasarım aşamasının gerekli olduğu, önem gösterilmediği zaman sanatsal bağlamda pürüzler doğuracağı bilinmelidir. Uygulanan tasarımın mekanla bağlantısı çözülmeyip, mekandan kendini koparan işlerin çıkması da aynı pürüzü daha büyük bir sorun haline getirebilir. Vitrayın tanımı, doğuşu ile zamana aktarımı, vitrayda kullanılan cam türleri, uygulanan teknikler aktarım için temel teşkil ederler. Bu araştırma da vitrayla uğraşacak kişilere gerek tarihsel, gerek teknik ve uygulama yönünden derli toplu bir kaynak olma sorumluluğunu taşımaktadır denebilir.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- AÇIKGÖZ, Sefai : "Türkiyemiz" **Sanat Dergisi**, Yıl:16, Sayı:47, Ekim 1985, Akyayınları Ltd. Şti. Adına Apa Ofset Basımevi, İstanbul.
- ASLIER, Mustafa-
ETİ, Erol-
IŞINGÖR, Mustafa : **Temel Sanat Eğitimi, Resim Teknikleri**, Türk Tarih Kurumu Basımevi WEB Ofset Tesisleri, Ankara, 1986.
- BENK. Adnan : **Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi**, Gelişim Yayınları, Cilt:20, Apa Ofset Basımevi, İstanbul, 1986.
- BAYRAMOĞLU, Fuat : **Türk Cam Sanatı ve Beykoz İşleri**, Türkiye İş Bankası Yayınları, Çeltüt Matbaacılık Koll. Şti., İstanbul, 1974.
- BENTON, William : **Encyclopedia Britannica**, Library of Congress Catalog Card Standard Book Number:85229 1353, 1970.

- KÜÇÜKERMEN, Önder : **Cam Sanatı ve Geleneksel Türk Camcılığında Örnekler**, The Art of Glass and Traditional, Turkish Glassware, 1. Baskı, Doğuş Matbaası, Ankara, 1985.
- KRETTEK, F. S-
LUSTENBERGER, Beeb : **Glasmalerei als Kunst and Hobby Siehe Bildquellen verzeichnis am. Schluß des Buches**, Offset-Team Zumbrink ICG.4902, Bad Salzuflen.
- LAWRANCE, Lee : **The Appreciation of Stained Glass**, London Oxford University, Printed Great Britain by Hazell Watson, Viney Ltd. Aylesbury, Bucks, New York Toronto, 1977.
- LECOMTE, Pretextat : **Türkiye'de Sanatlar ve Zeneatlar**, Tercüman 1001 Temel Eser, Kervan Kitapçılık A.Ş. Ofset Tesisleri, 19. yy. sonu.
- MARGETTS, Martina : **International Crafts**, Thames and Hudson Ltd., London, Printed and bound in Singapore by C.S. Graphics, 1991.
- MARAL, M. Oktay : **Vitray Işıklı Cam Resmi**, Karaca Ofset Basımevi, İstanbul.

- MÜLLER, Jo Frohbietar : **Practical Stained Glass**, Graft Phototy peset
by ABM Typographics Ltd., Hulland text
printed in Great Britain, Brunel House
Newton Abbot Devon, 1984.
- READ, Herbert : **The Book of Art**, Origins of Western Art
1965, Designed and produced by George
Rainbird, London, Printed in Italy, by
Amilcore Pizzi SPA Milan.
- YUKARUÇ, Avni : **Türk Ansiklopedisi**, Cilt:IX, Maarif
Basımevi, Ankara, 1958.